

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES



ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (ΧΘΔ) της Ε.Ε. (άρθρο 51) με
έμφαση στις ποινικές υποθέσεις

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Βασιλική Καραμήτσιου

Αθήνα, 2026

Τριμελής Επιτροπή

Νέδα Κανελλοπούλου-Μαλούχου, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (επιβλέπουσα)

Όλγα Τσόλκα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Χαρίσιος Ταγαράς, Ομότιμος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου



Copyright © Βασιλική Καραμήτσιου, 2026

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας θα ήθελα να εκφράσω την ειλικρινή μου ευγνωμοσύνη προς την επιβλέπουσα Καθηγήτρια μου, Νέδα Κανελλοπούλου-Μαλούχου, αφενός για την υποστήριξη και την εμπιστοσύνη που επέδειξε στο πρόσωπό μου, αφετέρου για την πολύτιμη συμβολή και καθοδήγηση που προσέφερε στην εκπόνηση της παρούσας μελέτης. Ακόμη, θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στο σύνολο των διδασκόντων του μεταπτυχιακού μου προγράμματος, οι οποίοι με τις γνώσεις, την εμπειρία και την καθοδήγησή τους, μας βοήθησαν να κατανοήσουμε την έννοια του ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου και να αναπτύξουμε μια σφαιρική αντίληψη γι' αυτό, συμβάλλοντας παράλληλα στην επαγγελματική και ακαδημαϊκή μας εξέλιξη.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΧΘΔΕΕ	Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΚ	Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΣΕΕ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΧΕΑΔ	Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης
ΕΚΑΧ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΚΑΕ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας
ΕΕΠ	Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη
ΕΕΕ	Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας
ΕΕΣ	Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης

Πίνακας περιεχομένων

Πίνακας περιεχομένων	5
Περίληψη.....	7
ABSTRACT	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	11
1. Τα Θεμελιώδη Δικαιώματα και η σχέση τους με το Ποινικό Δίκαιο	11
2. Μεθοδολογία και ερευνητικό ερώτημα	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ- Η ΓΕΝΕΣΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΟΥ ΧΘΔΕΕ	14
1.1. Το θεσμικό πλαίσιο πριν τη θέσπιση του Χάρτη.....	14
1.2. Η δημιουργία και εξελικτική πορεία του ΧΘΔΕΕ	16
1.3. Πηγές του ΧΘΔΕΕ	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΑΡΘΡΟ 51 ΧΘΔΕΕ: Το Πεδίο Εφαρμογής	22
2.1. Άρθρο 51 ΧΘΔΕΕ- Το πεδίο εφαρμογής ως γενική διάταξη.....	23
2.2. Αποδέκτες των επιταγών του Χάρτη.....	27
2.2.1. Θεσμικά και λοιπά όργανα και οργανισμοί της Ένωσης.....	28
2.2.2. Κράτη μέλη και «εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου».....	31
2.3. Η απόφαση- σταθμός Åkerberg Fransson	38
2.4. Το «οριζόντιο αποτέλεσμα» του ΧΘΔΕΕ	49
2.5. Η αρχή της επικουρικότητας	54
2.6. Το δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 1 και η παράγραφος 2 του άρθρου 51 ΧΘΔΕΕ	55
2.7. Ο ρόλος των Εθνικών Δικαστηρίων και η Προδικαστική Παραπομπή	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΧΘΔΕΕ	59
3.1. Η σημασία του ΧΘΔΕΕ στο Ποινικό Δίκαιο	59
3.2. Η Αμοιβαία Εμπιστοσύνη και Η Αρχή της Αμοιβαίας Αναγνώρισης ...	64
3.3. Οι Ελάχιστοι κανόνες Δικονομικών Δικαιωμάτων: αναγκαίο προαπαιτούμενο στην ποινική νομοθεσία των κρατών μελών	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΡΧΕΣ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ- Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 51	69
4.1. Η αρχή της νομιμότητας (άρθρο 49 παρ.1 και 2 ΧΘΔΕΕ)	70
4.2. Η αρχή της δίκαιης δίκης (άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ).....	72
4.3. Η αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 49 παρ.3 ΧΘΔΕΕ).....	73
4.4. Η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας (άρθρο 48 παρ.1 ΧΘΔΕΕ)	74
4.5. Η «αρχή ne bis in idem» (άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ)	76

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΕΝΩΣΙΑΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ	78
.....	78
5.1. Οδηγίες για τα δικονομικά δικαιώματα	78
5.1.1. Η Οδηγία (ΕΕ) 2010/64.....	78
5.1.2. Η Οδηγία (ΕΕ) 2012/13.....	79
5.1.3. Η Οδηγία (ΕΕ) 2013/48.....	80
5.1.4. Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/343.....	81
5.1.5. Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/800.....	83
5.1.6. Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/1919.....	84
5.2. Μέτρα εφαρμογής της αμοιβαίας αναγνώρισης.....	85
5.2.1. Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης.....	85
5.2.2. Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (ΕΕΕ).....	86
5.2.3. Το παράδειγμα των αποφάσεων Aranyosi και Căldăraru	89
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΕΕ	93
6.1. Υπόθεση: Melloni.....	93
6.2. Υπόθεση: Conaci.....	97
6.3. Υπόθεση: PPU [Kamekris]	99
6.4. Υπόθεση: IR.....	104
6.5. Μελέτη περίπτωσης: Το παράδειγμα του ελληνικού κράτους.....	106
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	109
ΠΗΓΕΣ- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	112

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία ακολουθεί μια θεωρητική-ερμηνευτική-νομολογιακή προσέγγιση με αντικείμενο το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘΔΕΕ), όπως αυτό καθορίζεται στο άρθρο 51 του Χάρτη και εξειδικεύεται μέσω της νομολογίας του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ). Στόχος της είναι να διασαφηνίσει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες τόσο τα θεσμικά όργανα, όσο και τα κράτη μέλη όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, δεσμεύονται από το Χάρτη, δίνοντας έμφαση στις ποινικές υποθέσεις. Η μελέτη αναδεικνύει τη σημασία του Χάρτη, του πληρέστερου και σημαντικότερου κειμένου προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων σε ενωσιακό επίπεδο, ικανού να προσδώσει στην Ευρωπαϊκή Ένωση ένα επίπεδο προστασίας αντίστοιχο με εκείνο των εθνικών συνταγμάτων. Αφετηρία της ανάλυσης αποτελεί η διαπίστωση ότι η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο ενός κράτους δικαίου, ιδίως όταν πρόκειται για τον χώρο του ποινικού δικαίου, όπου η κρατική εξουσία εκφράζεται με τον πιο έντονο τρόπο και ο πολίτης βρίσκεται στη δυσμενέστερη δυνατή θέση λόγω του κινδύνου στέρησης της ελευθερίας του και περιορισμού των υπερασπιστικών του δικαιωμάτων. Η εργασία υπογραμμίζει ότι, μολονότι οι εθνικές συνταγματικές διατάξεις και οι κανόνες αυξημένης τυπικής ισχύος παρέχουν προστασία, το ενωσιακό πλαίσιο και ειδικότερα ο Χάρτης ενισχύουν την ασφάλεια των πολιτών, καθιερώνοντας ένα υπερεθνικό πλαίσιο εγγυήσεων. Παρουσιάζεται η εξέλιξη της προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων στο ενωσιακό δίκαιο, ο ρόλος των Συνθηκών και η ανάγκη θέσπισης ενός δεσμευτικού κειμένου όπως ο Χάρτης. Στη συνέχεια διερευνάται σε βάθος το άρθρο 51, το οποίο σύμφωνα με το κείμενο του Χάρτη απευθύνεται στα ενωσιακά όργανα αλλά και στα κράτη μέλη «μόνο όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης». Αναλύονται οι βασικές έννοιες, όπως οι αποδέκτες των επιταγών, η αρχή της επικουρικότητας, η έννοια του «ενωσιακού δικαίου» και το ενδεχόμενο «οριζόντιου αποτελέσματος» του Χάρτη. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ), η οποία έχει διαδραματίσει κρίσιμο ρόλο στην αποσαφήνιση του πότε ένα κράτος μέλος θεωρείται ότι εφαρμόζει το δίκαιο της Ένωσης και συνεπώς δεσμεύεται από τον Χάρτη. Το ΔΕΕ έχει διατυπώσει την αρχή ότι δεν μπορεί να υπάρξει περίπτωση υπαγόμενη στο ενωσιακό δίκαιο, στην οποία να μην ισχύουν και τα θεμελιώδη δικαιώματα του Χάρτη. Η δυνατότητα εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου συνεπάγεται αυτομάτως και την εφαρμογή των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται σε αυτόν. Η εργασία εξετάζει κεντρικά ζητήματα, όπως η μεταφορά

οδηγιών, η υλοποίηση εθνικών μέτρων που συνδέονται με το ενωσιακό δίκαιο και η ευθύνη των κρατών μελών όταν δρουν εντός του πλαισίου που θέτει το δίκαιο της Ένωσης. Τέλος, με ιδιαίτερη έμφαση στην ποινική δικαιοσύνη, παρουσιάζεται πώς ο Χάρτης προστατεύει θεμελιώδεις δικονομικές και ουσιαστικές αρχές, όπως η αρχή της νομιμότητας, η δίκαιη δίκη, η αναλογικότητα, το τεκμήριο αθώτητας και η αρχή ne bis in idem. Η εργασία καταλήγει ότι ο Χάρτης αποτελεί βασικό συνταγματικό εργαλείο στην προστασία των δικαιωμάτων όσων εμπλέκονται σε ποινικές διαδικασίες και σημαντικό θεμέλιο για την εμφύθυνση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών

Λέξεις κλειδιά : Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, πεδίο εφαρμογής, δέσμευση κρατών- μελών, ποινικό δίκαιο, δικονομικά δικαιώματα

ABSTRACT

This master's thesis adopts a theoretical–interpretative–case-law-based approach, focusing on the scope of application of the Charter of Fundamental Rights of the European Union (CFREU), as defined in Article 51 of the Charter and further specified through the case law of the Court of Justice of the European Union (CJEU). Its aim is to clarify the conditions under which both the EU institutions and the Member States, when implementing Union law, are bound by the Charter, with particular emphasis on criminal cases. The study highlights the importance of the Charter as the most comprehensive and significant text on the protection of fundamental rights at the EU level, capable of providing the European Union with a level of protection comparable to that offered by national constitutions. The analysis begins from the premise that the protection of fundamental rights constitutes a cornerstone of the rule of law, especially in the field of criminal law, where state authority is exercised in its most intense form and the individual is placed in the most disadvantageous position due to the risk of deprivation of liberty and restrictions on defence rights. The thesis underscores that although national constitutional provisions and rules of superior legal force offer protection, the EU framework—and particularly the Charter—enhance citizens' security by establishing a supranational system of guarantees. It presents the evolution of fundamental rights protection within EU law, the role of the Treaties, and the need for a binding text such as the Charter. The study subsequently examines in depth Article 51, which, according to the Charter, applies to the EU institutions as well as to the Member States “only when they are implementing Union law.” Key concepts are analyzed, including the addressees of the Charter's obligations, the principle of subsidiarity, the notion of “Union law,” and the potential “horizontal effect” of the Charter. Particular emphasis is placed on the case law of the CJEU, which has played a decisive role in clarifying when a Member State is considered to be implementing Union law and is therefore bound by the Charter. The Court has articulated the principle that there can be no situation falling within the scope of EU law in which the fundamental rights enshrined in the Charter do not apply. The possibility of applying EU law automatically entails the application of the rights enshrined in the Charter. The thesis explores key issues such as the transposition of directives, the implementation of national measures linked to EU law, and the responsibility of Member States when acting within the framework established by Union law. Finally, with particular emphasis on criminal justice, the study demonstrates how the Charter protects essential

procedural and substantive principles, such as the principle of legality, the right to a fair trial, proportionality, the presumption of innocence, and the ne bis in idem principle. The thesis concludes that the Charter constitutes a fundamental constitutional instrument for safeguarding the rights of individuals involved in criminal proceedings and an important foundation for strengthening mutual trust and cooperation among the Member States.

Keywords: Charter of Fundamental Rights, scope of application, binding effect on Member States, criminal law, procedural rights

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Τα Θεμελιώδη Δικαιώματα και η σχέση τους με το Ποινικό Δίκαιο

Όπως αναφέρει ο Αριστοτέλης στα Πολιτικά του¹ «ο άνθρωπος είναι από τη φύση του προορισμένος να ζήσει μέσα στην πόλη (πολιτικόν ζών). Η δικαιοσύνη είναι πολιτική αξία και αποτελεί κανόνα της κοινωνίας. Και η ορθή εφαρμογή της καθορίζει τι είναι δίκαιο». Οι «πόλεις» του Αριστοτέλη διέπονται από θεσμούς και νόμους, τους οποίους όλοι είναι υποχρεωμένοι να εφαρμόζουν. Την μορφή αυτή ακολουθούν και τα σύγχρονα κράτη. Οι «κοινωνίες» μετουσιώνονται σε «κράτη δικαίου», ήτοι σε κράτη στα οποία υπάρχει διάκριση των εξουσιών, προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, ισότητα ενώπιον του νόμου και νομιμότητα των διαδικασιών.

Η έννοια των «θεμελιωδών δικαιωμάτων» καλλιεργήθηκε σε συνέχεια κοινωνικών κινημάτων και διεκδικήσεων, σταθμός δε όλων υπήρξε η Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789. Η επαναστατική διάθεση, το «ριζοσπαστικό» Σύνταγμα της Βαϊμάρης του 1919, οι θηριωδίες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, δημιούργησαν την ανάγκη τα εθνικά συντάγματα να περιβληθούν από έναν περισσότερο ανθρωπιστικό χαρακτήρα². Τα θεμελιώδη δικαιώματα, ως ιδέα και έννοια είναι αρρήκτως συνδεδεμένα με το Σύνταγμα, διότι η συνταγματική περιωπή, τους προσδίδει την ανώτατη τυπική ισχύ που τα διαφυλάσσει από την αυθαιρεσία της κρατικής εξουσίας. Τούτο, όμως, δεν σημαίνει ότι δεν μπορούν να κατοχυρώνονται και σε διεθνείς συμβάσεις, σε κοινούς νόμους ή σε άτυπους κανόνες σε καθεστώτα που η λειτουργία του κράτους δεν βασίζεται στην ύπαρξη συντάγματος. Σε αντίθεση με τις αρχές, τα θεμελιώδη δικαιώματα παρέχουν στο φορέα τους έννομη αξίωση, ώστε να διεκδικήσει εκείνος την προστασία ή την πραγμάτωση του δικαιώματος. Η άμεση επίκληση και δικαστική διεκδίκηση ενώπιον των αρχών είναι η βασική ειδοποιός διαφορά τους με τις αρχές³. Ανάλογα δε με το αν παρέχουν αξίωση στο φορέα τους για μη παρέμβαση της εξουσίας στη σφαίρα τους,

¹https://www.greeklanguage.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=41

² Σ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ, *Θεμελιώδη Δικαιώματα*, 2^η έκδοση, 2022, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 6.

³ Ν.ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΑΛΟΥΧΟΥ σε Α.ΠΑΣΣΑ-Δ.ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟ, *Εισαγωγή στο Πολιτικό Σύστημα της Ένωσης*, Κεφάλαιο 11: *Τα Θεμελιώδη Δικαιώματα*, 2025, Αθήνα: Πεδίο, σελ. 266-267, 275.

αξίωση για ενεργητική συμμετοχή στην πολιτική εξουσία και αξιώσεις που συνδέονται με το κράτος δικαίου και πρόνοιας, διακρίνονται αντίστοιχα σε ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά.

Σε ό,τι αφορά το ποινικό δίκαιο, έναν τομέα δικαιοσύνης με τον οποίο η κρατική εξουσία προσπαθεί να καταπολεμήσει το έγκλημα και να διαφυλάξει τις ατομικές ελευθερίες των πολιτών, γίνεται κατά κοινή ομολογία δεκτό ότι ο στόχος του είναι διττός: αφενός επιδιώκει να προστατέψει την κοινωνία από το έγκλημα και αφετέρου, τον κατηγορούμενο από την καταπάτηση των δικαιωμάτων του. Αξίζει να αναφερθεί εν προκειμένω, ότι αφ' ης στιγμής, αστυνομική ή εισαγγελική αρχή ενημερωθεί για την τέλεση αξιόποινης πράξης εκκινεί διερεύνηση για την ανακάλυψη του δράστη και προβαίνει σε ανακριτικές πράξεις και μέτρα ποινικής καταστολής που περιστέλλουν τις ελευθερίες και προσβάλλουν τα έννομα αγαθά των προσώπων. Τα «μέτρα δικονομικού καταναγκασμού» ή σύμφωνα με τη νεότερη άποψη «ποινικές δικονομικές προσβολές ατομικών δικαιωμάτων»⁴ π.χ. η σύλληψη, η προσωρινή κράτηση, οι έρευνες (έρευνα σε κατοικία, σωματική έρευνα) είναι πράξεις που προσβάλλουν την προσωπική ελευθερία, την αξιοπρέπεια, την ιδιοκτησία, την ιδιωτική ζωή, διενεργούνται, όμως, εφόσον συντρέχει περίπτωση ενάσκησης καθήκοντος ή εκπλήρωσης δικαιώματος⁵. Ωστόσο, προκειμένου να μην υπάρξει υπέρμετρη καταπάτηση των οικείων δικαιωμάτων, η εκάστοτε εξουσία οφείλει να υπακούει σε κανόνες και όρια. Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να παροράται ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου, πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας που κατοχυρώνεται σε όλα τα φιλελεύθερα εθνικά συντάγματα, αλλά και στο άρθρο 2 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΕΕ). Πολλώ δε μάλλον, στο ποινικό δίκαιο που η απόφαση της δικαστικής κρίσης (ένοχος ή αθώος) δεν δύναται να απομειώσει τον σεβασμό και την προστασία του ατόμου και των δικαιωμάτων του. Υποστηρίζεται⁶, άλλωστε, ότι το ποινικό δίκαιο επειδή παραβιάζει θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών,

⁴ Α. ΚΑΡΡΑΣ, *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, 7^η έκδοση, 2020, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 6 (και την παραπομπή υπ' αριθμ. 16, Amelung, Rechtsschutz) και Α.ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Βασικές Έννοιες 4^η έκδοση*, 2020, Αθήνα, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, σελ. 5-6.

⁵ Οι πράξεις αυτές δηλ. στοιχειοθετούν την αντικειμενική υπόσταση κάποιου εγκλήματος π.χ. παράνομη κατακράτηση, που αίρονται για παράδειγμα στο ελληνικό δίκαιο με το άρθρο 20 ΠΚ, ως εκπλήρωση καθήκοντος ή ενάσκηση δικαιώματος που επιβάλλονται από το νόμο.

⁶ Μ.ΚΑΪΦΑ-ΓΚΜΠΙΑΝΤΙ, *Ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο και Συνθήκη της Λισαβόνας : θεσμικό πλαίσιο ανάπτυξης και αρχές ποινικοποίησης σε ευρωπαϊκό περιβάλλον*, 2011, Αθήνα, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, σελ. 75-76 βλ. και τις εκεί παραπομπές.

θα πρέπει να περιορίζεται. Να χρησιμοποιείται, δηλαδή, ως έσχατο και αναγκαίο μέσο (ultimum refugium), όταν δεν μπορεί να λυθεί μια κατάσταση με άλλο τρόπο και να είναι ανάλογο της παραβίασης του εννόμου αγαθού.

Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και η κατοχύρωσή τους στην ενωσιακή σφαίρα με ένα νομικά δεσμευτικό για όλους κείμενο, ήτοι το Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ιδιαίτερος σημαντική για την προστασία όλων των προσώπων που υπόκεινται σε ποινικές διαδικασίες. Η συμβολική σημασία του Χάρτη για τα θεμελιώδη δικαιώματα των προσώπων διαφαίνεται πλέον περισσότερο από ποτέ σε επίπεδο ποινικού δικαίου, αφενός λόγω της αμοιβαίας αναγνώρισης ποινικών αποφάσεων και διαταγών, της αμοιβαίας εμπιστοσύνης στα ποινικά δικαιοδοτικά συστήματα των άλλων κρατών και της νομοθέτησης της Ένωσης σε τομείς ιδιαίτερος σοβαρής εγκληματικότητας, δηλαδή σε μια εποχή που το ποινικό δίκαιο έχει αποκτήσει και μια ενωσιακή διάσταση.

2. Μεθοδολογία και ερευνητικό ερώτημα

Η παρούσα ερευνητική προσέγγιση συνδυάζει θεωρητική, ερμηνευτική και νομολογική ανάλυση. Παρουσιάζεται η εξέλιξη της προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων στο ενωσιακό δίκαιο, ο ρόλος των Συνθηκών και η ανάγκη θέσπισης ενός δεσμευτικού κειμένου όπως ο Χάρτης. Στη συνέχεια διερευνάται σε βάθος το άρθρο 51, το οποίο σύμφωνα με το κείμενο του Χάρτη απευθύνεται στα ενωσιακά όργανα αλλά και στα κράτη μέλη «μόνο όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης».

Στην παρούσα εργασία αναλύονται οι βασικές έννοιες, όπως οι αποδέκτες των επιταγών του Χάρτη, η αρχή της επικουρικότητας, η έννοια του «ενωσιακού δικαίου» και το ενδεχόμενο «οριζόντιου αποτελέσματος» του Χάρτη. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ), η οποία έχει διαδραματίσει κρίσιμο ρόλο στην αποσαφήνιση του πότε ένα κράτος μέλος θεωρείται ότι εφαρμόζει το δίκαιο της Ένωσης και συνεπώς δεσμεύεται από τον Χάρτη.

Η εργασία εξετάζει κεντρικά ζητήματα, όπως η μεταφορά οδηγιών, η υλοποίηση εθνικών μέτρων που συνδέονται με το ενωσιακό δίκαιο και η ευθύνη των κρατών μελών όταν δρουν εντός του πλαισίου που θέτει το δίκαιο της Ένωσης. Τέλος, με ιδιαίτερη έμφαση στην ποινική δικαιοσύνη, παρουσιάζεται πώς το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη συνδέεται με θεμελιώδεις δικονομικές και ουσιαστικές αρχές, όπως η αρχή της νομιμότητας, η δίκαιη δίκη, η αναλογικότητα, το τεκμήριο αθωότητας και η αρχή

ne bis in idem, καθώς και με τα δικονομικά δικαιώματα που κατοχυρώνονται μέσω των οδηγιών, αλλά και τα μέτρα εφαρμογής της αμοιβαίας αναγνώρισης. Οι ποινικές αποφάσεις του ΔΕΕ που σχολιάζονται στην παρούσα και έχουν εκδοθεί στη βάση αυτών των αρχών και δικαιωμάτων καταδεικνύουν την ανάγκη των κρατών μελών να γνωρίζουν το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη.

Κλείνοντας, η παρούσα εργασία επιβεβαιώνει ότι ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί το σημαντικότερο «συνταγματικό εργαλείο» που έχει θεσπιστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την κατοχύρωση και προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, καθώς και τον βέλτιστο αρωγό της προσπάθειας να προστατευθούν τα δικαιώματα των πολιτών που υπόκεινται σε ποινικές υποθέσεις, ως βασική προϋπόθεση για την συνεργασία των κρατών μελών. Διότι, η απόλυτη εναρμόνιση των εθνικών ποινικών δικαίων ίσως μοιάζει μακρινή, η αμοιβαία εμπιστοσύνη και αναγνώριση, όμως, είναι πραγματική και πρέπει να ισχυροποιηθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ- Η ΓΕΝΕΣΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΟΥ ΧΘΔΕΕ

1.1. Το θεσμικό πλαίσιο πριν τη θέσπιση του Χάρτη

Η πορεία προς την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως την γνωρίζουμε σήμερα, ήταν μακρά και εξελικτική. Ύστερα από δύο παγκόσμιους πολέμους που συντελέστηκαν στο έδαφός της και άφησαν το αποτύπωμά τους στην οικονομική, πολιτική και κοινωνική ζωή, η ανάγκη να επέλθει σταθερότητα, ειρήνη και ευημερία ήταν επιτακτική και επιβεβλημένη. Το 1951 ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ)⁷ και το 1957 υπεγράφησαν στη Ρώμη οι ιδρυτικές Συνθήκες για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ). Σημαντικές τροποποιήσεις στις ιδρυτικές Συνθήκες των Κοινοτήτων έγιναν με την Ενιαία Ευρωπαϊκή πράξη (ΕΕΠ) το 1986. Μέχρι τότε, ήταν σαφές ότι τα κράτη μέλη επεδίωκαν μια αμιγώς οικονομική ενοποίηση σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι ευρωπαϊκές κοινότητες είχαν επικεντρωθεί στους πόρους, την ενέργεια και την οικονομία, οπότε το ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν ήταν αρχικά ένα κεντρικό ζήτημα. Ωστόσο, με την πτώση του τοίχους του Βερολίνου (1989) δημιουργήθηκαν νέα πολιτικά δεδομένα, τα οποία οδήγησαν

⁷ Ιδρυτικά μέλη της ΕΚΑΧ ήταν 6 χώρες (Βέλγιο, Γαλλία, Δυτική Γερμανία, Ιταλία, Ολλανδία, Λουξεμβούργο), με στόχο την κοινή διαχείριση του άνθρακα και του χάλυβα.

στην υπογραφή το 1992 και θέση σε ισχύ το 1993 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ, Συνθήκη του Μάαστριχτ)⁸. Για πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε ο όρος Ευρωπαϊκή Ένωση, προκειμένου να αποδειχθεί ότι η Ένωση αποκτά και πολιτική διάσταση και αποσυνδέεται από την αποκλειστικώς οικονομική φύση της.

Το 1997 υπεγράφη η Συνθήκη του Άμστερνταμ που τέθηκε σε εφαρμογή το 1999 και το 2001 υπεγράφη η Συνθήκη της Νίκαιας. Στη Συνθήκη της Νίκαιας προσαρτήθηκε η υπ' αριθμό 23 «Δήλωση σχετικά με το μέλλον της Ευρώπης», διότι επρόκειτο να γίνει μια διεξοδικότερη συζήτηση για το μέλλον της Ευρώπης που θα περιελάμβανε μεταξύ άλλων ως θέμα διαπραγμάτευσης και «το καθεστώς του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων που διακηρύχθηκε στη Νίκαια». Διότι μέχρι τότε, τα θεμελιώδη δικαιώματα κατοχυρώνονταν και προστατεύονταν σε επίπεδο εθνικό από τα εθνικά συντάγματα των κρατών μελών, δεν υπήρχε, όμως, αντίστοιχη πρόβλεψη και σε επίπεδο Ένωσης.

Η ιδέα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ήταν κεντρική έννοια και απώτερος στόχος των ιδρυτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και των συγκοινωνών της ιδέας αυτής. Η επίτευξη του στόχου φάνηκε να είναι πιο προσιτή στον τομέα της οικονομίας και η δημιουργία της ελεύθερης αγοράς αποτέλεσε κινητήριο δύναμη για τη σύζευξη των εθνικών πολιτικών. Όμως, η ενοποίηση της Ευρώπης δεν θα επέρχονταν μόνο στον οικονομικό τομέα· αντίστοιχα αποτελέσματα έπρεπε να επέλθουν σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο.

Στην προ-Μάαστριχτ εποχή η συνεργασία στους τομείς της ασφάλειας και της δικαιοσύνης ήταν κατεξοχήν διακυβερνητική. Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και τη δημιουργία των τριών πυλώνων, η συνεργασία αυτή μεταφέρθηκε στον δεύτερο πυλώνα (δικαιοσύνη και εσωτερικές υποθέσεις), αποτελώντας μορφή διακυβερνητικής συνεργασίας, αφού τα κράτη μέλη δρούσαν ως κυρίαρχα και εφάρμοζαν τις διατάξεις των εθνικών τους συνταγμάτων σχετικά με τις δημοκρατικές εγγυήσεις και την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ και τη δημιουργία ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης (ΧΕΑΔ) καταργήθηκε ο έλεγχος των εθνικών συνόρων με σκοπό την πρόληψη και καταστολή της διασυνοριακής εγκληματικότητας και αναπτύχθηκε η ιδέα όχι μόνο της εσωτερικής

⁸ Α. ΠΛΙΑΚΟΣ, *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, 2018, 2^η έκδοση, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 23-32.

αγοράς αλλά και της δικαιοσύνης δίχως σύνορα. Άλλωστε, η σταδιακή συγκρότηση της «δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις» ως μίας από τις τρεις συνιστώσες του «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της Ένωσης ήταν εκείνη που έθεσε δυναμικά το ποινικό δίκαιο στην τροχιά της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

1.2. Η δημιουργία και εξελικτική πορεία του ΧΘΔΕΕ

Η δημιουργία ενός κειμένου που θα αποτύπωνε γραπτώς ένα σώμα θεμελιωδών δικαιωμάτων, το οποίο θα είχε νομική και δεσμευτική ισχύ για τα θεσμικά και λοιπά όργανα της Ένωσης, καθώς και για όλα τα κράτη μέλη αποτέλεσε επιτακτική ανάγκη για το μέλλον μιας Ένωσης που θα προσομοιάζει με κράτος δικαίου. Η γραπτή και τυπική υπόσταση που θα λάμβανε η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων μέσω της ενσωμάτωσής τους σε ένα ενιαίο κείμενο θα ωθούσε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να συμπεριφέρονται με σεβασμό και να λειτουργούν με γνώμονα την προάσπιση και εδραίωσή τους στον ευρωπαϊκό χώρο. Άλλωστε, το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων από τα πρώτα χρόνια διακήρυξε με τις αποφάσεις του ότι **«η κοινοτική έννομη τάξη, παρά την απουσία καταλόγου θεμελιωδών δικαιωμάτων, δεν είναι δυνατόν να αγνοεί την ανάγκη σεβασμού των δικαιωμάτων αυτών»**. Η στιγμή που η εμβρυική προστασία των δικαιωμάτων θα έπαιρνε επιτέλους ζωή έφτασε μόλις μισό αιώνα μετά τη συγκρότηση της Ένωσης.

Η σύνταξη του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων έλαβε χώρα μεταξύ των ετών 1999 και 2001, ακολουθώντας μια πρωτότυπη για τα ευρωπαϊκά δεδομένα διαδικασία και αφηφώντας το τότε ισχύον πρότυπο επεξεργασίας και σύνταξης νομικών κειμένων μεγάλης σημασίας τα οποία συντάσσονταν από την Επιτροπή και υπόκειντο σε ύστερη έγκριση από το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο⁹. Σε αυτή την ιδιαίζουσα περίπτωση, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας τον Ιούνιο του 1999, αναλογιζόμενο τη σπουδαιότητα της γραπτής αποτύπωσης και θέσπισης ρητής υποχρέωσης σεβασμού των εμπλεκόμενων μερών στα θεμελιώδη δικαιώματα αποφάσισε τη δημιουργία μιας ad hoc Συνέλευσης που θα επιφορτιζόταν με το άκρως σημαντικό έργο της σύνταξης ενός Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και Ελευθεριών. Άξιον αναφοράς και αποδεικτικό της αξίας του Χάρτη είναι το γεγονός ότι σε αυτή την ad hoc Συνέλευση για πρώτη φορά οι αρχηγοί των κρατών και κυβερνήσεων των

⁹ W.B.T. MOCK and G. DEMURO, *Human Rights in Europe, Commentary on the Charter of Fundamental Rights of the European Union*, 2010, Durham, North Carolina: Carolina Academic Press, σελ. ix.

κρατών μελών «απεκδύθηκαν» του τίτλου του αρχηγού και παρείχαν πραγματική και ουσιαστική συμβολή υπό το ρόλο του πολιτικού. Στη συνέλευση, επίσης, συμμετείχαν εκπρόσωποι της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, καθώς και μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και των εθνικών κοινοβουλίων.¹⁰ Φυσικά, η κοινωνία των πολιτών δεν έμεινε αμέτοχη και αποκλεισμένη από το καθοριστικό αυτό δημιουργήμα, αλλά κατά την εκπόνηση του έργου ζητήθηκε η γνώμη της μέσα από προσχέδια του Χάρτη που ήταν διαθέσιμα στο κοινό, προκειμένου να διατυπώσει την άποψή του¹¹. Η άμεση συμμετοχή των θεσμικών οργάνων και των πολιτών των κρατών μελών στο Χάρτη αποτελεί φυσική αποτύπωση της ανάγκης που υπήρχε να δημιουργηθεί ένα ενιαίο κείμενο που θα εξέφραζε και θα δέσμευε όλους. Άλλωστε, στόχος του Χάρτη ήταν να ενσωματωθούν σε ένα ενιαίο κείμενο τα δικαιώματα που προστατεύονται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1950, όπως αυτά αποκρυσταλλώθηκαν στη νομολογία του ΕΔΔΑ, αλλά και αυτών που απέρρεαν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών της Ένωσης και αυτά που είχε αναπτύξει νομολογιακά το ΔΕΚ. Η συνέλευση έκρινε, ακόμη, ότι ο Χάρτης έπρεπε να ενσωματώνει τα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών της Ένωσης και τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα όπως αυτά κατοχυρώνονταν στον Κοινωνικό Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης και στον Κοινοτικό Χάρτη Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των εργαζομένων¹².

Παρότι η άτυπη αποδοχή του Χάρτη από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη ήταν αρχικώς εμφανής, εξέλειπε η νομική κατοχύρωσή του. Αποφασίστηκε, λοιπόν, ότι σε συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, που θα γινόταν τον Δεκέμβριο του 2001 στο Λάκεν του Βελγίου σχετικά με το μέλλον της Ευρώπης (Η Δήλωση 23 «Δήλωση για το Μέλλον της Ένωσης»), θα ετίθετο το ζήτημα της νομικής κατοχύρωσης του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και της συνταγματικής δομής που θα έπρεπε να λάβει η Ένωση. Τον Φεβρουάριο του 2002, ύστερα από αρκετές συζητήσεις και διαπραγματεύσεις παρουσιάστηκε ενώπιον όλων ένα σχέδιο Συντάγματος για την Ευρώπη, το οποίο θα ενσωμάτωνε όλες τις προηγούμενες συνθήκες, ήτοι της ΕΟΚ, της ΕΚ και της ΕΕ σε ένα ενιαίο κείμενο, καταργώντας την αυτοτελή ισχύ τους και αυτό

¹⁰, W.B.T. MOCK and G. DEMURO, *ό.π.*, σελ. X.

¹¹ Β.ΤΖΕΜΟΣ, *Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (ΧΘΔΕΕ)*, *Ερμηνεία κατ' άρθρο*, 2019, 2^η έκδοση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.8.

¹² Β.ΤΖΕΜΟΣ, *ό.π.*, σελ.8.

το κείμενο θα αποτελούσε το «Σύνταγμα» του «υπερεθνικού μορφώματος της Ένωσης». Στο πλαίσιο της συζήτησης, υιοθέτησης και επικύρωσης του σχεδίου Συντάγματος, τέθηκε και το ζήτημα της νομικής ισχύς του Χάρτη, ο οποίος στο σχέδιο αυτό εμφανιζόταν ως Μέρος II. Ωστόσο, η υιοθέτηση ενός «ευρωπαϊκού Συντάγματος» ήταν για κάποια κράτη μάλλον ένα παράτολμο και αμφιλεγόμενο βήμα. Συνάντησε αντίσταση από όσους δεν ήθελαν να παραχωρήσουν ρητά «συνταγματικές ελευθερίες» στην Ένωση ή να επιτευχθεί ενοποίηση στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Έτσι, όταν το σχέδιο της Συνταγματικής Συνθήκης, αφού υπεγράφη τον Οκτώβριο του 2004, απεστάλη για επικύρωση στα κράτη μέλη, συνάντησε την άρνηση τουλάχιστον των λαών της Γαλλίας και της Ολλανδίας, οι οποίοι στα δημοψηφίσματά τους απέρριψαν το σχέδιο αυτό. Τούτο είχε ως αποτέλεσμα την αναστολή των διαδικασιών ψήφισης και επικύρωσης του σχεδίου και από τα λοιπά κράτη μέλη, αφού στην αλυσιδωτή αλυσίδα της δημοκρατικής νομιμοποίησης οι κρίκοι θα έπρεπε να συνδέονται μεταξύ τους και εν προκειμένω είχαν σπάσει ήδη δύο.

Στο διάστημα που ακολούθησε υπήρξε σύγχυση ως προς το δρόμο που έπρεπε να ακολουθηθεί προκειμένου να λάβει ο Χάρτης τη νομική του ισχύ. Τη σύγχυση αυτή αποτυπώνουν με ένα εύλογο ερώτημα οι W. Mock & G. Demuro¹³, «*Έπρεπε άραγε ο Χάρτης, πάνω στον οποίο είχε καταβληθεί τόσος κόπος και είχαν εναποτεθεί τόσες ελπίδες, να απορριφθεί μαζί με τα αποτελέσματα της συνθήκης, ή έπρεπε να επανεξεταστεί η στρατηγική ενσωμάτωσής του στο ευρωπαϊκό σύνταγμα και να βρεθεί ένας νέος τρόπος για να αποκτήσει νομική ισχύ;*». Τελικά, τον Ιούνιο του 2007 συγκλήθηκε νέα κυβερνητική διάσκεψη από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για τη δημιουργία μιας νέας τροποποιητικής Συνθήκης, αποφεύγοντας την οποιαδήποτε αναφορά σε «ευρωπαϊκό Σύνταγμα» για να μην καταλήξει στο αποτέλεσμα που είχε η Συνταγματική Συνθήκη. Πράγματι, το Δεκέμβριο του 2007 υπογράφηκε η Συνθήκη της Λισαβόνας, που δεν ενσωμάτωσε τις Συνθήκες σε ένα ενιαίο κείμενο, όπως σκόπευε να κάνει η Συνταγματική Συνθήκη, αλλά διατήρησε την αυτοτέλειά τους, λειτουργώντας η μεν Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση ως «συνταγματικό πλαίσιο», η δε Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως εφαρμογή αυτού του πλαισίου. Η Συνθήκη της Λισαβόνας άρχισε να ισχύει τον Δεκέμβριο του 2009 και μεταξύ άλλων κατοχύρωσε τη νομική δεσμευτικότητα του Χάρτη, ενώ τροποποίησε και το Άρθρο 6 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (η Συνθήκη του Μάαστριχτ),

¹³ W.B.T. MOCK and G. DEMURO, ό.π., σελ. xii.

καθιστώντας τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και Ελευθεριών μέρος του πρωτογενούς ευρωπαϊκού δικαίου. Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας και την ενσωμάτωση του Χάρτη, το πρωτογενές ευρωπαϊκό δίκαιο απέκτησε συνταγματικό χαρακτήρα, αφού θεσπίστηκε ένας πλήρης και σύγχρονος κατάλογος ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων και αποδείχθη ότι δεν επιδιώκεται μόνο η οικονομική, αλλά και η πολιτική ενοποίηση.

1.3. Πηγές του ΧΘΔΕΕ

Τη σύνταξη του Χάρτη και την ερμηνεία του επηρέασαν σημαντικά νομικά κείμενα που προϋπήρχαν στο νομικό κόσμο, έσπειραν την ιδέα της προάσπισης της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κατοχύρωσαν τη νομική δεσμευτικότητά τους. Πρώτη σημαντική πηγή του Χάρτη υπήρξε η **Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων** που υιοθετήθηκε το 1948¹⁴, από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, ήτοι το πρώτο παγκόσμιο κείμενο που αποτύπωσε γραπτώς τη σημασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Αξίζει να μνημονευτεί περαιτέρω, η σημαντική συνεισφορά του διακυβερνητικού οργανισμού του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΣΕ) στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το Συμβούλιο της Ευρώπης ιδρύθηκε το 1949 με τη Συνθήκη του Λονδίνου και κύριο στόχο την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και του κράτους δικαίου στα κράτη μέλη του¹⁵. Καθοριστική υπήρξε η συμβολή του για τη θέσπιση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)¹⁶ το 1950. Με τη Σύμβαση κατοχυρώθηκε η προστασία ενός πλέγματος ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ορισμένα από τα οποία περιλαμβάνονται στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και που τα συμβαλλόμενα μέρη θα πρέπει να προστατεύουν και να εγγυώνται εντός της επικράτειάς τους. Εγγυητής της αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων και της επιβολής κυρώσεων σε περίπτωση καταφανούς παραβίασης αυτών, είναι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)¹⁷. Η ΕΣΔΑ αποτέλεσε ίσως τη μεγαλύτερη επιρροή του Χάρτη¹⁸ στη διατύπωση και στις ερμηνείες των διατάξεων του, αφού πολλές προσομοιάζουν με την ερμηνεία των διατάξεων της Σύμβασης. Άλλωστε, ο

¹⁴ <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un>.

¹⁵ Α. ΠΛΙΑΚΟΣ, ό.π., σελ.8.

¹⁶ European Convention of Human Rights (ECHR), η Σύμβαση υιοθετήθηκε το 1950 και ετέθη σε εφαρμογή το 1953.

¹⁷ European Court of Human Rights, 2021, <https://www.echr.coe.int/>.

¹⁸ W.B.T. MOCK and G. DEMURO, ό.π., σελ. Xvi.

ίδιος ο Χάρτης, στο άρθρο **52 παρ. 3** προβλέπει ότι, «Στο βαθμό που ο παρών Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η έννοια και η εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους αποδίδει η εν λόγω Σύμβαση. Η διάταξη αυτή δεν εμποδίζει το δίκαιο της Ένωσης να παρέχει ευρύτερη προστασία». Καθίσταται, λοιπόν, σαφές ότι όταν ο Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα που αντιστοιχούν σε εκείνα της ΕΣΔΑ (π.χ. το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, άρθρο 47 Χάρτη και άρθρο 6 ΕΣΔΑ), πρέπει να ερμηνεύονται **τουλάχιστον** όπως προβλέπει η ΕΣΔΑ με βάση τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Ωστόσο, η Ένωση μπορεί να επεκτείνει το περιεχόμενο του δικαιώματος αυτού. Επίσης και στο **άρθρο 53** του Χάρτη προβλέπεται ο σεβασμός του Χάρτη προς τα υπόλοιπα νομικά κείμενα. Συγκεκριμένα, στο άρθρο ορίζεται ότι «Καμία διάταξη του παρόντος Χάρτη δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως περιορίζουσα ή θίγουσα τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες που αναγνωρίζονται στα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής από το δίκαιο της Ένωσης, το διεθνές δίκαιο καθώς και από τις διεθνείς συμβάσεις, στις οποίες είναι μέρη η Ένωση, ή όλα τα κράτη μέλη, και ιδίως από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, καθώς και από τα Συντάγματα των κρατών μελών». Περαιτέρω, έτερη πηγή για τη σύνταξη και την ερμηνεία των διατάξεων του Χάρτη αποτέλεσαν και οι **κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών**, οι οποίες δημιουργήθηκαν στη βάση των εθνικών συνταγμάτων των κρατών μελών, αλλά και **οι γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου**¹⁹, ήτοι η πρώτη εν τοις πράγμασι κοινοτική πηγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών. Κάθε εθνικό κράτος ήταν υποχρεωμένο να σέβεται την διεθνούς αποδοχής Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, αλλά και το εθνικό του Σύνταγμα. Σε αυτό το ευρύ φάσμα του σεβασμού της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων ήρθε να προστεθεί και η δεσμευτικότητα του Χάρτη.

¹⁹ Εννοούνται: η αρχή της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου, η αρχή της αμέσου ισχύος, η αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας, η αρχή της νομικής βεβαιότητας και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, αρχή της ισότητας και της απαγόρευσης των διακρίσεων, αρχή του σεβασμός θεμελιωδών δικαιωμάτων, αρχή της καλόπιστης συνεργασίας, αρχή της αποτελεσματικότητας (effet utile).

Βεβαίως, χρήζει αναφοράς το γεγονός ότι το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, παρότι δεν ήταν εξ ορισμού ένα δικαστήριο αρμόδιο να κρίνει τις παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων και παρόλο που τα δικαιώματα προστατεύονταν σε ένα άγραφο και όχι ρητά κατοχυρωμένο νομικό πλαίσιο, υιοθέτησε στάση υπέρ της νομικής και πραγματικής προστασίας τους. Σε αρκετές περιπτώσεις ετέθησαν στην κρίση του υποθέσεις που παρεμπιπτόντως έθεταν ερωτήματα σχετικά με τα δικαιώματα και τις ελευθερίες. Οι αποφάσεις του επί των ερωτημάτων αυτών, δημιούργησαν σταδιακά και νομολογιακά έναν κατάλογο θεμελιωδών δικαιωμάτων, βασιζόμενο στις πηγές δικαιωμάτων που ήταν ήδη δεσμευτικές μέχρι τότε και δη, στην Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, αλλά και στα εθνικά Συντάγματα. Έτσι, τα εθνικά κράτη μπορούσαν να υποβάλουν οποιοδήποτε ερώτημα στο ΔΕΚ σχετικό με τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, ακόμη και χωρίς να υπάρχει κάποιο δεσμευτικό νομικό κείμενο σε επίπεδο Ένωσης. Παρότι, δηλαδή, οι ιδρυτικές Συνθήκες δεν περιείχαν κάποια ρητή πρόβλεψη για τα θεμελιώδη δικαιώματα, το ΔΕΚ αναπλήρωσε την έλλειψη ενός γραπτού καταλόγου θεμελιωδών δικαιωμάτων με τη διάπλαση ενός νομολογιακού δικαίου και αναγόρευσε την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε άγραφη γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου²⁰. Με τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας και την κατοχύρωση της νομικής δεσμευτικότητας του Χάρτη, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέκτησε ένα σταθερό νομικό έρεισμα για τον έλεγχο της προστασίας αλλά και την επιβολή κυρώσεων επί παραβίασης των δικαιωμάτων.

Ο Χάρτης περιλαμβάνει ένα εισαγωγικό προοίμιο και 54 άρθρα που κατανέμονται σε επτά κατηγορίες, ήτοι 50 άρθρα που συνθέτουν έξι κεφάλαια τα οποία σχετίζονται με τις αρχές/ αξίες που πρεσβεύει και προστατεύει το κάθε δικαίωμα και 4 άρθρα που εμπίπτουν στην έβδομη και τελευταία κατηγορία των γενικών διατάξεων²¹.

²⁰ Βλ. ΔΕΚ 17.12.1970, *Internationale Handelsgesellschaft*, C-11/70, EU:C:1970:114 (σκ.4) «Εντούτοις πρέπει να εξετασθεί μήπως αγνοήθηκε κάποια ανάλογη εγγύηση του κοινοτικού δικαίου. Πράγματι, ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα των γενικών αρχών του δικαίου, των οποίων το σεβασμό εξασφαλίζει το Δικαστήριο. Η προάσπιση των δικαιωμάτων αυτών, αν και εμπνέεται από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, πρέπει να εξασφαλίζεται μέσα στο πλαίσιο της δομής και των στόχων της Κοινότητας. Επομένως πρέπει να εξετασθεί, υπό το φως των αμφιβολιών που εξέφρασε το *Verwaltungsgericht*, αν το σύστημα συστάσεως ασφαλείας προσβάλλει δικαιώματα θεμελιώδους χαρακτήρα, ο σεβασμός των οποίων πρέπει να εξασφαλίζεται στην κοινοτική έννομη τάξη», όπου το Δικαστήριο εκφράζει την στάση του για τα θεμελιώδη δικαιώματα και την ανάγκη διασφάλισης της προστασίας αυτών στο χώρο της Κοινότητας.

²¹ Βλ. Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων,
Κεφάλαιο I: αξιοπρέπεια,
Κεφάλαιο II: ελευθερία,

Τέλος, σημαντική καινοτομία του Χάρτη αποτελεί το γεγονός ότι, εν αντιθέσει με τα επιμέρους νομικώς κατοχυρωμένα κείμενα προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων, ο Χάρτης δεν κατοχυρώνει με την ίδια διάταξη πεδίο προστασίας και περιορισμούς σε κάθε δικαίωμα: οι περιορισμοί και οι περιορισμοί των περιορισμών ρυθμίζονται συνολικά από τα άρθρα 52 έως 54 του Χάρτη.

Συνελόντι ειπείν, η κατοχύρωση ενός γραπτού κειμένου για τα θεμελιώδη δικαιώματα, «το οποίο περιλαμβάνει τόσο **δικαιώματα όσο και αρχές**, διατάξεις τόσο **πολιτικού και αστικού χαρακτήρα** όσο και **οικονομικού και κοινωνικού χαρακτήρα επαναβεβαιώνει τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις αρχές** που αναγνωρίζονται στην Ένωση και καθιστά τα δικαιώματα αυτά **περισσότερο ορατά, χωρίς να δημιουργεί νέα δικαιώματα ή αρχές**²²». Η **σύνταξη του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων** αποτέλεσε τομή στην ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και παρείχε ένα σημαντικό εργαλείο για την «Συνταγματοποίηση» του ευρωπαϊκού δικαίου. Όπως εύστοχα διατυπώνει ο *B. Τζέμος*²³, «*Συνταγματικό Δίκαιο χωρίς δεσμευτικό αλλά και εφαρμοζόμενο κατάλογο θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι καλοκαίρι χωρίς ήλιο*». Η κατοχύρωση των δικαιωμάτων και ο περιορισμός της αυθαιρεσίας της κρατικής εξουσίας που αποτελεί, άλλωστε, μία από τις επιδιώξεις του Χάρτη, δεν θα μπορούσε να έχει περισσότερο ορατά αποτελέσματα, παρά στον τομέα του ποινικού δικαίου. Εκεί, όπου τα πρόσωπα βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση και η ανάγκη της προστασίας τους είναι επιτακτική και επιβεβλημένη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΑΡΘΡΟ 51 ΧΘΔΕΕ: Το Πεδίο Εφαρμογής

Κρίνεται δέον να επισημανθεί ότι στην πλειοψηφία των άρθρων του Χάρτη κατοχυρώνονται ως φορείς των δικαιωμάτων και των αρχών του όλοι οι άνθρωποι. Κατ' εξαίρεση, στο άρθρο 39 σχετικά με το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, στο άρθρο 42 σχετικά με το δικαίωμα

Κεφάλαιο III: ισότητα,
Κεφάλαιο IV: αλληλεγγύη,
Κεφάλαιο V: ιθαγένεια,
Κεφάλαιο VI: δικαιοσύνη,
Κεφάλαιο VI: γενικές διατάξεις.

²² Βλ. Πρωτόκολλο [αριθ. 30] στη Συνθήκη της Λισαβόνας «*ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΧΑΡΤΗ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΩΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ*».

²³ Β.ΤΖΕΜΟΣ, ό.π., σελ.15.

πρόσβασης στα έγγραφα, στο άρθρο 45 που κατοχυρώνει την ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής και στο άρθρο 46 σχετικά με τη διπλωματική και προξενική προστασία, φορείς αυτών μπορεί να είναι μόνο Ευρωπαίοι πολίτες, όσοι δηλαδή έχουν την ιθαγένεια κάποιου κράτους μέλους της Ένωσης (άρθρο 9 παρ.1 εδ. 2 ΣΕΕ και 20 παρ.1 εδ. 2 ΣΛΕΕ). Αντίθετα, το άρθρο 15 παρ.3 ΧΘΔΕΕ έχει ως υποκείμενο μόνο αλλοδαπούς. Τα άρθρα 47 έως 50 που σχετίζονται με τη δικαιοσύνη έχουν φορείς όλους τους ανθρώπους, Ευρωπαίους και αλλοδαπούς.

2.1. Άρθρο 51 ΧΘΔΕΕ- Το πεδίο εφαρμογής ως γενική διάταξη

Η πρώτη από τις γενικές διατάξεις (άρθρα 51 έως 54) του Χάρτη, είναι αυτή του άρθρου 51 και πραγματεύεται το πεδίο εφαρμογής του. Ειδικότερα, το άρθρο 51 προβλέπει τα κάτωθι:

«1. Οι διατάξεις του παρόντος Χάρτη απευθύνονται στα θεσμικά και λοιπά όργανα και οργανισμούς της Ένωσης, τηρουμένης της αρχής της επικουρικότητας, καθώς και στα κράτη μέλη, μόνο όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Κατά συνέπεια, οι ανωτέρω σέβονται τα δικαιώματα, τηρούν τις αρχές και προάγουν την εφαρμογή τους, σύμφωνα με τις αντίστοιχες αρμοδιότητές τους και εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, όπως της απονέμονται από τις Συνθήκες.

2. Ο παρών Χάρτης δεν διευρύνει το πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης πέραν των αρμοδιοτήτων της Ένωσης και δεν θεσπίζει νέες αρμοδιότητες και καθήκοντα για την Ένωση, ούτε τροποποιεί τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα όπως ορίζονται στις Συνθήκες.»

Αξίζει να μνημονευθεί, εν προκειμένω, η επεξήγηση που δόθηκε για το άρθρο 51 και το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη, από το Προεδρείο της Συνέλευσης που συνέταξε το κείμενο του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μάλιστα, τονίζεται ότι η επεξήγηση του άρθρου 51, όπως και αυτή του άρθρου 52 αναπροσαρμόστηκαν στο πλαίσιο των εξελίξεων του δικαίου της Ένωσης. Οι

συντάκτες επισημαίνουν ότι το κείμενο των επεξηγήσεων δεν έχει νομική ισχύ, αποτελεί όμως πολύτιμο εργαλείο για την ερμηνεία των διατάξεων του Χάρτη.

Επεξήγηση σχετικά με το άρθρο 51²⁴ — Πεδίο εφαρμογής

«Σκοπός του άρθρου 51 είναι να προσδιορισθεί το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη. Επιδιώκει να καταστήσει σαφές ότι ο Χάρτης εφαρμόζεται κατ' αρχάς στα θεσμικά και λοιπά όργανα της Ένωσης με την τήρηση της αρχής της επικουρικότητας. Η διάταξη αυτή ακολουθεί πιστά το άρθρο 6, παράγραφος 2, της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, το οποίο επέβαλε στην Ένωση υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων, καθώς και την εντολή που έδωσε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας. Ο όρος «θεσμικά όργανα» κατοχυρώνεται στις Συνθήκες. Η έκφραση «λοιπά όργανα και οργανισμοί» χρησιμοποιείται συνήθως στις Συνθήκες ως αναφορά σε όλα τα επικουρικά όργανα που δημιουργούνται βάσει των Συνθηκών ή βάσει πράξεων παραγώγου δικαίου (βλ. π.χ. άρθρο 15 ή 16 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης). Όσον αφορά τα κράτη μέλη, από τη νομολογία του Δικαστηρίου απορρέει πέραν πάσης αμφιβολίας ότι η υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων που καθορίζονται στο πλαίσιο της Ένωσης επιβάλλεται στα κράτη μέλη μόνον όταν ενεργούν εντός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης (απόφαση της 13ης Ιουλίου 1989, *Wachauf*, υπόθ. 5/88, Συλλ. 1989, σ. 2609· απόφαση της 18ης Ιουνίου 1991, *EPT*, Συλλ. 1991, σ. I-2925· απόφαση της 18ης Δεκεμβρίου 1997, υπόθ. C-309/96 *Annibaldi*, Συλλ. 1997, σ. I-7493). Προσφάτως, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε τη νομολογία αυτή ως εξής: «Επί πλέον, υπενθυμίζεται ότι οι υποχρεώσεις που απορρέουν από την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην κοινοτική έννομη τάξη δεσμεύουν και τα κράτη μέλη όταν υλοποιούν κοινοτικές ρυθμίσεις ...» (απόφαση της 13ης Απριλίου 2000, υπόθ. C-292/97, Συλλ. 2000, σ. I-2737, παράγραφος 37 του σκεπτικού). Εννοείται ότι ο εν λόγω κανόνας, όπως κατοχυρώνεται στον παρόντα Χάρτη, εφαρμόζεται εξίσου στις κεντρικές αρχές και στις περιφερειακές ή τοπικές υπηρεσίες καθώς επίσης και στους δημόσιους οργανισμούς, οσάκις εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Η παράγραφος 2, από κοινού με τη δεύτερη πρόταση της παραγράφου 1, επιβεβαιώνει ότι ο Χάρτης δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την επέκταση των αρμοδιοτήτων και των καθηκόντων που απονέμονται στην Ένωση από τις Συνθήκες. Εν προκειμένω, μνημονεύεται ρητώς κάτι που απορρέει λογικά από την αρχή της επικουρικότητας και από το γεγονός ότι η Ένωση διαθέτει μόνον δοτές

²⁴ Βλ. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2007/C, 303/02).

αρμοδιότητες. Τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως διασφαλίζονται στην Ένωση, παράγουν αποτελέσματα μόνον στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων αυτών που καθορίζονται από τις Συνθήκες. Κατά συνέπεια, η υποχρέωση των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, σύμφωνα με τη δεύτερη πρόταση της παραγράφου 1, να προάγουν τις αρχές του Χάρτη μπορεί να προκύπτει μόνο εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων αυτών. Η παράγραφος 2 επίσης επιβεβαιώνει ότι ο Χάρτης δεν μπορεί να επιφέρει την επέκταση του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης πέραν των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, όπως καθορίζονται στις Συνθήκες. Το Δικαστήριο έχει ήδη κατοχυρώσει τον κανόνα αυτό σε σχέση με τα θεμελιώδη δικαιώματα που αναγνωρίζονται ως στοιχείο του δικαίου της Ένωσης (απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 1998, υπόθ. C-249/96 Grant, Συλλ. 1998, σ. I-621, παράγραφος 45 του σκεπτικού). Σύμφωνα με τον κανόνα αυτό, κρίνεται ως αυτονόητο ότι η παραπομπή του άρθρου 6 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση στο Χάρτη δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι επεκτείνει την εμβέλεια των δράσεων των κρατών μελών που ορίζονται ως «εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης» (κατά την έννοια της παραγράφου 1 και της προαναφερθείσας νομολογίας)».

Το άρθρο 51 του ΧΘΔΕΕ, επικεντρώνεται στο πεδίο εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων του και εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση που εφαρμόζεται ένα επιμέρους δικαίωμα ή αρχή του ΧΘΔΕΕ. Η προσέγγιση της συγκεκριμένης διάταξης είναι αφενός προσωπική, αφού απευθύνεται στους «αποδέκτες των επιταγών» του Χάρτη, εν αντιθέσει με τις υπόλοιπες διατάξεις που απευθύνονται στους φορείς του εκάστοτε δικαιώματος και αφετέρου ίσως, αν μου επιτραπεί ο όρος, «δικονομική». Αν μιλούσαμε, δηλαδή, με όρους ποινικού δικαίου, τότε οι διατάξεις των επιμέρους δικαιωμάτων θα αποτελούσαν το «ουσιαστικό ποινικό δίκαιο», ενώ το άρθρο 51 και οι λοιπές γενικές διατάξεις θα αποτελούσαν μέρος του «ποινικού δικονομικού δικαίου». Και τούτο, διότι, όπως μια ουσιαστική διάταξη του ποινικού δικαίου δεν μπορεί αυτοτελώς να υπάρξει σε μια ποινική διαδικασία, χωρίς να πλαισιωθεί από διατάξεις της ποινικής δικονομίας που καθορίζουν τη διαδικασία, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις, έτσι και τα άρθρα του Χάρτη που κατοχυρώνουν δικαιώματα και αρχές δεν μπορούν να προστατευτούν αν δεν υφίσταται η δεσμευτικότητα και οι προϋποθέσεις που ορίζει το πεδίο εφαρμογής (άρθρο 51)²⁵.

²⁵ Για παράδειγμα, αν θεωρήσουμε ότι σε κάποιον έχει ασκηθεί ποινική δίωξη για το αδίκημα της ανθρωποκτονίας με πρόθεση (άρθρο 299 ΠΚ), τότε παρότι πληρούνται οι προϋποθέσεις της ουσιαστικής διάταξης, δεν μπορεί να επέλθει το αποτέλεσμα του τιμωρητού (η επιβολή της ποινής), αν δεν εφαρμοστούν οι διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας που προβλέπουν τη διαδικασία (δικαιώματα

Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι ο προσδιορισμός του πεδίου εφαρμογής του Χάρτη και η ανάδειξη της δεσμευτικότητας αυτού ως προς τα θεσμικά και λοιπά όργανα και οργανισμούς της Ένωσης, τηρουμένης της αρχής της επικουρικότητας. Φυσικά, αποσκοπεί, δίχως άλλο να τονίσει και τη δεσμευτικότητα των κρατών μελών σε περίπτωση που εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, ενώ φροντίζει να επισημάνει και τη μη διεύρυνση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης απορρέουσα της εφαρμογής του.

Ήδη από την πρώτη παράγραφο καταδεικνύεται η δεσμευτικότητα των διατάξεων του Χάρτη προς τους αποδέκτες του, τα όργανα της Ένωσης και τα κράτη μέλη. Παρατηρούμε, ωστόσο, τη σημαντική διαφοροποίηση που καταλαμβάνει τα πρόσωπα αυτά. Συγκεκριμένα, **ο Χάρτης ορίζει ότι οι διατάξεις του είναι απόλυτα δεσμευτικές, χωρίς δηλαδή να υφίσταται ουδεμία απόκλιση ή εξαίρεση, για όλα τα θεσμικά και μη θεσμικά όργανα της Ένωσης** (με την ευρεία έννοια θεσμικά και μη θεσμικά όργανα), ενώ σε ό,τι αφορά **τα κράτη μέλη**, αυτά δεσμεύονται από τις επιταγές του Χάρτη, **μόνο όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης**. Παρά την αναφορά στο άρθρο 51 μόνο δύο κατηγοριών αποδεκτών, έχει αρχίσει σταδιακά και νομολογιακά να εμφανίζεται και μία τρίτη κατηγορία αποδεκτών, ήτοι αυτή των ιδιωτών, μιας και το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει σε αρκετές περιπτώσεις την οριζόντια ισχύ των διατάξεων του Χάρτη. Τούτο σημαίνει ότι οι ιδιώτες μπορούν πλέον σε συγκεκριμένες περιπτώσεις (διότι σε συγκεκριμένες μόνο διατάξεις έχει αναγνωριστεί το οριζόντιο αποτέλεσμα) να επικαλούνται ευθέως τις διατάξεις του Χάρτη κατά άλλων ιδιωτών²⁶.

Η δεύτερη παράγραφος, αντίθετα, φροντίζει σε συνδυασμό και με την παράγραφο 1 εδ. β' να υπενθυμίσει σε όλα τα δεσμευόμενα μέρη ότι το ενωσιακό δίκαιο εφαρμόζεται πάντοτε στο πλαίσιο τήρησης των αρχών της επικουρικότητας και της δοτής αρμοδιότητας, χωρίς να διευρύνει τις ήδη υπάρχουσες αρμοδιότητες της Ένωσης. Βέβαια, δεν γίνεται αντιληπτό γιατί οι συντάκτες θεώρησαν σκόπιμο να κάνουν ξεχωριστή μνεία γι' αυτό και να το επαναλάβουν μάλιστα και στις δύο παραγράφους. Ορθή και εύλογη είναι, εν προκειμένω, η παρατήρηση του Καθηγητή Χ.

κατηγορουμένου, προδικασία, κύρια διαδικασία, ένδικα μέσα) μέσα από την οποία θα επέλθει το κυρωτικό αποτέλεσμα. Ομοίως, ένα θεμελιώδες δικαίωμα που κατοχυρώνεται ρητά στο Χάρτη, δεν μπορεί να προστατευτεί από τα όργανα της Ένωσης και τα κράτη μέλη αν δεν συντρέχουν οι όροι που θέτει το άρθρο 51 του Χάρτη.

²⁶ Βέβαια, σε ποινικό επίπεδο οι περισσότερες διατάξεις για τα δικονομικά δικαιώματα δεν αναγνωρίζουν τυπικά οριζόντιο αποτέλεσμα. Το κράτος είναι αυτό που παρεμβάλλεται και αναλαμβάνει να προστατέψει τους ιδιώτες μέσω των δικαστηρίων, της νομοθεσίας και της νομολογίας του.

Ταγαρά²⁷, «τόσο η μνεία της επικουρικότητας στο πρώτο εδάφιο της 1^{ης} παραγράφου, όσο και οι αναφορές στις αρμοδιότητες των εφαρμοστών του Χάρτη στο δεύτερο εδάφιο της εν λόγω παραγράφου, καθώς και στη 2^η παράγραφο, είναι κατά την άποψή μου περιορισμένης σημασίας, υπαγορευόμενες μάλλον από έναν απροσδιόριστο φόβο κάποιων κρατών μελών για διεύρυνση των εξουσιών της Ένωσης μέσω του Χάρτη».

Ο Χάρτης απονέμει στα θεμελιώδη δικαιώματα και μια προστατευτική λειτουργία. Προστατεύεται, δηλαδή, η παραβίαση ενός θεμελιώδους δικαιώματος από ένα ενωσιακό όργανο ή οργανισμό, από ένα κράτος μέλος της Ένωσης, από φυσικές καταστροφές ή διεθνείς προσβολές ή και από προσβολές ιδιωτών εφόσον το δικαίωμα τριτενεργεί²⁸. Προκαταβολικά επισημαίνεται ότι **ο Χάρτης δεν εφαρμόζεται ανεξαιρέτως στο εσωτερικό δίκαιο των κρατών όπως οι λοιποί κανόνες του πρωτογενούς δικαίου, αλλά η επίκλησή του μπορεί να γίνει μόνο αν προβάλλεται παρεμπιπτόντως, σε μια εθνική δίκη ότι τα όργανα της Ένωσης παραβιάζουν τις επιταγές του ή ότι κράτος μέλος, κατά την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου, θίγει τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο Χάρτη**²⁹. Θα πρέπει, δηλαδή, να υφίσταται προσβολή ενός κατοχυρωμένου στο Χάρτη δικαιώματος, είτε από θεσμικό ή μη όργανο ή οργανισμό της Ένωσης, είτε από κράτος μέλος στο πλαίσιο της από μέρους του εφαρμογής ενωσιακού δικαίου.

2.2. Αποδέκτες των επιταγών του Χάρτη

Λαμβάνοντας υπόψη το άρθρο 6 παράγραφος 1 εδάφιο α' ΣΕΕ («*Η Ένωση αναγνωρίζει τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις αρχές που περιέχονται στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης*») και το άρθρο 51 παράγραφος 1 του Χάρτη, αλλά και την διακήρυξη του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) πριν τη θέσπιση του Χάρτη³⁰, προκύπτει ότι κύριος αποδέκτης των επιταγών του Χάρτη είναι η ίδια η Ένωση και όχι τα κράτη μέλη.

²⁷ Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ- Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, *Κατ' άρθρον ερμηνεία του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ*. (2020), Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.580-3.

²⁸ Β.ΤΖΕΜΟΣ, *ό.π.*, σελ. 614.

²⁹ Ι.ΚΤΕΝΙΔΗΣ, *Τα ελληνικά δικαστήρια και το δίκαιο του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων*, Αρμενόπουλος, τεύχος 9/2020, σελ. 1441-1469.

³⁰ Βλ. Ι.ΚΤΕΝΙΔΗΣ, *ό.π.* σελ. 1441-1469, με ιδιαίτερη έμφαση στην νομολογία της υποσημείωσης 6, «*Ενδεικτικά, ΔΕΚ, απόφ. της 11.7.1985, Cinetheque SA κλπ., υπόθ. 60 και 61/84, ECLI:EU:C:1985:329, σκ. 26, απόφ. Της 18.6.1991, Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση Ανώνυμη Εταιρία (ΕΡΤ ΑΕ) κλπ., υπόθ. C-260/89, ECLI:EU:C:1991:254, σκ.42, απόφ. της 18.12.1997, Annibaldi, υπόθ. C-309/96, ECLI:EU:C:1997:631, σκ. 24.*

2.2.1. Θεσμικά και λοιπά όργανα και οργανισμοί της Ένωσης

Οι συντάκτες του Χάρτη επέλεξαν μια *latu sensu* ερμηνεία για τα ενωσιακά όργανα που δεσμεύονται από τις διατάξεις του Χάρτη, επιδιώκοντας να εξασφαλίσουν την πλήρη δεσμευτικότητα και εφαρμογή των επιταγών του σε κάθε φάσμα ενωσιακής πολιτικής, δίχως να υπάρχουν παρεκκλίσεις και επιθυμώντας ίσως, να προκαταβάλουν οποιοδήποτε άλλο όργανο ή οργανισμό θα δημιουργηθεί εντός της Ένωσης. Η διατύπωση αυτή, άλλωστε, των «λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης» δεν είναι ξένη για το πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο, αφού συναντάται για παράδειγμα και στο άρθρο 263 ΣΛΕΕ³¹ σχετικά με την προσφυγή ακυρώσεως κατά πράξεων τέτοιων οργάνων³².

Ως «θεσμικά» ορίζονται τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ιδρύθηκαν αποσκοπώντας στην προώθηση των αξιών και την επιδίωξη των στόχων της, στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων της, των συμφερόντων των πολιτών και των κρατών μελών, καθώς και στη διασφάλιση της συνοχής, της αποτελεσματικότητας και της συνέχειας των πολιτικών και των δράσεών της. Με βάση το άρθρο 13 ΣΕΕ, τα θεσμικά όργανα της Ένωσης είναι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο³³, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Ελεγκτικό Συνέδριο. Η παράγραφος 4 του ίδιου άρθρου προβλέπει ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και η Επιτροπή επικουρούνται από την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και από την Επιτροπή των Περιφερειών, οι οποίες ασκούν συμβουλευτικά καθήκοντα. Εκτός από τα θεσμικά όργανα ο Χάρτης δεσμεύει επίσης, οποιοδήποτε όργανο έχει συσταθεί είτε από το πρωτογενές είτε από το παράγωγο ενωσιακό δίκαιο, είτε από οποιαδήποτε διμερή ή πολυμερή διεθνή συμφωνία συνάπτει η Ένωση ή συστήνεται ατύπως για να εξυπηρετεί τους στόχους της Ένωσης ή τις αρμοδιότητες των άλλων οργάνων. Μάλιστα, κομβικό ρόλο για τον χαρακτηρισμό της εκάστοτε οντότητας ως «οργάνου ή οργανισμού της Ένωσης» διαδραματίζει το γεγονός του θεσμικού επηρεασμού της από την Ευρωπαϊκή

³¹ Βλ. άρθρο 263 παρ.5 ΣΛΕΕ, «Οι πράξεις για τη δημιουργία λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης μπορούν να προβλέπουν ειδικές προϋποθέσεις και πρακτικές ρυθμίσεις όσον αφορά τις προσφυγές που ασκούνται από φυσικά ή νομικά πρόσωπα κατά πράξεων αυτών των λοιπών οργάνων ή οργανισμών που προορίζονται να παράγουν έννομα αποτελέσματα έναντι των εν λόγω προσώπων».

³² Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ- Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, *ό.π.*, σελ. 581.

³³ Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τοποθετείται πρώτο στη σειρά των θεσμικών οργάνων από τους συντάκτες της Συνθήκης ως σύμβολο της δημοκρατικής νομιμοποίησης της Ένωσης, αντιπροσωπεύοντας τους λαούς και τους πολίτες της Ένωσης, Α. Πλιάκος, 2021.

Ένωση. Ακόμη, λοιπόν, κι αν η ύπαρξη αυτών των οντοτήτων δεν προκύπτει άμεσα από το πρωτογενές δίκαιο, όπως τα θεσμικά όργανα ή ο προορισμός τους δεν συνίσταται στην έκδοση νομικά δεσμευτικών πράξεων, αλλά επηρεάζονται από τα επιμέρους θεσμικά όργανα ή ιδρύονται για να τα συνεπικουρούν ή να τα συμβουλεύουν, τότε θεωρούνται αποδέκτες των θεμελιωδών δικαιωμάτων και έχουν υποχρέωση να λειτουργούν πάντοτε με στόχο την προάσπιση και την προστασία τους. Οι «οργανισμοί» (agencies) της Ένωσης περιλαμβάνουν τους «εκτελεστικούς» οργανισμούς και τους «αποκεντρωμένους» οργανισμούς, οι οποίοι ασχολούνται με την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου και των πολιτικών σε επιμέρους τομείς³⁴.

Η δεσμευτικότητα του Χάρτη καλύπτει τόσο τα νομοθετικά, τα εκτελεστικά όσο και τα δικαστικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κάθε φορά που ασκούν τις αρμοδιότητές τους και καταλαμβάνει οποιοδήποτε τμήμα άσκησης των αρμοδιοτήτων αυτών. Το άρθρο 51 σκοπό έχει να καταδείξει ότι ο ΧΘΔΕΕ εφαρμόζεται σε όλες τις πράξεις των οργάνων της Ένωσης, ανεξάρτητα αν πρόκειται για ενέργεια ή παράλειψη. *«Γενικότερα κάθε δράση ή παράλειψη της ΕΕ ελέγχεται υπό το πρίσμα της τήρησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων»³⁵*. Όπως προερρήθη, τα όργανα ή οι οργανισμοί που δεσμεύονται από το ΧΘΔΕΕ δεν είναι ανάγκη να εκδίδουν νομικά δεσμευτικές πράξεις. Τουναντίον, μπορεί να σχετίζονται με πράξεις soft law, με μη εκτελεστές διοικητικές πράξεις, με προπαρασκευαστικές ή υλικές ενέργειες, επίσημες δηλώσεις και συμπεριφορές των εκπροσώπων των οργάνων, ψηφίσματα, προτάσεις, γνωμοδοτήσεις και πολιτικά σχέδια της Ένωσης³⁶.

Καθίσταται, συνεπώς αντιληπτό ότι ακόμα κι αν δεν μπορεί να αποδοθεί με ακρίβεια ο χαρακτηρισμός του «θεσμικού» ή «λοιπού» οργάνου ή «οργανισμού» σε μία οντότητα που ασκεί κάποια ενωσιακή δραστηριότητα, θα πρέπει εφαρμόζοντας μία διασταλτική ερμηνεία³⁷, να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στη γενική αυτή κατηγορία των οργάνων, ώστε να εξασφαλιστεί σε κάθε περίπτωση ο έλεγχος συμβατότητας της δραστηριότητας του οργάνου με τις επιταγές του ΧΘΔΕΕ. Λαμβάνοντας υπόψη μια

³⁴ Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ- Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ.581.

³⁵ Β.ΤΖΕΜΟΣ, ό.π., σελ. 610.

³⁶ Β. ΤΖΕΜΟΣ, ό.π., σελ. 610, βλ. και τις εκεί αναφορές.

³⁷ Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ- Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ. 582, «εντάσσεται σε μία νομολογιακή αντίληψη που είναι εγγενής σε κοινότητα δικαίου, όπως αυτή της Ένωσης, και που έχει εκδηλωθεί με τολμηρότερες και εκ πρώτης όψεως ευθέως contra legem αποφάσεις, λ.χ. τις *Les Verts* και «*Chernobyl*». Βλ. και την παραπομπή υπ' αριθμ.4.

τέτοια διασταλτική ερμηνεία, εύστοχα σημειώνει ο Καθηγητής Χ. Ταγαράς³⁸ «θα πρέπει λ.χ. να θεωρηθούν ως προερχόμενες από την Ένωση και άρα εμπίπτουσες στο ευρύτερο concept των 'θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών' της, οι πράξεις και παραλείψεις των κατά το άρθρο 187 ΣΛΕΕ 'κοινών επιχειρήσεων' (Joint Undertakings-Jus) και σωμάτων/γραφείων όπως ο Φορέας Ευρωπαϊκών Ρυθμιστικών Αρχών για τις Ηλεκτρονικές Επικοινωνίες (BEREC, αναγνωρίζω όμως ότι είναι δύσκολο να γίνει το ίδιο για οντότητες όπως τα Ευρωπαϊκά Σχολεία που, παρά τον έκδηλο σύνδεσμό τους με την Ένωση, έχουν ιδρυθεί με διεθνείς συμβάσεις. **Είναι προφανές ότι όλες οι παρεμφερείς οριακές καταστάσεις επιβάλλουν εν τελευταία αναλύσει και μία κατά περίπτωση κρίση**». Αυτή είναι ίσως, η πιο ορθή προσέγγιση στη συγκεκριμένη προβληματική, διότι κάθε δραστηριότητα που συνδέεται με οποιονδήποτε τρόπο με την Ένωση και την επίτευξη των στόχων της είναι εν δυνάμει προερχόμενη ή επηρεαζόμενη από κάποιο ενωσιακό όργανο ή οργανισμό. Έτσι, πιο ασφαλές κριτήριο φαντάζει αυτό του ελέγχου του ενωσιακού συνδέσμου ανά περίπτωση, διότι άπαξ και αυτός εντοπιστεί, οι πιθανότητες παραβίασης των δικαιωμάτων του ΧΘΔΕΕ μειώνονται σημαντικά.

Περαιτέρω, η Ένωση δεσμεύεται από τις επιταγές του Χάρτη για τα θεμελιώδη δικαιώματα και κατά τη σύναψη διεθνών ή μη συμβάσεων ή και μη νομικά δεσμευτικών συμφωνιών και μνημονίων συνεργασίας με κάποιο κράτος μέλος της Ένωσης ή και με μη κράτος μέλος της Ένωσης. Ο ΧΘΔΕΕ υποχρεώνει την Ένωση να σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα κατά την άσκηση όλων των πολιτικών της, ακόμα και της εξωτερικής πολιτικής, ακόμα κι αν η οποιαδήποτε πράξη δεν υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο από το ΔΕΕ³⁹. Δεσμεύεται, ακόμη, από τις διατάξεις του ΧΘΔΕΕ όταν συνάπτει ή εφαρμόζει διεθνείς συμβάσεις ή υλοποιεί αποφάσεις Διεθνών Οργανισμών πχ. Αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας. Παρά, δηλαδή, των όποιων υποχρεώσεων έχει από διεθνείς συμφωνίες, η Ένωση δεν αποδεσμεύεται ποτέ από την υποχρέωση να σέβεται και να προστατεύει τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο νομικό της πλαίσιο. Τέλος, η δέσμευσή της υπάρχει είτε λειτουργεί κατά μόνος με τα επιμέρους όργανά της, είτε ως μέλος ή εκπρόσωπος

³⁸ Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ- Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ. 582.

³⁹ Β. ΤΖΕΜΟΣ, ό.π., σελ. 611.

κάποιου διεθνούς οργανισμού, είτε συμμετέχει σε ad hoc μορφώματα του διεθνούς δικαίου⁴⁰.

Η Ένωση και τα όργανά της δεσμεύονται, επίσης, από τις διατάξεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων και όταν ασκούν δραστηριότητες εντός της ευρωζώνης. Αμφιλεγόμενη υπήρξε, ωστόσο, η δέσμευση του Eurogroup από το Χάρτη. Κι αυτό, διότι ως άτυπο όργανο συζήτησης των υπουργών οικονομικών της Ευρωζώνης και δίχως την έκδοση νομικά δεσμευτικών πράξεων, οι δηλώσεις του δεν θεωρούνταν πράξεις ικανές να υπαχθούν σε δικαστικό έλεγχο. Παρόλα αυτά η έκδοση των αποφάσεων *Chrysostomides και Bourdouvali*⁴¹, έκριναν ότι η κατ' άρθρο 340 ΣΛΕΕ ευθύνη της Ένωσης μπορεί να στοιχειοθετηθεί και από πράξεις του Eurogroup, κυρίως δε από παραβιάσεις του Χάρτη. Από τις διατάξεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεσμεύεται το Ecofin, το Eurogroup, το Euro Working Group, η ΕΚΤ⁴².

2.2.2. Κράτη μέλη και «εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου»

Εν αντιθέσει με την άνευ όρων δεσμευτικότητα των θεσμικών οργάνων και λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης, στην περίπτωση των κρατών μελών συναντάται διαφορετική προσέγγιση από τους συντάκτες του ΧΘΔΕΕ, οι οποίοι θεώρησαν σκόπιμο να υπάρχει δεσμευτικότητα των επιταγών του ΧΘΔΕΕ μόνο όταν τα κράτη εφαρμόζουν «το δίκαιο της Ένωσης». Τούτο σημαίνει ότι σε οποιαδήποτε άλλη περίπτωση που δεν εφαρμόζεται ενωσιακό δίκαιο, ο σεβασμός και η προστασία των κρατών μελών ως προς τα θεμελιώδη δικαιώματα ελέγχεται με γνώμονα τα εθνικά συντάγματα, τις λοιπές εθνικές διατάξεις και οποιαδήποτε διεθνή σύμβαση έχει επικυρώσει κάθε κράτος⁴³. Το ΔΕΕ, άλλωστε μέσω της νομολογίας του είχε αποφανθεί γι' αυτή τη διαφοροποίηση των κρατών μελών ως προς τη συμμόρφωσή τους με τις

⁴⁰ Β. ΤΖΕΜΟΣ, ό.π., σελ. 611.

⁴¹ Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ- Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ. 584 και Γ.Δ. 13.7.2018, T-680/13 *Chrysostomides* κ.ά.κ. Συμβουλίου κ.ά. ΕΥ:Τ:2018 :486 και Γ.Δ. 13.7.2018, T-786/14, *Bourdouvali* κ.ά.κ. Συμβουλίου κ.ά. ΕΥ:Τ:2018: 487.

⁴² Β. ΤΖΕΜΟΣ, ό.π., σελ. 612-614, όπου τάσσεται υπέρ της δέσμευσης της Επιτροπής από τον ΧΘΔΕΕ στα πλαίσια του Μόνιμου Μηχανισμού Στήριξης (ESM) παρόλο που η Ένωση δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος, όπως έγινε δεκτό και από την Γεν. Εισαγγελέα Kokott (σκ.176) στην υπόθεση *Pringle* (C-370/12), ενώ το ΔΕΕ απέκλεισε τις πράξεις του ESM από το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη. Επισημαίνει την δέσμευση των θεσμικών οργάνων από τον ΧΘΔΕΕ σε προγράμματα δημοσιονομικής πολιτικής, ύστερα από ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (2013/2277(INI) παρ.81). Τέλος, τονίζει ότι το ΔΕΕ για πρώτη φορά στην απόφαση *Ledra Advertising* (C-8/15 P έως C-10/15 P) αποδέχτηκε την δέσμευση των θεσμικών οργάνων από το ΧΘΔΕΕ, ακόμα και στην περίπτωση που λειτουργούν εκτός του ενωσιακού δικαίου, όπως στην περίπτωση του ESM.

⁴³ Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ- Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ.584.

επιταγές του ΧΘΔΕΕ⁴⁴ σε σχέση με τα λοιπά ενωσιακά όργανα, πολλές δε από τις αποφάσεις αυτές αποτυπώνονται στις επεξηγήσεις του άρθρου 51 του ΧΘΔΕΕ. Όπως σημειώνει εύστοχα ο Καθηγητής Χ. Ταγαράς⁴⁵ «Ο ως άνω περιορισμός που εισάγει το άρθρο 51 έχει διπλή διάσταση. Αφενός, και κυρίως, ουσιαστικού δικαίου, υπό την έννοια ότι οι διατάξεις του Χάρτη δεν εφαρμόζονται σε συγκεκριμένη ή/και διαφορά, εφόσον δεν αποδεικνύεται ότι η κρατική εμπλοκή εκεί συνιστά 'εφαρμογή' του ενωσιακού δικαίου. Αφετέρου, δικονομικού ή θεσμικού χαρακτήρα, αποκλείοντας την υπαγωγή της υπόθεσης στο ΔΕΕ μέσω υποβολής προδικαστικού ερωτήματος για την ερμηνεία του Χάρτη». Επίσης, η επιταγή αυτή συμμορφώνεται και με την προ- Λισαβόνας εποχή, όπου το πλαίσιο προστασίας των δικαιωμάτων βασίζονταν στις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου.

Ωστόσο, σε ό,τι αφορά την περίπτωση των κρατών μελών η εφαρμογή και συμμόρφωση με τις επιταγές του Χάρτη δεν είναι άμεση σε κάθε περίπτωση. Αντίθετα, θα πρέπει να εξακριβωθεί αν η εκάστοτε οντότητα συνιστά κράτος μέλος υπό την αυτή έννοια του όρου και αν η εθνική πράξη αποτελεί περίπτωση εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου⁴⁶. Ως προς την πρώτη περίπτωση, δεν έχει υπάρξει νομολογιακά κάποιο κρίσιμο ερμηνευτικό ερώτημα. Εντούτοις, θα μπορούσε να εμπίπτει στην εν λόγω έννοια του κράτους μέλους οποιαδήποτε εθνική οντότητα εκδήλωσης δημόσιας εξουσίας, όπως είναι οι Ανεξάρτητες Αρχές. Δηλαδή, κάθε αρχή, υπηρεσία ή σώμα

⁴⁴Βλ. Προτάσεις της Γεν. Εισαγγελέως V. TRSTENJAK της 15ης Μαΐου 2012, υπόθεση C-40/11, *Iida* (σκ.7) «Βάσει των εννοιολογικών ορισμών του άρθρου 2 της οδηγίας 2004/38 ως «μέλος της οικογενείας» νοούνται μεταξύ άλλων «οι συντηρούμενοι απευθείας ανιόντες καθώς και εκείνοι του/της συζύγου ή του/της συντρόφου [...]» (άρθρο 2, σημείο 2, στοιχείο δ'). Κατά το άρθρο 2, σημείο 3, της εν λόγω οδηγίας, ως «κράτος μέλος υποδοχής» νοείται το κράτος μέλος στο οποίο μεταβαίνει ο πολίτης της Ένωσης προκειμένου να ασκήσει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής (σκ.54). Κατά το άρθρο 6 ΣΕΕ, ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων αποτελεί μέρος του πρωτογενούς δικαίου. Το παράγωγο δίκαιο της Ένωσης, όπως είναι η ανωτέρω οδηγία, πρέπει να ερμηνεύεται, στο μέτρο του δυνατού, κατά τρόπο σύμφωνο προς το πρωτογενές δίκαιο και, ως εκ τούτου, προς τα θεμελιώδη δικαιώματα. Στον βαθμό που ένα νομοθέτημα επιδέχεται πλείονες ερμηνείες, πρέπει να εφαρμόζεται αυτή η οποία δεν είναι αντίθετη προς τα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία προστατεύει η έννομη τάξη της Ένωσης (σκ.55) Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων πρέπει, κατά το άρθρο του 51, να γίνεται σεβαστός κατά την εφαρμογή της οδηγίας 2004/38. Ωστόσο, επέκεινα του πεδίου εφαρμογής ενός νομοθετήματος δεν μπορεί να τίθεται ζήτημα σύμφωνης προς τα θεμελιώδη δικαιώματα ερμηνείας και εφαρμογής του. Αφού ανωτέρω διαπιστώθηκε ότι η οδηγία 2004/38 ουδόλως καλύπτει την υπό κρίση εν προκειμένω περίπτωση του δικαιώματος διαμονής του υπηκόου τρίτης χώρας στο κράτος μέλος καταγωγής του πολίτη της Ένωσης, παρέλκει επομένως και η απάντηση στο ερώτημα περί της αξιολογήσεως των διατάξεων της οδηγίας υπό το φως του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων».

⁴⁵ Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ- Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ. 585.

⁴⁶ Όπως σημειώνει η καθηγήτρια Α. ΠΕΡΡΟΥ, *Θεμελιώδη Δικαιώματα και Φορολογική Διαδικασία*, 2022., Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.106, πριν την θέση σε ισχύ του Χάρτη, η εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης ήταν συνυφασμένη με τη θεωρία του οργάνου και το κράτος έπρεπε να λειτουργεί ως «αντιπρόσωπος, ή ως το μακρύ χέρι της Ε.Ε.».

ασκεί νομοθετικά, εκτελεστικά ή δικαστικά καθήκοντα σε ένα εθνικό κράτος δεσμεύεται από το ΧΘΔΕΕ. Ο Χάρτης «εφαρμόζεται εξίσου στις κεντρικές αρχές και στις περιφερειακές ή τοπικές υπηρεσίες, καθώς επίσης και στους δημόσιους οργανισμούς (Επεξηγήσεις άρθρου 51) αλλά και στις ανεξάρτητες αρχές, στις εθνικές κεντρικές τράπεζες και σε όλα τα δημόσια νομικά πρόσωπα οσάκις εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης⁴⁷».

Η μελέτη της νομολογίας αποδεικνύει ωστόσο, ότι η κρίση για το αν βρισκόμαστε στο πεδίο εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου γίνεται *ad hoc*, και εξαρτάται από τα πραγματικά δεδομένα της εκάστοτε περίπτωσης. Για παράδειγμα, στην υπόθεση *Annibaldi*⁴⁸, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων ως άγραφη αρχή του κοινοτικού δικαίου και τις πηγές αυτού, αλλά και τη σημασία μια εθνική ρύθμιση να κρίνεται *ad hoc* αν εφαρμόζει εθνικό δίκαιο, σημειώνοντας ότι «Επιβάλλεται ευθύς εξαρχής να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα των γενικών αρχών του δικαίου, την τήρηση των οποίων διασφαλίζει το Δικαστήριο. Προς τούτο, το Δικαστήριο εμπνέεται από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, καθώς και από τις ενδείξεις τις οποίες παρέχουν οι διεθνείς πράξεις περί προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, για τις οποίες έχουν συνεργαστεί ή στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη. Το Δικαστήριο διευκρίνισε, ακόμη ότι «δεν μπορούν να γίνουν δεκτά στην Κοινότητα μέτρα μη συνάδοντα προς τον σεβασμό των ως άνω αναγνωριζομένων και κατοχυρωμένων δικαιωμάτων (σκ.12)», συνεχίζοντας ότι «Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει, επίσης ότι, οσάκις εθνική κανονιστική ρύθμιση υπεισέρχεται στο πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου, το Δικαστήριο, επιλαμβανόμενο προδικαστικώς, οφείλει να παρέχει όλα τα αναγκαία ερμηνευτικά στοιχεία για την εκτίμηση, εκ μέρους του εθνικού δικαστηρίου, της συμφωνίας της κανονιστικής αυτής ρυθμίσεως με τα θεμελιώδη δικαιώματα των οποίων τον σεβασμό διασφαλίζει, όπως αυτά απορρέουν ειδικότερα από τη Σύμβαση. Αντιθέτως, το Δικαστήριο δεν έχει την αρμοδιότητα αυτή έναντι κανονιστικής ρυθμίσεως η οποία δεν εμπίπτει στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου (σκ.13). Επιβάλλεται, επομένως, να εξεταστεί αν εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως ο περιφερειακός νόμος, που δημιουργεί φυσικό και αρχαιολογικό πάρκο προκειμένου να προστατεύσει και να αναδείξει το περιβάλλον και τα πολιτιστικά αγαθά

⁴⁷ Β. ΤΖΕΜΟΣ, ό.π., σελ. 619.

⁴⁸ ΔΕΚ 18.12.1997, C-309/96, *Annibaldi*, EU:C:1997:631.

της οικείας περιοχής, εμπίπτει στο κοινοτικό δίκαιο, ειδικότερα στο άρθρο 40, παράγραφος 3, της Συνθήκης (σκ.14)» και κατέληξε ότι «εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως ο περιφερειακός νόμος, που δημιουργεί φυσικό και αρχαιολογικό πάρκο για την προστασία και την ανάδειξη του περιβάλλοντος και των πολιτιστικών αγαθών της οικείας περιοχής, έχει εφαρμογή σε κατάσταση η οποία δεν εμπίπτει στο κοινοτικό δίκαιο». Κρίνοντας, δηλαδή, τα πραγματικά δεδομένα της υπόθεσης κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η συγκεκριμένη εθνική κανονιστική ρύθμιση δεν εντάσσεται στο πεδίο εφαρμογής του «κοινοτικού» (ενωσιακού πλέον) δικαίου.

Το ΔΕΕ και οι θεωρητικοί του ενωσιακού δικαίου υιοθετούν την άποψη ότι τα κράτη μέλη **δεσμεύονται** από το άρθρο 51 του ΧΘΔΕΕ όταν κρατικά όργανα εφαρμόζουν σε διοικητικό επίπεδο το ευρωπαϊκό δίκαιο, ασκώντας μέτρα εκτελεστικής εξουσίας ή όταν η εκάστοτε εθνική νομοθετική εξουσία θεσπίζει κανόνες δικαίου με βάση το ευρωπαϊκό δίκαιο, χωρίς να έχει διακριτική ευχέρεια προς τούτο ή προσθέτοντας σχετικές ή μη σχετικές ρυθμίσεις στο παράγωγο ευρωπαϊκό δίκαιο που ενσωματώνει στο έδαφός της.

Είναι απαραίτητο να υπομνησθεί, εν προκειμένω, ότι όταν ένας διάδικος θεωρεί ότι διάταξη του Χάρτη έχει παραβιασθεί από τη δράση του κράτους μέλους, ο έλεγχος που ο εθνικός δικαστής οφείλει να πραγματοποιήσει δεν άρχεται από το αν τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο της διάταξης που ο διάδικος θεωρεί ότι έχει παραβιαστεί, αλλά από το αν ο Χάρτης μπορεί να εφαρμοστεί⁴⁹. Κατά ρητή, λοιπόν, επιταγή του άρθρου 51 παρ.1, εδ. α' ΧΘΔ, για να εφαρμοστεί ο Χάρτης, θα πρέπει να εφαρμόζεται «ενωσιακό δίκαιο» από το κράτος μέλος.

Αποτελεί κοινή παραδοχή ότι στην έννοια του «δικαίου της Ένωσης» εμπίπτει το πρωτογενές δίκαιο, ήτοι οι Συνθήκες και τα πρωτόκολλά τους, καθώς και το παράγωγο δίκαιο, ήτοι οι Κανονισμοί, οι Οδηγίες και οι Αποφάσεις που είναι νομικά δεσμευτικές πράξεις, περιλαμβανομένων και αυτών που απλώς κυρώνουν διεθνείς συμφωνίες της Ένωσης. Στην έννοια του ευρωπαϊκού δικαίου ανήκουν επίσης οι κατ' εξουσιοδότηση πράξεις που εκδίδει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (άρθρο 290 ΣΛΕΕ), οι εκτελεστικές πράξεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (άρθρο 291 παρ.2 ΣΛΕΕ), οι συμφωνίες και τα μνημόνια συνεργασίας της Ένωσης με κράτη μέλη που εδράζονται

⁴⁹ Ι.ΚΤΕΝΙΔΗΣ, ό.π., σελ. 1441-1469.

σε πρωτογενές ή παράγωγο ενωσιακό δίκαιο. Στο άρθρο 51 μπορεί να περιλαμβάνονται, ακόμη και όλες οι πράξεις που λαμβάνονται κατά την εξωτερική και αμυντική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και της Ευρωπαϊκής Ένωσης Αμυντικής Ενέργειας⁵⁰. Σχετικά με τις εκδοθείσες μη δεσμευτικές πράξεις του παραγωγού δικαίου, όπως είναι οι συστάσεις και οι γνώμες ή οποιαδήποτε άλλη πράξη των οργάνων της Ένωσης, όπως π.χ. τα ψηφίσματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, τα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, ανακοινώσεις της Επιτροπής κλπ. υπήρξε αρνητική στάση ως προς την ενσωμάτωση τους στην έννοια του «ενωσιακού» δικαίου που δεσμεύει τα κράτη μέλη⁵¹. Μάλιστα, στην υπόθεση C-64/16, ο Γεν. Εισαγγελέας Saugmandsgaard⁵² ενστερνιζόμενος τη διαφοροποίηση αυτή, αποδέχτηκε ότι η συμμόρφωση των κρατών προς τις μη δεσμευτικές πράξεις δεν αποτελεί εφαρμογή του «δικαίου της Ένωσης» με την ερμηνεία που δίνεται στο άρθρο 51 παρ. 1 του ΧΘΔΕΕ. Η εν λόγω διαφοροποίηση προκαλεί στην πράξη αντιφατικά αποτελέσματα σε σχέση με τον σκοπό του πεδίου εφαρμογής του ΧΘΔΕΕ, αφού ναι μεν πρόκειται για πράξεις που εκδίδονται από ενωσιακά όργανα, βασιζόμενες στο πρωτογενές δίκαιο, δεν δεσμεύουν όμως τα κράτη μέλη οι δεύτερες ως σαν να εφαρμόζουν ενωσιακό δίκαιο. Είναι, λοιπόν, απορίας άξιο γιατί ο εφαρμοστής του ενωσιακού δικαίου πρέπει πάντοτε να δεσμεύεται από τις εκδοθείσες πράξεις των οργάνων της Ένωσης που αναπτύσσουν δεσμευτικότητα στα κράτη μέλη, αλλά δεν μπορεί να δεσμεύεται από τις διατάξεις του Χάρτη, ως σαν να μην εφαρμόζει ενωσιακό δίκαιο, όταν εκδίδει εθνικές πράξεις προς συμμόρφωση με τις ενωσιακές, αφού επί της ουσίας πάλι εφαρμόζει ενωσιακό δίκαιο. Επί του προβλήματος αυτού τοποθετείται εύστοχα ο Καθηγητής Χ. Ταγαράς⁵³, σημειώνοντας ότι «πολύ μάλλον που ελλοχεύει ο κίνδυνος ύπαρξης διατάξεων δύο ταχυτήτων στον ίδιο τομέα ενωσιακής αρμοδιότητας, και δη στο ίδιο ειδικότερο αντικείμενο του, οι ενωσιακές, για τις οποίες υφίσταται απαίτηση συμβατού προς το Χάρτη, και οι συνδεόμενες προς αυτές εθνικές που απαλλάσσονται της απαίτησης αυτής».

⁵⁰ Β. ΤΖΕΜΟΣ, ό.π., σελ. 616, 22.

⁵¹ Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*, 2^η έκδοση, 2013, Αθήνα, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, , σελ.478, η οποία υποστηρίζει ότι «από τις πράξεις του άρθρου 288 ΣΛΕΕ, μόνο οι κανονισμοί, οι οδηγίες και οι αποφάσεις, που αναπτύσσουν δεσμευτικότητα, ισχύουν ως κανόνες δικαίου, και τούτο παρόλο που και οι συστάσεις και γνώμες παράγουν έννομα αποτελέσματα».

⁵² Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα Η. SAUGMANDSGAARD, C-64/16, ΔΕΕ. 18.05.2017, ECLI:EU:C:2017:395, σκ.51. «Υπενθυμίζεται συναφώς ότι η σύσταση που εκδίδουν τα θεσμικά όργανα της Ένωσης είναι πράξη η οποία στερείται, εκ φύσεως, δεσμευτικής ισχύος, σε αντίθεση με τις αποφάσεις»

⁵³ Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ- Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ. 589.

Με την έννοια, λοιπόν, της «εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου» ταυτίζονται οι εθνικές πράξεις είτε ατομικού είτε κανονιστικού χαρακτήρα, που εκδίδονται προκειμένου να συμμορφωθούν τα κράτη μέλη με τις δεσμευτικές πράξεις του άρθρου 288, ήτοι τους κανονισμούς, τις οδηγίες ή τις αποφάσεις που εκδίδονται ή σύμφωνα με την εξουσιοδότηση που οι εν λόγω πράξεις εμπεριέχουν.

Η μεταφορά της οδηγίας στην εθνική έννομη τάξη και τα εθνικά μέτρα ενσωμάτωσης αυτής στην εγχώρια έννομη τάξη αποτελεί ίσως το αμεσότερο και προφανέστερο παράδειγμα εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου κατά την έννοια της παρ.1 του άρθρου 51 ΧΘΔΕΕ. Ο Γεν. Εισαγγελέας Υ. ΒΟΤ ανέφερε ορθά ότι «*Εξάλλου, όσον αφορά ειδικά τις οδηγίες, η έννοια της εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης δεν πρέπει να περιοριστεί μόνο στα μέτρα μεταφοράς τους στο εσωτερικό δίκαιο. Πρέπει κατά την άποψή μου, να γίνει δεκτό ότι η έννοια αυτή καλύπτει και τις περιπτώσεις μεταγενέστερης και εξειδικευμένης εφαρμογής*⁵⁴». Για παράδειγμα, στην απόφαση *Paoletti*⁵⁵ το Δικαστήριο τόνισε την ανάγκη ύπαρξης συνδέσμου μεταξύ πράξεως του δικαίου της Ένωσης και του επίμαχου εθνικού μέτρου (σκ.14), κρίνοντας ότι «*Ανεξαρτήτως του ζητήματος αν το νομοθετικό διάταγμα 286/1998 εκδόθηκε για τη μεταφορά των διατάξεων της οδηγίας 2002/90 και της αποφάσεως-πλαisiού 2002/946 στην ιταλική έννομη τάξη, η ποινική δίωξη για την καταπολέμηση της διευκολύνσεως της παράνομης μεταναστεύσεως, όπως αυτή της υποθέσεως της κύριας δίκης, έχει ως σκοπό να διασφαλίσει την εφαρμογή της εν λόγω οδηγίας και της ως άνω αποφάσεως-πλαisiού (σκ.18)*. Το Δικαστήριο, δηλαδή, εντόπισε το απαραίτητο στοιχείο σύνδεσης μεταξύ ενωσιακού δικαίου και εθνικού μέτρου που καλεί σε εφαρμογή των διατάξεων του Χάρτη, ακόμα και σε περίπτωση που εθνική ρύθμιση εφαρμόζει ενωσιακό δίκαιο χωρίς να ενσωματώνει παράγωγο δίκαιο⁵⁶.

⁵⁴ Β.ΤΖΕΜΟΣ, ό.π., σελ. 62, 45-50.

⁵⁵ ΔΕΕ 6.10.2016, C-218/15, *Paoletti*, EU:C:2016:748, Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ποινικής διώξεως κινηθείσας κατά του *Paoletti* και λοιπών Ιταλών υπηκόων, οι οποίοι κατηγορούνταν για διευκόλυνση της παράνομης μεταναστεύσεως στην Ιταλία Ρουμάνων υπηκόων πριν από την προσχώρηση της Ρουμανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

⁵⁶ Βλ. σκέψεις του Γεν. Εισαγγελέα Υ.ΒΟΤ [...] Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 1, παράγραφος 1, της αποφάσεως-πλαisiού 2002/946, κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να εξασφαλίσει ότι τα αδικήματα που ορίζονται στα άρθρα 1 και 2 της οδηγίας 2002/90 επισύρουν αποτελεσματικές, ανάλογες προς τη σοβαρότητά τους και αποτρεπτικές ποινικές κυρώσεις, οι οποίες μπορεί να συνεπάγονται την έκδοση (σκ.15). Επιβάλλεται συνεπώς η διαπίστωση ότι η κρίσιμη στην προκειμένη περίπτωση ιταλική νομοθεσία αποσκοπεί ακριβώς στην εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης και, ως εκ τούτου, στην εφαρμογή του εν λόγω δικαίου(16). Κατά συνέπεια, δεν χωρεί αμφιβολία ότι ο Χάρτης έχει εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης(17).

Ως προς τον κανονισμό, δεδομένης της άμεσης και καθολικής δεσμευτικότητάς του, λεκτέον ότι εφαρμόζεται ευθύς αμέσως στις έννομες τάξεις των κρατών μελών χωρίς να απαιτούνται εθνικά μέτρα εφαρμογής όπως στην οδηγία, ωστόσο μπορούν να εκδίδονται, ύστερα από σχετική εξουσιοδότηση του κανονισμού, εθνικές πράξεις που συμπληρώνουν ή διευκολύνουν την εφαρμογή του, καθώς και ατομικές πράξεις «εκτέλεσης» κανονισμών ή και αποφάσεων (π.χ. για ανάκτηση κρατικών ενισχύσεων)⁵⁷. Όταν οι εθνικές αρχές εφαρμόζουν έναν κανονισμό, τότε εφαρμόζεται αμέσως και ο ΧΘΔΕΕ⁵⁸.

Στη θεωρία επίσης, κρατούσα άποψη είναι αυτή σύμφωνα με την οποία όταν ο εθνικός νομοθέτης θεσπίζει επιπλέον των κρατικών μέτρων για την ενσωμάτωση του παραγώγου δικαίου και μέτρων που δεν σχετίζονται με το παράγωγο δίκαιο που ενσωματώνει, τότε αυτά τα μέτρα δεν αποτελούν εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου και κατ' επέκταση εφαρμογή του άρθρου 51 του Χάρτη⁵⁹.

Η διαφοροποίηση του πεδίου εφαρμογής του Χάρτη ως προς τα κράτη μέλη και η προϋπόθεση της δεσμευτικότητας «μόνο όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης» δημιούργησε πρόβλημα στη νομολογία του ΔΕΕ, ως προς την ερμηνεία που θα έπρεπε να υιοθετήσει, αφού από τη μία υπήρχε η επιλογή της συσταλτικής ερμηνείας που θεωρούσε ότι το κράτος μέλος θα πρέπει να λειτουργεί ως «εντολοδόχος» της Ένωσης και από την άλλη υπήρχε η επιλογή της διασταλτικής ερμηνείας που υποστήριζε την ενσωμάτωση της εθνικής ρύθμισης στο πεδίο εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου⁶⁰.

⁵⁷ Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ- Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ.590.

⁵⁸ Α. ΠΕΡΡΟΥ, *Θεμελιώδη Δικαιώματα και Φορολογική Διαδικασία*, 2022, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 107.

⁵⁹ Β.ΤΖΕΜΟΣ, ό.π., σελ.624, 52.

⁶⁰ Β. ΤΖΕΜΟΣ, ό.π., σελ. 617, 23 και την ειδική αναφορά στις Προτάσεις του Γεν. Εισαγγελέα Υ.ΒΟΤ, C-108/10, *Scattolon*, σκ.117: «Ενώ οι υποστηρικτές του στενού ορισμού της έννοιας της εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης υποστηρίζουν ότι η έννοια αυτή καλύπτει μόνο την περίπτωση κατά την οποία το κράτος μέλος ενεργεί ως εντολοδόχος της Ένωσης, οι υποστηρικτές του ευρέως ορισμού φρονούν ότι η εν λόγω έννοια καλύπτει γενικότερα την περίπτωση κατά την οποία η εθνική κανονιστική ρύθμιση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης». Και Φρονώ ότι η διατύπωση που χρησιμοποίησαν οι συντάκτες του Χάρτη δεν σημαίνει ότι αυτοί θέλησαν να περιορίσουν το πεδίο εφαρμογής αυτού σε σχέση με τον νομολογιακό ορισμό του πεδίου εφαρμογής των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης. Τούτο επιβεβαιώνεται από τις σχετικές με το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, επεξηγήσεις, οι οποίες, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, τελευταίο εδάφιο, ΣΕΕ και το άρθρο 52, παράγραφος 7, του Χάρτη, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την ερμηνεία του και την

Σκ.119. Σημειωτέον, συναφώς, ότι, όπως προκύπτει από τις επεξηγήσεις αυτές, όσον αφορά τα κράτη μέλη, «από τη νομολογία του Δικαστηρίου απορρέει πέραν πάσης αμφιβολίας ότι η υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων που καθορίζονται στο πλαίσιο της Ένωσης επιβάλλεται στα κράτη μέλη μόνον όταν ενεργούν εντός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης». Εξάλλου, οι επεξηγήσεις αυτές στηρίζονται στη νομολογία τη σχετική με τις διάφορες περιπτώσεις συνάφειας εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως με το δίκαιο της Ένωσης, τις οποίες ανέφερα προηγουμένως. Από τα δύο αυτά στοιχεία

Στα χρόνια που ακολούθησαν τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας και του Χάρτη, το ΔΕΕ λαμβάνοντας υπόψιν και τις Επεξηγήσεις του Χάρτη, υιοθέτησε μία διασταλτική ερμηνεία για την έννοια της «εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου από τα κράτη μέλη», αποφαινόμενο ότι και οι εθνικές ρυθμίσεις που εντάσσονται στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, αποτελούν εφαρμογή του. Τομή για την στάση αυτή του Δικαστηρίου αποτέλεσε η απόφαση Åkerberg Fransson⁶¹.

2.3. Η απόφαση- σταθμός Åkerberg Fransson

Συγκεκριμένα, στον H. Åkerberg Fransson ασκήθηκε το έτος 2009 ποινική δίωξη και έλαβε κλητήριο θέσπισμα για να δικαστεί αφενός, για το αδίκημα της φοροδιαφυγής, διότι είχε παράσχει ανακριβή στοιχεία σχετικά με την είσπραξη του ΦΠΑ και αφετέρου, για παράλειψη δηλώσεως των εργοδοτικών εισφορών. Ωστόσο, για τα ίδια αδικήματα του είχαν επιβληθεί δύο χρόνια πριν, το έτος 2007, από τη φορολογική αρχή φορολογικές κυρώσεις. Ενώπιον, λοιπόν, του δικάζοντος δικαστηρίου ανέκυψε το ζήτημα «κατά πόσον η ποινική δίωξη κατά του H. Åkerberg Fransson έπρεπε να κηρυχθεί απαράδεκτη με το αιτιολογικό ότι του έχει ήδη επιβληθεί κύρωση για την ίδια πράξη στο πλαίσιο άλλης διαδικασίας, πράγμα που συνιστά παράβαση της απαγορεύσεως της επιβολής διττής κυρώσεως (ne bis in idem) για την ίδια αξιόποινη πράξη που περιέχεται στο άρθρο 4 του Πρωτοκόλλου αριθ. 7 της ΕΣΔΑ και στο άρθρο 50 του Χάρτη».

συνάγεται κατ'εμέ ότι το Δικαστήριο ερμηνεύει το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη κατά τρόπο ευρύ, χωρίς να αλλοιώνει την πρόθεση των συντακτών του Χάρτη. Μπορεί έτσι να γίνει δεκτό ότι το άρθρο αυτό, σε συνδυασμό με τις σχετικές επεξηγήσεις, έχει την έννοια ότι οι διατάξεις του Χάρτη απευθύνονται στα κράτη μέλη εφόσον αυτά ενεργούν εντός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης. Εξάλλου, όσον αφορά ειδικά τις οδηγίες, η έννοια της εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης δεν πρέπει να περιοριστεί μόνο στα μέτρα μεταφοράς τους στο εσωτερικό δίκαιο. Πρέπει, κατά την άποψή μου, να γίνει δεκτό ότι η έννοια αυτή καλύπτει και τις περιπτώσεις μεταγενέστερης και εξειδικευμένης εφαρμογής των κανόνων μιας οδηγίας, καθώς και, εν γένει, όλες τις περιπτώσεις κατά τις οποίες μια εθνική κανονιστική ρύθμιση «αφορά» ή «επηρεάζει» τομέα διεπόμενο από οδηγία της οποίας η προθεσμία μεταφοράς στην εσωτερική νομοθεσία έχει παρέλθει.

Σκ. 120. Πέραν του ότι οι συντάκτες του Χάρτη δεν επιθυμούσαν, κατά την άποψή μου, τον περιορισμό του πεδίου εφαρμογής του Χάρτη, σε σχέση με το πεδίο εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται ως γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, η περιοριστική ερμηνεία του άρθρου 51, παράγραφος 1, αυτού δεν είναι επιθυμητή. Θα συνεπαγόταν τη δημιουργία δύο διαφορετικών συστημάτων προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός της Ένωσης, ανάλογα με το αν αυτά απορρέουν από τον Χάρτη ή από τις γενικές αρχές του δικαίου. Θα αποδυναμώνονταν έτσι η προστασία των δικαιωμάτων αυτών, πράγμα που θα ερχόταν σε αντίθεση με το γράμμα του άρθρου 53 του Χάρτη, το οποίο προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι «[καμία] διάταξη του [...] Χάρτη δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως περιορίζουσα ή θίγουσα τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες που αναγνωρίζονται στα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής από το δίκαιο της Ένωσης».

⁶¹ ΔΕΕ, 26.2.2013, C-617/10, *Hans Åkerberg Fransson*, EU:C:2013:105.

Το Δικαστήριο, στις σκέψεις 21-24 της εν λόγω απόφασης επεσήμανε τα ακόλουθα: Πρώτον, ότι εφόσον στο άρθρο 51 παράγραφος 1 του ΧΘΔΕΕ, διαμηνύεται ότι οι διατάξεις για τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο Χάρτη, πρέπει να εφαρμόζονται από τις εθνικές αρχές όταν θεσπίζουν ή υλοποιούν κανονιστική ρύθμιση που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, τότε δεν μπορούν να υφίστανται περιπτώσεις που να εμπίπτουν στο δίκαιο της Ένωσης, αλλά στις οποίες να μην μπορούν να εφαρμοστούν τα εν λόγω θεμελιώδη δικαιώματα. Η δυνατότητα εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης συνεπάγεται τη δυνατότητα εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται από τον Χάρτη (σκ.21). Δεύτερον, όταν μια έννομη κατάσταση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο δεν έχει αρμοδιότητα να αποφανθεί επ' αυτής και οι διατάξεις του Χάρτη των οποίων ενδεχομένως γίνεται επίκληση δεν μπορούν να θεμελιώσουν από μόνες τους την αρμοδιότητα αυτή (σκ.22). Το Δικαστήριο φροντίζει να υπενθυμίσει ότι η θέση του αυτή συμμορφώνεται πλήρως και αντιστοιχεί στο άρθρο 6, παράγραφος 1, ΣΕΕ και στο άρθρο 51, παράγραφος 2, του Χάρτη, που προβλέπουν ότι οι διατάξεις του Χάρτη δεν διευρύνουν το πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης πέραν των αρμοδιοτήτων της Ένωσης και δεν θεσπίζουν νέες αρμοδιότητες και καθήκοντα για την Ένωση, ούτε τροποποιούν τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα όπως ορίζονται στις Συνθήκες (σκ.23).

Στη συγκεκριμένη υπόθεση, οι φορολογικές κυρώσεις που επιβλήθηκαν και η ποινική δίωξη που ασκήθηκε στον H. Åkerberg Fransson, σχετίζονταν με τις παραβάσεις της νομοθεσίας στον τομέα του ΦΠΑ, ο οποίος έπρεπε κατά ένα τμήμα να περιέρχεται στην Ένωση ως «ίδιος πόρος». Ειδικότερα, το ΔΕΕ έκρινε ότι οι ασκηθείσες διώξεις από τις αρμόδιες εθνικές αρχές αποτελούσαν εφαρμογή των άρθρων 2, 250, παράγραφος 1, και 273 της οδηγίας 2006/112 (πρώην άρθρων 2 και 22 της έκτης οδηγίας) και του άρθρου 325 ΣΛΕΕ και, συνεπώς, του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη (σκ.27). Συνεπώς η νομιμότητα των διαδικασιών, των προβλεπόμενων ποινών κλπ, θα έπρεπε να κριθεί υπό το φως του Χάρτη και ειδικότερα ως προς τη μη παραβίαση της αρχής *ne bis in idem*. Εν προκειμένω, παρατηρείται και η καταφανής σχέση του ποινικού δικαίου και των διατάξεων του ΧΘΔΕΕ, αφού η αρχή ότι κανένα πρόσωπο δεν κρίνεται και δεν τιμωρείται ξανά για την ίδια πράξη αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο του ποινικού δικαίου⁶².

⁶² Σχετική αναφορά για τη *ne bis in idem* γίνεται στην ενότητα 4.5. της παρούσας.

Τέλος, το ΔΕΕ αποφαινεται, ότι «όταν δικαστήριο κράτους μέλους καλείται να ελέγξει τη συμφωνία προς τα θεμελιώδη δικαιώματα εθνικής διατάξεως ή εθνικού μέτρου τα οποία, σε μια κατάσταση στην οποία η δράση των κρατών μελών δεν καθορίζεται εξ ολοκλήρου από το δίκαιο της Ένωσης, εφαρμόζουν το δίκαιο αυτό κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, οι εθνικές αρχές και τα εθνικά δικαστήρια δύνανται να εφαρμόζουν εθνικά πρότυπα προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, υπό τον όρον ότι η εφαρμογή αυτή δεν διακυβεύει το επίπεδο προστασίας που προβλέπει ο Χάρτης, ούτε την υπεροχή, την ενότητα και την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης(Melloni, C-399/11,σκ.63⁶³) (σκ.29)».

Διαφορετική ήταν όμως, η άποψη του Γεν. Εισαγγελέα C.VILLALÓN⁶⁴ στην ίδια υπόθεση, αφού για τον ίδιο « [...]το ερώτημα που τίθεται είναι εάν η περίπτωση μιας κρατικής κανονιστικής δραστηριότητας που στηρίζεται ευθέως στο δίκαιο της Ένωσης μπορεί να συγκριθεί με την υπό κρίση περίπτωση στην οποία το εθνικό δίκαιο τίθεται στην υπηρεσία των σκοπών που τάσσει το δίκαιο της Ένωσης. Συνεπώς, το ερώτημα είναι εάν οι δυο περιπτώσεις είναι συγκρίσιμες υπό το πρίσμα του ιδιαίτερου συμφέροντος της Ένωσης να αναλάβει ευθέως και ως κεντρικός φορέας τη διασφάλιση του δικαίου αυτού (σκ. 60). Στο πλαίσιο της ανάλυσεως αυτού του λεπτού ζητήματος, φρονώ ότι η διαφορά μεταξύ της κατά το μάλλον ή ήττον εγγύς *causa* και της απλής *occasio* πρέπει να είναι σαφής. Το πρόβλημα, στον βαθμό που υφίσταται, της ερμηνείας της εμβέλειας της αρχής *ne bis in idem* στο σουηδικό δίκαιο αποτελεί ένα γενικό πρόβλημα για την αρχιτεκτονική του συστήματός του επιβολής κυρώσεων, το οποίο υπάρχει, αυτό καθαυτό, όλως ανεξαρτήτως της εισπράξεως του ΦΠΑ, και στο πλαίσιο του οποίου η παρούσα υπόθεση του κολασμού μιας συμπεριφοράς που συνίσταται στην παραποίηση στοιχείων φαίνεται να αποτελεί μια απλή *occasio*. (σκ.61.) Έτσι, το ερώτημα που τίθεται είναι εάν συνέπεια αυτής της *occasio* πρέπει να είναι ότι εν τελευταία αναλύσει το Δικαστήριο θα είναι αυτό που θα αποφαινεται, γεγονός που θα έχει

⁶³ ΔΕΕ 26.2.2013, C-399/11, Melloni, EU:C:2013:107 «Επομένως, το να παρέχεται σε κράτος μέλος η δυνατότητα να επικαλείται το άρθρο 53 του Χάρτη προκειμένου να εξαρτήσει την παράδοση προσώπου καταδικασθέντος ερήμην από τη μη προβλεπόμενη από την απόφαση-πλαίσιο 2009/299 προϋπόθεση ότι η καταδικαστική απόφαση μπορεί να αναθεωρηθεί εντός του κράτους μέλους εκδόσεως, ώστε να αποφευχθεί προσβολή του δικαιώματος για δίκαιη δίκη και των κατοχυρωμένων στο Σύνταγμα του κράτους μέλους εκτελέσεως δικαιωμάτων άμυνας, θα κατέληγε, θέτοντας υπό αμφισβήτηση την ομοιομορφία του βαθμού προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων ο οποίος προσδιορίζεται από την ανωτέρω απόφαση-πλαίσιο, να θίξει τις αρχές της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και αναγνώρισεως τις οποίες η εν λόγω απόφαση τείνει να ενισχύσει και, συνακόλουθα, να θέσει σε κίνδυνο την αποτελεσματικότητα της αποφάσεως-πλαισίου».

⁶⁴ Προτάσεις του Γεν. Εισαγγελέα C. VILLALÓN, ΔΕΕ 12.06.2012, υπόθ. C-617/10, Åkerberg Fransson

αναπόφευκτα γενικές συνέπειες, σχετικά με την εμβέλεια της αρχής *ne bis in idem* στη σουηδική έννομη τάξη, και δη με υπέρτερη ισχύ από αυτήν των συνταγματικών δομών της και των διεθνών υποχρεώσεών της (σκ.62.) Κατά την άποψή μου, θα ήταν δυσανάλογο να αντληθεί από αυτή την *occasio* η μεταβολή της κατανομής της αρμοδιότητας για την διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων μεταξύ της Ένωσης και των κρατών. Όπως ακριβώς θα θεωρούσα δυσανάλογο εάν το πρόβλημα που ετίθετο αφορούσε ζητήματα απτόμενα της πρόσφορης άμυνας, του επαρκούς χαρακτήρα των αποδείξεων ή άλλα που περιλαμβάνει ο τίτλος VI του Χάρτη. Εν τελευταία αναλύσει, φρονώ ότι είναι επικίνδυνο να θεωρηθεί ότι, μέσω μιας διατάξεως όπως είναι αυτή του άρθρου 273 της οδηγίας 2006/112, προκαταλαμβάνεται η μεταφορά από τα κράτη προς την Ένωση όλων των συνταγματικών εγγυήσεων που περιβάλλουν την άσκηση της εξουσίας επιβολής κυρώσεων των κρατών, περιλαμβανομένης της εισπράξεως του ΦΠΑ. (σκ.63). Για όλους τους λόγους αυτούς, φρονώ ότι, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων, το ζήτημα το οποίο το αιτούν δικαστήριο θέτει στο Δικαστήριο δεν πρέπει να θεωρηθεί ως μια περίπτωση εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης υπό την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη (σκ.64)».

Ωστόσο, η τοποθέτηση του Δικαστηρίου ήταν αντίθετη με τις προτάσεις του Γεν. Εισαγγελέα. Αρχικά, ανέφερε ρητώς ότι ο Χάρτης είναι εφαρμοστέος κάθε φορά που υπό κρίση εθνική ρύθμιση εντάσσεται στο πεδίο εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου (λ.χ. σκέψη 19 και 21). Επίσης, διασαφήνισε ότι αυτό ισχύει ακόμα και αν η σχετική εθνική ρύθμιση δεν είχε εκδοθεί με σκοπό να συμμορφωθεί με το ενωσιακό δίκαιο. Ωστόσο, μια υπερβολική διεύρυνση, ήτοι η άνευ άλλου τινός εφαρμογή του Χάρτη σε κάθε εθνική περίπτωση που φαίνεται να εντάσσεται στο πεδίο εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου θα είχε αντίθετα αποτελέσματα σε σχέση με το γράμμα και το σκοπό του άρθρου 51 ΧΘΔΕΕ, διότι θα συμπεριλάμβανε ανεξαιρέτως όλες τις εθνικές ρυθμίσεις στο πεδίο εφαρμογής του Χάρτη. Σχετικώς, επεσήμανε το ΔΕΕ στην υπόθεση *Siragusa*⁶⁵ ότι προκειμένου να συντρέχει η συγκεκριμένη περίπτωση του άρθρου 51, δεν απαιτείται μόνο να εμπίπτει η εθνική ρύθμιση στο πεδίο εφαρμογής του

⁶⁵ ΔΕΕ 6.4.2014, C-206/13, *C. Siragusa*, EU:C:2014:126, βλ. σκ. 23, «Σύμφωνα με την περιγραφή που έκανε το αιτούν δικαστήριο, η διαδικασία της κύριας δίκης αφορά διάταξη-εντολή με την οποία ο *C. Siragusa* διετάχθη να κατεδαφίσει τα έργα που κατασκεύασε κατά παράβαση νόμου περί προστασίας των πολιτιστικών αγαθών και του τοπίου. Μια τέτοια διαδικασία συνδέεται με το δίκαιο της Ένωσης που αφορά το περιβάλλον, δεδομένου ότι η προστασία του τοπίου, την οποία αφορά ο επίμαχος εθνικός νόμος, αποτελεί τμήμα της προστασίας του περιβάλλοντος. Το αιτούν δικαστήριο παραθέτει, συναφώς, διάφορες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης στον τομέα του περιβάλλοντος».

ενωσιακού δικαίου, αλλά «Πρέπει εντούτοις να υπομνησθεί ότι η έκφραση «όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης», κατά την έννοια του άρθρου 51 του Χάρτη, επιβάλλει την ύπαρξη συνδέσμου ορισμένου βαθμού, που να υπερβαίνει την εγγύτητα των σχετικών τομέων ή τις έμμεσες επιπτώσεις του ενός τομέα στον άλλο»⁶⁶(σκ.24⁶⁷) μεταξύ αυτής και των συναφών ενωσιακών κανόνων και αρμοδιοτήτων. Στην επόμενη σκέψη το Δικαστήριο επανέλαβε και την προ διατυπωμένη ήδη από την εμβληματική απόφαση Åkerberg Fransson, θέση του ότι, «Για να καθοριστεί αν μια εθνική κανονιστική ρύθμιση εμπίπτει στην εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51 του Χάρτη, πρέπει να εξετάζεται, μεταξύ άλλων στοιχείων, **αν αυτή σκοπεί στην εφαρμογή διατάξεως του δικαίου της Ένωσης, ο χαρακτήρας της ρυθμίσεως αυτής και το αν αυτή επιδιώκει σκοπούς διαφορετικούς από εκείνους του δικαίου της Ένωσης, έστω και αν η ρύθμιση ενδέχεται να επηρεάζει έμμέσως το δίκαιο αυτό, καθώς και αν υφίσταται ειδική ρύθμιση του δικαίου της Ένωσης στον τομέα αυτό ή δυνάμενη να τον επηρεάσει**». Περαιτέρω, «το Δικαστήριο κατέληξε στη μη εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ένωσης σε σχέση με εθνική κανονιστική ρύθμιση λόγω του γεγονότος ότι οι διατάξεις της Ένωσης στον σχετικό τομέα δεν επέβαλλαν καμία υποχρέωση στα κράτη μέλη όσον αφορά την επίμαχη στην κύρια δίκη κατάσταση (σκ.26)». Συνεπώς, εξαιτίας της απουσίας ενωσιακής υποχρέωσης προς τα κράτη μέλη στο συγκεκριμένο τομέα εξέλιπε ο απαραίτητος σύνδεσμος μεταξύ ενωσιακού και εθνικού δικαίου που θα δικαιολογούσε την επιτακτική ανάγκη εφαρμογής του Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ομοίως,

⁶⁶ Β.ΤΖΕΜΟΣ, ό.π., σελ. 628, 66, ο οποίος είναι αντίθετος, θεωρώντας ότι «το κριτήριο της εγγύτητας των τομέων είναι πολύ υποκειμενικό. Αυτή η νομολογιακή γραμμή επιτρέπει στο ΔΕΕ κάθε φορά να αποφασίζει και διαφορετικά, χωρίς ειρμό και συνέχεια στη νομολογία του, απλώς αιτιολογώντας αν ο σύνδεσμος είναι επαρκής. Η ερμηνευτική αυτή τάση γεννά ανασφάλεια δικαίου [...]».

⁶⁷ Σχετικώς αναφέρεται στη σκ.(24) της απόφασης Siragusa και η απόφαση ΔΕΚ 29.5.1997, C-299/95, *Kremzow*, EU:C:1997:254, εκδοθείσα στην προ της θέσπισης του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων εποχή, όπου η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων λάμβανε χώρα, όπως προερρήθη σε νομολογιακό επίπεδο. Το Δικαστήριο πράγματι θεωρούσε ότι έπρεπε να υφίσταται ένας επαρκής σύνδεσμος μεταξύ της εθνικής απόφασης και του κοινοτικού (τότε) δικαίου. Πράγματι, στη σκ.(16) της απόφασης αυτής σημειώνεται ότι «*Ο ενάγων της κύριας δίκης είναι Αυστριακός υπήκοος του οποίου η κατάσταση δεν παρουσιάζει κανένα σύνδεσμο με οποιαδήποτε από τις καταστάσεις που ρυθμίζουν οι διατάξεις της Συνθήκης περί ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων. Πράγματι, καίτοι η στέρηση της ελευθερίας μπορεί να παρεμποδίσει την εκ μέρους του ενδιαφερομένου άσκηση του δικαιώματός του για ελεύθερη κυκλοφορία, ωστόσο, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η καθαρώς υποθετική προοπτική ασκήσεως αυτού του δικαιώματος δεν συνιστά επαρκή σύνδεσμο με το κοινοτικό δίκαιο ώστε να δικαιολογήσει εφαρμογή των κοινοτικών διατάξεων (βλ. σχετικώς, μεταξύ άλλων, απόφαση της 28ης Ιουνίου 1984, 180/83, Moser, Συλλογή 1984, σ. 2539, σκέψη 18) και στη σκ.(17) Εξάλλου, ο Kremzow καταδικάστηκε για ανθρωποκτονία εκ προθέσεως και παράνομη κατοχή πυροβόλου όπλου δυνάμει διατάξεων του εθνικού δικαίου οι οποίες δεν απέβλεπαν στη διασφάλιση της τηρήσεως των κανόνων του κοινοτικού δικαίου*».

το Δικαστήριο ενστερνιζόμενο τη θέση αυτή, φρόντισε να την επαναλάβει και σε μεταγενέστερες και πιο πρόσφατες αποφάσεις του, ήτοι στην *TNS*⁶⁸ και *Baldonedo Martin*⁶⁹.

Σύμφωνα, όμως, με την αντίθετη θεώρηση, αυτή της διασταλτικής ερμηνείας⁷⁰, ακόμα και όταν ένας κράτος μέλος δεν εφαρμόζει συγκεκριμένο κανόνα του ευρωπαϊκού δικαίου, δεσμεύεται από το Χάρτη, όταν λαμβάνει εθνικά μέτρα σε πεδίο που η Ένωση έχει νομοθετική αρμοδιότητα. Άρα, σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή η «εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου» σημαίνει εφαρμογή «οποιοδήποτε κανόνα ενωσιακού δικαίου», όχι μόνο του Χάρτη και σε πεδία που η Ένωση έχει τουλάχιστον συντρέχουσα αρμοδιότητα.

Περαιτέρω, ως προς την εφαρμογή των κριτηρίων ενσωμάτωσης μιας εθνικής ρύθμισης στο πεδίο εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου, όπως αυτά τα κριτήρια διαμορφώθηκαν από τη νομολογία του Δικαστηρίου, πρέπει να διευκρινισθεί ότι όταν η εκάστοτε κρίσιμη εθνική διάταξη επιδιώκει σκοπούς διαφορετικούς από εκείνους του ενωσιακού δικαίου, τότε ακόμα κι αν υπάρχει έμμεση επιρροή του ενωσιακού δικαίου

⁶⁸ ΔΕΕ 19.11.2019, συνεκδικ. υποθ. C-609/17 και C-610/17, *TSN*, EU:C:2019:981, βλ. σκ. (53) «Πλην όμως, όταν οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης στον οικείο τομέα δεν ρυθμίζουν ορισμένη πτυχή και δεν επιβάλλουν καμία συγκεκριμένη υποχρέωση στα κράτη μέλη όσον αφορά συγκεκριμένες περιπτώσεις, οι εθνικές κανονιστικές ρυθμίσεις που θεσπίζουν τα κράτη μέλη σχετικά με την πτυχή αυτή κείνται εκτός του πεδίου εφαρμογής του Χάρτη και οι περιπτώσεις αυτές δεν μπορούν να κριθούν υπό το πρίσμα των διατάξεών του (πρβλ. αποφάσεις της 10ης Ιουλίου 2014, *Julián Hernández κ.λπ.*, C-198/13, EU:C:2014:2055, σκέψη 35, της 14ης Δεκεμβρίου 2017, *Miravittles Ciurana κ.λπ.*, C-243/16, EU:C:2017:969, σκέψη 34, καθώς και της 19ης Απριλίου 2018, *Consorzio Italian Management και Catania Multiservizi*, C-152/17, EU:C:2018:264, σκέψεις 34 και 35), και σκ.(54) «Κατά συνέπεια, τα κράτη μέλη δεν εφαρμόζουν την οδηγία 2003/88, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, θεσπίζοντας εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις ή επιτρέποντας τη σύναψη συλλογικών συμβάσεων οι οποίες, όπως οι επίμαχες στις κύριες δίκες, χορηγούν στους εργαζομένους επιπλέον ημέρες ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών πέραν της προβλεπόμενης στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής ελάχιστης περιόδου των τεσσάρων εβδομάδων και προβλέπουν τις προϋποθέσεις ενδεχόμενης μεταφοράς των επιπλέον αυτών ημερών σε περίπτωση ασθένειας του εργαζομένου».

⁶⁹ ΔΕΕ 22.2.2020, C-177/18, *Baldonedo Martín*, EU:C:2020:26, βλ. σκ.(58) «Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η φράση «όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης» όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη προϋποθέτει την ύπαρξη συνδέσμου ορισμένου βαθμού μεταξύ της πράξεως του δικαίου της Ένωσης και του επίμαχου εθνικού μέτρου, που να υπερβαίνει την εγγύτητα των σχετικών τομέων ή τις έμμεσες επιπτώσεις του ενός τομέα στον άλλο (απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2016, *Raoletti κ.λπ.*, C-218/15, EU:C:2016:748, σκέψη 14 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία) και σκ.(59) «Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, προκειμένου να κριθεί αν εθνικό μέτρο συνιστά «εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης» κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, πρέπει να εξετασθεί, μεταξύ άλλων στοιχείων, αν η επίμαχη εθνική ρύθμιση σκοπεύει στην εφαρμογή διατάξεως του δικαίου της Ένωσης, ο χαρακτήρας της ρυθμίσεως αυτής και το αν με αυτήν επιδιώκεται η επίτευξη σκοπών διαφορετικών από εκείνους του δικαίου της Ένωσης, ακόμη και αν η ρύθμιση ενδέχεται να επηρεάζει έμμεσα το δίκαιο αυτό, καθώς και αν υφίσταται ειδική ρύθμιση του δικαίου της Ένωσης ή δυνάμενη να το επηρεάσει (απόφαση της 10ης Ιουλίου 2014, *Julián Hernández κ.λπ.*, C-198/13, EU:C:2014:2055, σκέψη 37 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία)».

⁷⁰ Β.ΤΖΕΜΟΣ, ό.π., σελ. 628, 68 με ειδική αναφορά στη Γεν. Εισαγγελία *Scharpston*.

στη ρύθμιση, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου. Επίσης, η ύπαρξη ειδικής ενωσιακής διάταξης στον τομέα που αφορά η εθνική ρύθμιση ή σε τομέα που δύναται να τον επηρεάσει θέτει ως τεκμήριο ότι η σχετική εθνική ρύθμιση στον ίδιο τομέα αποτελεί περίπτωση εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου⁷¹.

Ωστόσο, καθίσταται αντιληπτό εκ των ανωτέρω, ότι η εφαρμογή των κριτηρίων αυτών όπως έχουν συναχθεί από την υπάρχουσα νομολογία δεν παρέχει αντικειμενικά εγγύα που εξασφαλίζουν σε κάθε περίπτωση το αποτέλεσμα του ελέγχου της εθνικής κανονιστικής ρύθμισης. Και τούτο διότι, η υπό κρίση ρύθμιση ελέγχεται πάντοτε ad hoc από τη δικαστική αρχή, επομένως το αν αυτή συνιστά «εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου» ή όχι, συνάγεται και πάλι ad hoc. Απόρροια τούτου είναι ότι το ΔΕΕ, καλούμενο να αποφανθεί επί προδικαστικού ερωτήματος σχετικά με το αν συγκεκριμένη εθνική ρύθμιση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου, διαφοροποιείται αναλόγως της περίπτωσης και παρατηρείται ότι άλλοτε εφαρμόζει τα κριτήρια που τίθενται μέσω της νομολογίας του ελαστικά και άλλοτε αυστηρά.

Επί παραδείγματι, στην απόφαση *Rayonna*⁷², η οποία αφορούσε υπήκοο Βουλγαρίας που έπασχε από παρανοϊκή σχιζοφρένεια και ο οποίος είχε σκοτώσει την μητέρα του, διατάχθηκε από τις βουλγαρικές αρχές ο εγκλεισμός του σε ψυχιατρικό κατάστημα, αφού προηγουμένως η ποινική διαδικασία περατώθηκε με έκδοση διάταξης, διότι ο ίδιος έπασχε από ψυχική διαταραχή και συνεπώς δεν έφερε ποινική ευθύνη. Το δικαστήριο της Βουλγαρίας απέστειλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ, καθώς διατηρούσε αμφιβολίες για το κατά πόσον οι εθνικές διατάξεις που διέπουν τον αναγκαστικό περιορισμό ψυχασθενών σε ίδρυμα είναι σύμφωνες με τα δικαιώματα που εγγυώνται οι οδηγίες 2012/13, 2013/48 και 2016/343, καθώς και ο Χάρτης, δεδομένου ότι ο δράστης ουδέποτε ανακρίθηκε κατά τη διάρκεια της ποινικής έρευνας και ουδέποτε του κοινοποιήθηκε η κίνηση ποινικής διαδικασίας σε βάρος του. Επειδή δεν ασκήθηκε ποινική δίωξη σε βάρος του, δεν του εξασφαλίστηκε η συνδρομή δικηγόρου, ενώ δεν μπόρεσε να ασκήσει κανένα ένδικο βοήθημα για να αμφισβητήσει τα νομικά και πραγματικά συμπεράσματα της εισαγγελικής αρχής. Το δικαστήριο της Βουλγαρίας διατύπωσε επτά προδικαστικά ερωτήματα, μεταξύ των οποίων και το ακόλουθο (5^ο προδικαστικό ερώτημα): «το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν

⁷¹ Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ- Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ. 592, όπως διατυπώνεται από τον Καθηγητή Χ. Ταγαρά και την υποσημείωση υπ. Αριθμ. 35, σχετικά με την ασάφεια της έννοιας «ειδική» ενωσιακή διάταξη.

⁷² ΔΕΕ 19.9.2019, C-467/18, *Rayonna*, EU:C:2019:765.

η προστασία του δικαιώματος στην ελευθερία και στην ασφάλεια, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 του Χάρτη, αφενός, και το δικαίωμα στο τεκμήριο αθωότητας, όπως προβλέπεται στο άρθρο 3 της οδηγίας 2016/343, αφετέρου, έχουν την έννοια ότι εμποδίζουν εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως αυτή των άρθρων 155 επ. του επίμαχου στην κύρια δίκη νόμου περί υγείας, η οποία επιτρέπει τον περιορισμό σε ψυχιατρικό κατάσταση προσώπου για τον λόγο ότι αυτό μπορεί, λόγω της καταστάσεως της υγείας του, να συνιστά κίνδυνο για την υγεία του ή για την υγεία τρίτων, στον βαθμό που η ρύθμιση αυτή δεν επιτρέπει στον δικαστή που επιλαμβάνεται τέτοιας αιτήσεως να ελέγξει, κατά τη διάρκεια ποινικής διαδικασίας η οποία είχε κινηθεί παράλληλα σε βάρος του, αν τηρήθηκαν υπέρ του ενδιαφερομένου οι διαδικαστικές εγγυήσεις (σκ.64). Από τα άρθρα 1 και 2 της οδηγίας 2016/343 προκύπτει ότι το αντικείμενο και το πεδίο εφαρμογής της αφορούν αποκλειστικά ποινικές διαδικασίες (σκ.65). Λόγω όμως του θεραπευτικού της σκοπού, διαδικασία περιορισμού σε ψυχιατρικό κατάσταση όπως αυτή που προβλέπεται, εν προκειμένω, στα άρθρα 155 επ. του νόμου για την υγεία, όταν εφαρμόζεται ανεξάρτητα από οποιαδήποτε ποινική διαδικασία, συμπεριλαμβανομένης της προλήψεως κινδύνου για την υγεία του ενδιαφερομένου ή τρίτων, δεν συγκαταλέγεται στις ποινικές διαδικασίες που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2016/343 (σκ.66). Επιπλέον, από κανένα στοιχείο της δικογραφίας που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο δεν προκύπτει ότι μια διαδικασία ακούσιας νοσηλείας σε ψυχιατρικό κατάσταση για θεραπευτικούς σκοπούς, όπως αυτή που προβλέπει ο νόμος για την υγεία, συνιστά εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης και ότι, κατά την εφαρμογή μιας τέτοιας διαδικασίας, το οικείο κράτος μέλος υποχρεούται να σέβεται, όπως επιτάσσει το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, τα θεμελιώδη δικαιώματα που διασφαλίζει το δίκαιο αυτό (σκ.67). Επομένως, στο πέμπτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η οδηγία 2016/343 και το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη έχουν την έννοια ότι ούτε η οδηγία ούτε η εν λόγω διάταξη του Χάρτη εφαρμόζονται σε ένδικη διαδικασία περιορισμού σε ψυχιατρικό κατάσταση για θεραπευτικούς σκοπούς, όπως η προβλεπόμενη στα άρθρα 155 επ. του επίμαχου στην κύρια δίκη νόμου για την υγεία, περιορισμού του οποίου δικαιολογητικός λόγος είναι ότι ο ενδιαφερόμενος ενδέχεται, λαμβανομένης υπόψη της καταστάσεως της υγείας του, να συνιστά κίνδυνο για την υγεία του ή την υγεία των τρίτων (σκ.68)». Συνεπώς, εν προκειμένω, καθίσταται αντιληπτό ότι το Δικαστήριο υιοθετεί διαφορετική στάση ως προς την εφαρμογή του Χάρτη με βάση το άρθρο 51 παράγραφος 1, αναλόγως με το αν ο περιορισμός σε ψυχιατρικό κατάσταση έχει διαταχθεί για θεραπευτικούς λόγους, ανεξάρτητα από

ποινικές διαδικασίες, οπότε και ο Χάρτης δεν εφαρμόζεται, ενώ αν έχει διαταχθεί για λόγους ασφαλείας, όπως ορίζουν οι ποινικές διαδικασίες, ο Χάρτης εφαρμόζεται διότι η εθνική ρύθμιση έχει ποινική χροιά, απορρέουσα από τις οδηγίες και εφαρμόζουσα ευρωπαϊκό δίκαιο. Αντιθέτως, την εφαρμογή του Χάρτη έκρινε για παράδειγμα το Δικαστήριο στην απόφαση *Delvigne*⁷³. Ειδικότερα, στον T. Delvigne επιβλήθηκε στερητική της ελευθερίας ποινή για την τέλεση σοβαρού ποινικού αδικήματος. Σύμφωνα με τον τότε ισχύοντα Ποινικό Κώδικα της Γαλλίας, η καταδικαστική απόφαση προκάλεσε αυτοδικαίως την αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων του και, ειδικότερα, την απώλεια του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Ωστόσο, ο νέος ποινικός κώδικας που τέθηκε σε ισχύ αργότερα, κατήργησε την παρεπόμενη ποινή του περιορισμού των πολιτικών δικαιωμάτων και προέβλεψε ότι η αποστέρηση του συνόλου ή μέρους των πολιτικών δικαιωμάτων επιβάλλεται από το δικαστήριο για χρονικό διάστημα που δεν μπορεί να υπερβαίνει τα δέκα έτη σε περίπτωση καταδίκης για κακούργημα. Ο Delvigne αιτήθηκε την αποστολή προδικαστικού ερωτήματος στο ΔΕΕ, καθότι η αποστέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων δεν έπαυσε μετά την ισχύ του ηπιότερου ποινικού νόμου. Ο Χάρτης κρίθηκε εφαρμοστέος στη συγκεκριμένη περίπτωση, διότι η εθνική ρύθμιση που προέβλεπε τον αποκλεισμό από τους φορείς του δικαιώματος ψήφου στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου πολιτών της Ένωσης, οι οποίοι, όπως και ο T. Delvigne, είχαν καταδικαστεί με δικαστική απόφαση που κατέστη αμετάκλητη, εφάρμοζε το δίκαιο της Ένωσης κατά την έννοια του άρθρου 51 παράγραφος 1.

Κατά την άποψη του Καθηγητή Χ. Ταγαρά⁷⁴, η κρατούσα σήμερα τάση μοιάζει να είναι αυτή που υιοθετεί την περιοριστική ερμηνεία του άρθρου 51 παράγραφος 1, εν αντιθέσει με την περισσότερο διασταλτική ερμηνεία που υιοθέτησε και πρόκρινε η ιστορική απόφαση Åkerberg Fransson. Ομοίως, παρατηρεί ότι «έχει αρχίσει να διαμορφώνεται (και φαίνεται να επιβιώνει) σταθερή νομολογία περί της υπαγωγής συγκεκριμένης κατηγορίας υποθέσεων στην έννοια της εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου». Τέτοια περίπτωση συνιστά για παράδειγμα όταν τα κράτη μέλη χρησιμοποιούν τις εξουσιοδοτήσεις που τους παρέχει το ενωσιακό δίκαιο. Δηλαδή, οι εθνικές ρυθμίσεις που υλοποιούνται κατ' εφαρμογή των εξουσιοδοτήσεων αυτών αποτελούν περίπτωση εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου κατά την έννοια του άρθρου

⁷³ ΔΕΕ 6.10.2015, C-650/13, *Delvigne*, EU:C: 2015:648.

⁷⁴ Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ- Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ. 594.

51 παράγραφος 1. Χρήζει επισήμανσης δε, το γεγονός ότι η έννοια των «εξουσιοδοτήσεων» είναι διαφορετική από την έννοια της απλής ευχέρειας των κρατών μελών να εισάγουν ευνοϊκότερες διατάξεις. Συναφώς επισημαίνεται η σκ. 44 της απόφασης *Hernández*⁷⁵, «Τρίτον, όσον αφορά το άρθρο 11, πρώτο εδάφιο, της εν λόγω οδηγίας, μνεία του οποίου έγινε από το αιτούν δικαστήριο, στην εν λόγω διάταξη διαπιστώνεται απλώς και μόνον ότι η οδηγία 2008/94 «δεν θίγει την ευχέρεια των Κρατών μελών να εφαρμόζουν ή να εισάγουν νομοθετικές, κανονιστικές ή διοικητικές διατάξεις περισσότερο ευνοϊκές για τους εργαζομένους». Βάσει του γράμματός της, η συγκεκριμένη διάταξη, η οποία περιλαμβάνεται στο κεφάλαιο V υπό τον τίτλο «Γενικές και τελικές διατάξεις», δεν παρέχει στα κράτη μέλη ευχέρεια να νομοθετούν δυνάμει του δικαίου της Ένωσης, αλλά, αντιθέτως προς τις προβλεπόμενες στα κεφάλαια I και II της εν λόγω οδηγίας ευχέρειες, **αναγνωρίζει απλώς την εξουσία των κρατών μελών να προβλέπουν συναφώς ευνοϊκότερες διατάξεις δυνάμει του εθνικού δικαίου εκτός του πλαισίου της εν λόγω οδηγίας**». Συνεπώς, καθίσταται αντιληπτό ότι σε αυτήν την περίπτωση, ήτοι της θέσπισης ευνοϊκότερης εθνικής ρύθμισης, τα κράτη βρίσκονται εκτός του ενωσιακού δικαίου και κατ' επέκταση εκτός της εφαρμογής του δικαίου αυτού υπό την έννοια του άρθρου 51 παράγραφος 1 ΧΘΔΕΕ. Η διάκριση αυτή, όμως, δεν είναι πάντοτε προφανής με αποτέλεσμα να εναπόκειται κάθε φορά στην κρίση του δικαστηρίου ποια ερμηνεία (περιοριστική ή διασταλτική) θα υιοθετήσει σχετικά με την εμβέλεια εφαρμογής του Χάρτη στην εκάστοτε υπό κρίση υπόθεση.

Έτερη συγκεκριμένη κατηγορία υποθέσεων που σχετίζεται με την έννοια εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου, συνιστά και εκείνη των εθνικών ρυθμίσεων που εισάγουν περιορισμούς στις τέσσερις θεμελιώδεις ελευθερίες κυκλοφορίας⁷⁶. Τότε και σε αυτή την περίπτωση συντρέχει περίπτωση εφαρμογής του άρθρου 51 παράγραφος 1 ΧΘΔΕΕ, όταν φυσικά οι περιορισμοί υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του ενωσιακού

⁷⁵ ΔΕΕ 10.07.2014, C-198/13, *Hernández*, EU:C:2014:2055, βλ. περαιτέρω «Ως εκ τούτου, διάταξη εθνικού δικαίου όπως η επίδικη, που απλώς χορηγεί στους μισθωτούς ευνοϊκότερη προστασία συνεπεία της ασκήσεως αρμοδιότητας αποκλειστικώς των κρατών μελών, την οποία επιβεβαιώνει το άρθρο 11, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2008/94, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας (σκ.45). Εξάλλου, βάσει της παρατιθέμενης στη σκέψη 36 της παρούσας αποφάσεως νομολογία, το γεγονός απλώς και μόνο ότι η επίμαχη ρύθμιση εμπίπτει σε τομέα στον οποίο η Ένωση διαθέτει αρμοδιότητες δυνάμει του άρθρου 153, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ δεν συνεπάγεται εφαρμογή του Χάρτη(σκ.46). Τέλος, επιβάλλεται η υπόμνηση ότι η επιδίωξη του σκοπού της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο δίκαιο της Ένωσης, όσον αφορά τόσο τη δράση της Ένωσης όσο και την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης από τα κράτη μέλη, δικαιολογεί την ανάγκη να αποφευχθεί το ενδεχόμενο η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, που δύναται να είναι διαφορετική αναλόγως του κάθε εθνικού δικαίου, να θίξει την ενότητα, την υπεροχή και την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης (σκ.47)».

⁷⁶ Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ- Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ. 596.

δικαίου και υπάρχει ουσιαστικός σύνδεσμος με τους ενωσιακούς κανόνες. Στον αντίποδα, αν ένα πρόσωπο επικαλεστεί τις θεμελιώδεις ελευθερίες, χωρίς όμως να μπορούν να εφαρμοστούν στην περίπτωση του, τότε το Δικαστήριο θεωρεί αμέσως αβάσιμη την προσφυγή του, αφού δεν εφαρμόζεται το ενωσιακό δίκαιο και κατ' επέκταση δεν τίθεται καν ζήτημα εφαρμογής του Χάρτη στην υπόθεση, αφού ελλείπει η προϋπόθεση της εφαρμογής του. Σχετικώς αναφέρεται η απόφαση *Ανοδική Services ΕΠΕ*⁷⁷, κατόπιν προδικαστικής αιτήσεως που υποβλήθηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ), στο πλαίσιο δύο ένδικων διαφορών μεταξύ της Ανοδική Services ΕΠΕ, αφενός, και του ΓΝΑ Ο Ευαγγελισμός – Οφθαλμιατρείο Αθηνών – Πολυκλινική και του Γενικού Ογκολογικού Νοσοκομείου Κηφισιάς – (ΓΟΝΚ) «Οι Άγιοι Ανάργυροι» αφετέρου, σχετικά με αποφάσεις που έλαβαν τα διοικητικά συμβούλια των εν λόγω δημόσιων νοσοκομείων περί συνάψεως ατομικών συμβάσεων εργασίας ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου για την κάλυψη των αναγκών τους στους τομείς της εστίασεως, της σιτίσεως και της καθαριότητας. Το Δικαστήριο επεσήμανε ότι (σκ. 36) «Όσον αφορά, δεύτερον, τα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ, καθώς και τις αρχές του δικαίου της Ένωσης που μνημονεύονται στο δεύτερο ερώτημα, πρέπει να υπομνησθεί ότι, μολονότι, στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων, η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως και οι ειδικές εκφάνσεις της, οι οποίες συνίστανται στην απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας, καθώς και τα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ έχουν εφαρμογή στην περίπτωση κατά την οποία δημόσια αρχή αναθέτει σε τρίτον την παροχή υπηρεσιών οικονομικού χαρακτήρα, αντιθέτως, το σχετικό με τις δημόσιες συμβάσεις δίκαιο της Ένωσης δεν τυγχάνει εφαρμογής στην περίπτωση κατά την οποία δημόσια αρχή εκπληρώνει τα καθήκοντα δημοσίου συμφέροντος τα οποία υπέχει με τα δικά της διοικητικά, τεχνικά και λοιπά μέσα, χωρίς να απευθύνεται σε εξωτερικούς φορείς» και συνέχισε (σκ.37) «Ως εκ τούτου, οι εν λόγω διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ και οι αρχές του δικαίου της Ένωσης δεν έχουν εφαρμογή υπό τις περιστάσεις της υποθέσεως της κύριας δίκης, καθόσον τα εμπλεκόμενα στην υπόθεση αυτή δημόσια νοσοκομεία αποφάσισαν να καλύψουν τα ίδια ορισμένες από τις ανάγκες τους στο πλαίσιο της εκπληρώσεως των καθηκόντων δημοσίου συμφέροντος τα οποία υπέχουν, προσφεύγοντας στη σύναψη συμβάσεων απασχόλησης», καταλήγοντας ότι «**Όπως, όμως, προκύπτει από τις σκέψεις 35 έως 37 της παρούσας αποφάσεως, οι αποφάσεις**

⁷⁷ ΔΕΕ 25.10.2018, C-260/17, *Ανοδική Services ΕΠΕ*, EU:C:2018:864.

των δημόσιων νοσοκομείων να συνάψουν τις επίμαχες στην υπόθεση της κύριας δίκης συμβάσεις απασχόλησης δεν άπτονται της θέσεως σε εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51 του Χάρτη, και επομένως ο σύμφωνος χαρακτήρας των αποφάσεων αυτών με τα θεμελιώδη δικαιώματα δεν πρέπει να εξετασθεί με γνώμονα τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται με τον Χάρτη». Εν κατακλείδι, συνάγεται ότι εν απουσία εφαρμογής ενωσιακού δικαίου στην υπό κρίση εθνική περίπτωση, ο Χάρτης παραμένει ανεφάρμοστος.

Τέλος, συγκεκριμένη κατηγορία περιπτώσεων κατά την οποία έχει κριθεί νομολογιακά ότι τα κράτη μέλη δεσμεύονται από τον Χάρτη, είναι και αυτή στην οποία τα κράτη λαμβάνουν νομοθετικά ή διοικητικά μέτρα σε υποθέσεις που σχετίζονται με τις θεμελιώδεις ελευθερίες⁷⁸ και δη των περιορισμό των θεμελιωδών ελευθεριών.

2.4. Το «οριζόντιο αποτέλεσμα» του ΧΘΔΕΕ

Παρόλο που το γράμμα της διάταξης του άρθρου 51 περιλαμβάνει στους αποδέκτες των επιταγών του Χάρτη μόνο τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της

⁷⁸ Β. ΤΖΕΜΟΣ, ό.π., σελ. 622 και βλ. την εκεί αναφορά στην απόφαση Pflieger (C-390/12). Ενδεικτικά εδώ, απόφαση ΔΕΕ 21.12.2016, C-201/15, *ΑΓΕΤ Ηρακλής*, EU:C:2016:972, στην οποία η συγκεκριμένη εταιρεία παραγωγής τσιμέντου ήθελε να προβεί σε ομαδικές απολύσεις, τις οποίες δεν ενέκρινε ο Υπουργός Εργασίας. Το ΣτΕ έστειλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ, διερωτώμενο αν «1. είναι σύμφωνη με τις διατάξεις της οδηγίας 98/59, ειδικότερα, ή των άρθρων 49 και 63 ΣΛΕΕ, γενικότερα, εθνική διάταξη, όπως το άρθρο 5 παρ. 3 του ν. 1387/1983, η οποία θεσπίζει ως προϋπόθεση για τη διενέργεια ομαδικών απολύσεων σε συγκεκριμένη επιχείρηση την εκ μέρους της Διοικήσεως έγκριση των εν λόγω απολύσεων με κριτήρια α) τις συνθήκες της αγοράς εργασίας, β) την κατάσταση της επιχείρησης και γ) το συμφέρον της εθνικής οικονομίας; 2) Σε περίπτωση που η απάντηση στο πρώτο ερώτημα είναι αποφατική, εθνική διάταξη με το ανωτέρω περιεχόμενο είναι σύμφωνη με τις διατάξεις της οδηγίας 98/59, ειδικότερα, ή των άρθρων 49 και 63 ΣΛΕΕ, γενικότερα, εφόσον συντρέχουν σοβαροί κοινωνικοί λόγοι, όπως οξεία οικονομική κρίση και ιδιαίτερα αυξημένη ανεργία;».

Το Δικαστήριο έκρινε ότι «όπως υπενθυμίζει, στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως, το αιτούν δικαστήριο, αποτελεί επίσης πάγια νομολογία ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται από τον Χάρτη έχουν εφαρμογή σε όλες τις καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης και ότι απαιτείται, ως εκ τούτου, σεβασμός των δικαιωμάτων αυτών στην περίπτωση εθνικής νομοθετικής ρυθμίσεως που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του εν λόγω δικαίου (σκ.62). Τούτο ισχύει ιδίως σε περίπτωση που μια εθνική νομοθετική ρύθμιση είναι ικανή να περιορίσει μία ή περισσότερες από τις θεμελιώδεις ελευθερίες που κατοχυρώνονται με τη Συνθήκη και το κράτος μέλος επικαλείται, προς δικαιολόγηση του περιορισμού αυτού, επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος. Σε μια τέτοια περίπτωση, η επίμαχη εθνική ρύθμιση μπορεί να εμπίπτει στις προβλεπόμενες εξαιρέσεις μόνον εφόσον είναι σύμφωνη με τα θεμελιώδη δικαιώματα, των οποίων την τήρηση διασφαλίζει το Δικαστήριο (σκ.63). Πράγματι, η υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης και, συνεπώς, του Χάρτη. Επομένως, όταν ένα κράτος μέλος επικαλείται τις εξαιρέσεις που προβλέπει το δίκαιο της Ένωσης ως δικαιολογητικό λόγο του περιορισμού μιας από τις θεμελιώδεις ελευθερίες που κατοχυρώνει η Συνθήκη, πρέπει να γίνεται δεκτό ότι το κράτος μέλος «εφαρμόζει το δίκαιο της Ένωσης», κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη (βλ. απόφαση της 30ής Απριλίου 2014, Pflieger κ.λπ.

Ένωσης, καθώς και τα κράτη μέλη, εντούτοις έχει καθιερωθεί νομολογιακά η επίκληση των ουσιαστικών διατάξεων του Χάρτη και από ιδιώτες.

Το Δικαστήριο αναγνώρισε για πρώτη φορά τη δυνατότητα επίκλησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε ιδιωτικές διαφορές, πριν τη θέσπιση του Χάρτη και πιο συγκεκριμένα στην υπόθεση *Mangold*⁷⁹. Από τη θέσπιση του Χάρτη, το οριζόντιο αποτέλεσμα των διατάξεών του αναγνωριζόταν όχι απευθείας στις διατάξεις του, αλλά στα επίδικα θεμελιώδη δικαιώματα υπό τη γενική διατύπωσή τους. Το έτος 2018, στην απόφαση *Egerberger*⁸⁰, σχετικά με την απαγόρευση των διακρίσεων εξαιτίας θρησκευτικών πεποιθήσεων στην εργασία, το οριζόντιο αποτέλεσμα αναγνωρίστηκε αμέσως σε διάταξη του Χάρτη, και δη στο άρθρο 21 παράγραφος 1, καθώς και στο άρθρο 47. Το Δικαστήριο, μάλιστα, προβλέποντας τις «αντίθετες φωνές» που ενδεχομένως θα εμφανίζονταν για να υποστηρίξουν την καθαρά γραμματική ερμηνεία του Χάρτη που προβλέπει ως αποδέκτες μόνο τα όργανα της Ένωσης και τα κράτη μέλη, προέβη στην έκδοση σημαντικών αποφάσεων (*Willmeroth κ. Brossonn και Max-Planck*⁸¹) θέλοντας να εξασφαλίσει και να εδραιώσει την ισχύ του οριζοντίου αποτελέσματος των διατάξεων του Χάρτη μεταξύ των ιδιωτών. Το ΔΕΕ διαμηνύει στη σκ. 87 της προμνημονευθείσας απόφασης **Bauer και Brossonn**⁸² ότι, «Όσον αφορά τα αποτελέσματα που αναπτύσσει κατ' αυτόν τον τρόπο το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη έναντι των ιδιωτών εργοδοτών, επισημαίνεται ότι, μολονότι το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη διευκρινίζει ότι οι διατάξεις του απευθύνονται στα θεσμικά και λοιπά όργανα και στους οργανισμούς της Ένωσης τηρουμένης της αρχής της επικουρικότητας, καθώς και στα κράτη μέλη, μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, εντούτοις **το εν λόγω άρθρο 51, παράγραφος 1, δεν θίγει το ζήτημα αν οι ιδιώτες αυτοί μπορεί, ενδεχομένως, να έχουν την υποχρέωση τηρήσεως ορισμένων διατάξεων του εν λόγω Χάρτη και δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι**

⁷⁹ ΔΕΕ 22.11.2005, C-144/04, *Mangold*, EU:C:2005:709 (Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του *W. Mangold* και του *R. Helm* σχετικά με τη σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου που συνήψαν μεταξύ τους και τη δυσμενή διάκριση λόγω ηλικίας).

⁸⁰ ΔΕΕ, 17.4.2018, C-414/16, *Egerberger*, EU:C:2018:257.

⁸¹ ΔΕΕ, 6.11.2018, συνεδικ. υποθ. C-569/16 *Wuppertal κ. Bauer* και C-570/16, *Willmeroth κ. Brossonn*, EU:C:2018:871, ΔΕΕ 6.11.2018, C-684/16, *Max-Planck κ. Shimizu* EU:C:2018:874. και βλ. Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ-Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ. 598 και τις υποσημειώσεις 48-49.

⁸² Σημ., Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο δύο ένδικων διαφορών μεταξύ, αφενός, της *Maria Elisabeth Bauer* και της *Martina Brossonn* και, αφετέρου, των πρώην εργοδοτών των θανόντων συζύγων τους, ήτοι, αντιστοίχως, του *Stadt Wuppertal* (Δήμου) και του *Volker Willmeroth*, ως ιδιοκτήτη της επιχείρησης *TWI Technische Wartung und Instandsetzung Volker Willmeroth* με αντικείμενο την άρνηση των τελευταίων να καταβάλουν στις πρώτες χρηματική αποζημίωση για ετήσια άδεια μετ' αποδοχών την οποία δεν έλαβαν οι σύζυγοί τους πριν από τον θάνατό τους.

αποκλείει πάντοτε το ενδεχόμενο αυτό». Το Δικαστήριο, μάλιστα, μνημονεύει στην απόφασή του τη σκ. 78 του Γεν. Εισαγγελέα BOT⁸³, ο οποίος τονίζει ότι «Συνεπώς, πρέπει να αρθεί οριστικά το εμπόδιο που το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη θα μπορούσε να θέσει στη δυνατότητα απευθείας επίκλησης των διατάξεων του Χάρτη στο πλαίσιο διαφορών μεταξύ ιδιωτών. Μολονότι το άρθρο αυτό ορίζει ότι οι διατάξεις του Χάρτη «απευθύνονται στα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης [...], καθώς και στα κράτη μέλη, μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης», εντούτοις **το εν λόγω άρθρο δεν αποκλείει ρητώς κάθε αποτέλεσμα του Χάρτη στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών**. Πρέπει να προστεθεί ότι το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα σε διάφορες διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου της Ένωσης μολονότι, όπως προκύπτει από το γράμμα τους, απευθύνονται στα κράτη μέλη. Σημειώνει δε περαιτέρω, ότι «Για να μπορεί να τύχει μιας τέτοιας απευθείας επίκλησης, η επίμαχη διάταξη του Χάρτη θα πρέπει, λαμβανομένων υπόψη των εγγενών χαρακτηριστικών της, όπως αυτά προκύπτουν από το γράμμα της, **να έχει επιτακτικό χαρακτήρα και να είναι αυτάρκης** (σκ.80)».

Άξια αναφοράς είναι εν προκειμένω, η υποσημείωση 81 στην πρόταση του Γεν. Εισαγγελέα στην υπόθεση αυτή, ο οποίος παραπέμπει στον Πρόεδρο του Δικαστηρίου, *Koen Lenaerts*⁸⁴ «ο οποίος σημειώνει, αναφορικά με την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ηλικίας, ότι «από τον συνδυασμό των αποφάσεων *Mangold*, *Kücükdeveci* και *AMS* φαίνεται να προκύπτει ότι η δυνατότητα οριζόντιας επίκλησης [της εν λόγω αρχής] θεμελιώνεται, κατά πρώτο λόγο, στον επιτακτικό της χαρακτήρα [...]. Κατά δεύτερο λόγο, η κανονιστική αυτάρκεια της εν λόγω αρχής διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη συλλογιστική του Δικαστηρίου. Αυτή η αυτάρκεια επιτρέπει τη διάκριση μεταξύ των κανόνων που είναι λειτουργικοί σε συνταγματικό επίπεδο και εκείνων που απαιτούν νομοθετική παρέμβαση προκειμένου να καταστούν λειτουργικοί. Εν προκειμένω, η κανονιστική αυτάρκεια μπορεί να προσδώσει οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα στην αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ηλικίας χωρίς να θιγεί η συνταγματική κατανομή εξουσιών που έχουν προβλέψει οι συντάκτες των Συνθηκών. Κατά το μέτρο που η εν λόγω αρχή “είναι αφ’ εαυτής ικανή να απονείμει στους ιδιώτες δικαίωμα”⁸⁵ δυνάμενο να προβληθεί ως τέτοιο”, δεν υφίσταται σφετερισμός των

⁸³ Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα, Υ. BOT, ΔΕΕ.29.05.2018, ECLI:EU:C:2018:337.

⁸⁴ Βλ. *Lenaerts, K.*, «L’invocabilité du principe de non-discrimination entre particuliers», *Le droit du travail au XXI^e siècle, Liber Amicorum Claude Wantiez, Larcier*, Bruylant, 2015, σ. 89 έως 105.

αρμοδιοτήτων του νομοθέτη της Ένωσης ή των κρατών μελών. Αντιθέτως, το άρθρο 27 του Χάρτη δεν μπορεί να παραγάγει ένα τέτοιο άμεσο αποτέλεσμα εφόσον απαιτεί την παρέμβαση του νομοθέτη, τόσο στο επίπεδο της Ένωσης όσο και σε αυτό των κρατών μελών (σκ. 104 και 105)».

Συνελόντι ειπείν, προκειμένου μια διάταξη του Χάρτη να μπορέσει να αναπτύξει οριζόντιο αποτέλεσμα και να αποτελέσει αντικείμενο επίκλησης μεταξύ των ιδιωτών θα πρέπει, ομοίως με τις διατάξεις των οδηγιών, να είναι σαφής, ακριβής, πλήρης και αυτάρκης υπό την έννοια ότι δεν καταλείπεται στο εθνικό κράτος δυνατότητα παρέμβασης κατά τη διαδικασία ενσωμάτωσης στην εθνική έννομη τάξη και να είναι ικανή να απονείμει δικαιώματα στους ιδιώτες που θα μπορούν να τα επικαλεστούν ως τέτοια. Την θέση αυτή επιβεβαιώνει το Δικαστήριο στην υπόθεση *Egenberger*, σημειώνοντας ότι «*Η απαγόρευση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων έχει επιτακτικό χαρακτήρα ως γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης. Η απαγόρευση αυτή, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 21, παράγραφος 1, του Χάρτη, είναι αφ' εαυτής ικανή να απονείμει στους ιδιώτες δικαίωμα δυνάμενο να προβληθεί αυτό καθ'αυτό στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ τους σε τομέα που διέπεται από το δίκαιο της Ένωσης (σκ. 76). Αφετέρου, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι, όπως και το άρθρο 21, το άρθρο 47 του Χάρτη, το οποίο αφορά το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, είναι αυτοτελές και δεν χρειάζεται να εξειδικεύεται με διατάξεις του δικαίου της Ένωσης ή του εθνικού δικαίου προκειμένου να απονείμει στους ιδιώτες δικαίωμα δυνάμενο να προβληθεί αυτό καθ'αυτό (σκ. 78)».*

Ωστόσο, όπως παρατηρεί ο Καθηγητής Χ. Ταγαράς⁸⁶ «Κατά τη γνώμη μου, η αναγνώριση οριζοντίου αποτελέσματος στο άρθρο 31 παράγραφος 2 στην απόφαση *Bauer & Brossonn* ήταν, πρακτικώς, άρρηκτα συνδεδεμένη, με την ύπαρξη στις επίδικες υποθέσεις πράξεως παραγωγού δικαίου ικανής να παράγει (κάθετο) άμεσο αποτέλεσμα.[..] Νομίζω όμως ότι η *Egenberger* εξακολουθεί να παραμένει απόφαση αναφοράς». Διότι, σε κάθε περίπτωση η *Egenberger* έχει κρίνει ότι **ακόμα κι αν ορισμένες διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου απευθύνονται πρωτίστως στα κράτη μέλη, δεν μπορεί να αποκλειστεί η δυνατότητα εφαρμογής τους στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών**. Και τούτο παρέχει το απόλυτο κίνητρο για την επίκληση των θεμελιωδών δικαιωμάτων μεταξύ των ιδιωτών. Τέλος, σχετικά με την ύπαρξη ή

⁸⁶ Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ- Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ. 600.

απουσία πράξης παραγωγού δικαίου σε κάθε υπό κρίση περίπτωση σημειώνεται ότι δεν είναι απαραίτητο να συγκεκριμενοποιείται (το Δικαστήριο χρησιμοποιεί τον όρο “concretisation”) μέσω αυτής ένα κατοχυρωμένο στο Χάρτη δικαίωμα προκειμένου να μπορεί να επικαλεστεί αυτό ένας ιδιώτης σε διαφορά του με άλλον ιδιώτη⁸⁷. Ωστόσο, είναι απολύτως βέβαιο ότι σε περίπτωση που υπάρχει σχετική πράξη του παραγωγού δικαίου (π.χ. Οδηγία) που συγκεκριμενοποιεί στη σχετική υπόθεση κατοχυρωμένο στο Χάρτη δικαίωμα, οι πιθανότητες να νικήσει στη δίκη το μέρος που επικαλέστηκε τη σχετική διάταξη αυξάνονται σημαντικά.

Περαιτέρω, σχετικά με την έννοια του «άμεσου αποτελέσματος» μεταξύ των διατάξεων των Οδηγιών και των διατάξεων του Χάρτη σημειώνονται τα ακόλουθα: Η νομολογία είναι ιδιαίτερα αυστηρή σε ό,τι αφορά το άμεσο αποτέλεσμα των Οδηγιών, καθώς αποδέχεται παγίως ότι οι διατάξεις των Οδηγιών αποκτούν άμεση ισχύ όταν πληρούνται σωρευτικά οι εξής προϋποθέσεις: α) είναι νομικά πλήρεις, αυτόρκειες και ανεπιφύλακτες, με αποτέλεσμα να μην καταλείπουν διακριτική ευχέρεια στις αρχές των κρατών μελών κατά τη διαδικασία ενσωμάτωσης στις εθνικές έννομες τάξεις, β) απονέμουν δικαιώματα στους ιδιώτες και γ) έχει λήξει η προθεσμία ενσωμάτωσης που έθεσε η οδηγία στα κράτη μέλη. Μια τέτοια διάταξη μπορούν, δηλαδή, οι ιδιώτες να την επικαλούνται έναντι των κρατικών αρχών ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και να αξιώνουν δικαστικής προστασίας⁸⁸.

Όμως, το άμεσο αποτέλεσμα της Οδηγίας και η οριζόντια λειτουργία του Χάρτη δεν πρέπει να συγχέονται. Και τούτο επειδή διαδραματίζουν διαφορετικούς ρόλους πρεσβεύοντας διαφορετικούς σκοπούς. Η επιλογή, άλλωστε, από τη νομολογία του όρου της «επιτακτικότητας» των διατάξεων του Χάρτη, αντί για τους όρους της ακρίβειας, σαφήνειας και πληρότητας, αποσκοπεί στο να αναδείξει αυτή τη διαφοροποίηση των διατάξεων του Χάρτη και των Οδηγιών, όπως και την λιγότερο αυστηρή προσκόλληση των διατάξεων του Χάρτη προς τις έννοιες αυτές. Η σύνταξη και θέσπιση του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης αποτέλεσε χρυσή τομή για την προάσπιση και προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η μοναδικότητά του στην ενωσιακή έννομη τάξη τον καθιστά πολύτιμο εργαλείο για την προστασία των φορέων των δικαιωμάτων. Γι' αυτό και η νομολογία είναι περισσότερο «ελαστική» προς το οριζόντιο αποτέλεσμα των διατάξεών του. Δέον να αναφερθεί σε συνέχεια των

⁸⁷ Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ- Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ. 603.

⁸⁸ ΔΕΚ 4.12.1974, C-41/74, *Van Duyn*, EU:C:1974:133.

ανωτέρω ότι σε περίπτωση που εντοπίζεται σε διάταξη του Χάρτη ρήτρα παραπομπής στο ενωσιακό και εθνικό δίκαιο, τότε θα αποκλείεται η επίκληση της διάταξης μεταξύ των ιδιωτών, ενώ εφόσον απουσιάζει τέτοια σχετική ρήτρα, δεν συνάγεται άνευ άλλου τινός την δυνατότητα επίκλησης σε ιδιωτικές διαφορές, αλλά θα πρέπει να κριθεί ad hoc. Η προσέγγιση της νομολογίας που τίθεται υπέρ του οριζοντίου αποτελέσματος των διατάξεων του Χάρτη φαίνεται περισσότερο πειστική· διότι, το να μην μπορεί το άτομο στο οποίο οι διατάξεις απονέμουν δικαιώματα να τις επικαλεστεί αν αυτές παραβιάζονται από άλλους ιδιώτες φαντάζει αντίθετο με το σκοπό προστασίας των δικαιωμάτων.

2.5. Η αρχή της επικουρικότητας

Σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 5 ΣΕΕ (πρώην άρθρο 5 ΣΕΚ), *«η οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης διέπεται από την αρχή της δοτής αρμοδιότητας. Η άσκηση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης διέπεται από τις αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας»*. Επίσης, η παράγραφος 3 του ίδιου άρθρου ορίζει ότι *«σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, στους τομείς οι οποίοι δεν υπάγονται στην αποκλειστική της αρμοδιότητα, η Ένωση παρεμβαίνει μόνο εφόσον και κατά το βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης δεν μπορούν να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη μέλη, τόσο σε κεντρικό όσο και σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, μπορούν όμως λόγω της κλίμακας ή των αποτελεσμάτων της προβλεπόμενης δράσης, να επιτευχθούν καλύτερα στο επίπεδο της Ένωσης. Τα θεσμικά όργανα της Ένωσης εφαρμόζουν την αρχή της επικουρικότητας σύμφωνα με το Πρωτόκολλο σχετικά με την εφαρμογή των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας. Τα εθνικά κοινοβούλια μεριμνούν για την τήρηση της αρχής αυτής σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται στο εν λόγω Πρωτόκολλο»*.

Η αρχή της επικουρικότητας είναι μία από τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης και διέπει όλη την οργάνωση και λειτουργία του ενωσιακού δικαίου. Είναι εκείνη που δίνει την εξουσία στην Ένωση να παρεμβαίνει σε εθνικές πολιτικές ή να λειτουργεί συμπληρωματικά με αυτές. Φαίνεται, λοιπόν, παράξενο γιατί ο νομοθέτης επέλεξε να κάνει ξεχωριστή μνεία της αρχής της επικουρικότητας στο άρθρο 51, δίνοντας ατυχώς την εντύπωση ότι τα θεσμικά και λοιπά όργανα και οργανισμοί της Ένωσης δεσμεύονται πλήρως από τον ΧΘΔΕΕ μόνο όταν τηρείται η αρχή της επικουρικότητας και δημιουργώντας ίσως την λαθεμένη εντύπωση ότι όταν παραβιάζεται η αρχή παύει και η δεσμευτικότητα του Χάρτη. Ωστόσο, ο ΧΘΔΕΕ

δεσμεύει πλήρως τα ενωσιακά όργανα σε κάθε περίπτωση. Είτε παραβιάζουν, είτε όχι την αρχή της επικουρικότητας. Πρόκειται, άλλωστε, για μία γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης που εφαρμόζεται ανευ άλλου τινός σε κάθε πτυχή του ενωσιακού δικαίου.

Η αναφορά που γίνεται στην αρχή της επικουρικότητας στο πρώτο εδάφιο της παραγράφου 1 του άρθρου 51 προκαλεί σύγχυση ως προς το σκοπό των συντακτών, αφού επί της ουσίας αναφέρεται σε κάτι ήδη γνωστό για τους εφαρμοστές του δικαίου, ήτοι ότι η αρχή της επικουρικότητας διέπει όλη την εν γένει δράση της Ένωσης, όπως η αρχή κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 ΣΕΕ (και στο πρωτόκολλο αριθμ. 2). Συνεπώς είναι απορίας άξιο γιατί οι συντάκτες του Χάρτη επέλεξαν να το επαναλάβουν στο συγκεκριμένο άρθρο και δη να αποδώσουν και το ίδιο νόημα και στο δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 1.

Η αναφορά αυτή, όμως, δημιουργεί συν τοις άλλοις σύγχυση ως προς την δεσμευτικότητα του Χάρτη, καθώς δεν είναι διόλου απίθανο να αναρωτηθεί κανείς μήπως ο Χάρτης δεν εξακολουθεί να είναι δεσμευτικός όταν τα ενωσιακά όργανα δρουν κατά παράβαση της αρχής της επικουρικότητας, κάτι που είναι τελείως αντίθετο με το σκοπό της διάταξης⁸⁹.

Συνεπώς, όπως όλες οι γενικές αρχές του ενωσιακού δικαίου εφαρμόζονται ανεξαιρέτως σε κάθε ενωσιακή υπόθεση, έτσι και η αρχή της επικουρικότητας δεν παύει να ισχύει, αλλά αποτελεί αρωγό στην εφαρμογή του Χάρτη. Άλλωστε, ο Χάρτης επιβεβαιώνει το θεμελιώδες καθήκον της Ένωσης, όπως απορρέει από τις αξίες της (άρθρο 2 και 7 ΣΕΕ), να σέβεται και να προστατεύει τα θεμελιώδη δικαιώματα.

2.6. Το δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 1 και η παράγραφος 2 του άρθρου 51 ΧΘΔΕΕ

Στο δεύτερο εδάφιο διαμηνύεται ότι οι αποδέκτες των διατάξεων του Χάρτη θα πρέπει να «σέβονται τα δικαιώματα» και να «τηρούν τις αρχές και να προάγουν την εφαρμογή τους». Παρατηρείται, δηλαδή, ότι οι συντάκτες διακρίνουν σε «δικαιώματα» και «αρχές», γεγονός που επίσης είναι προβληματικό και δυσχερές στην εφαρμογή του. Κατά κοινή ομολογία το «δικαίωμα» είναι αυτό που παρέχει στον φορέα του μια έννομη αξίωση και είναι απόλυτο έναντι πάντων. Η «αρχή» αντίθετα έχει σχετικό χαρακτήρα και υπόκειται σε σταθμίσεις. Αναλόγως, λοιπόν, της ύπαρξης «δικαιώματος» ή «αρχής» θα πρέπει οι αποδέκτες να συμμορφώνονται καταλλήλως.

⁸⁹ Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ- Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ. 604-605.

Τούτο, όμως, δεν είναι απόλυτα ευχερές, διότι σε πρώτο χρόνο θα πρέπει να εξακριβωθεί αν η εκάστοτε διάταξη του Χάρτη εισάγει «δικαίωμα» ή «αρχή». Ο Χάρτης θέτει στο ίδιο επίπεδο τις ελευθερίες και τα θεμελιώδη δικαιώματα⁹⁰. Προς το σκοπό της ευχερέστερης διάκρισης και εντοπισμού μεταξύ «δικαιωμάτων» και «αρχών», θα πρέπει κανείς να προχωρήσει στην παράγραφο 5 του άρθρου 52 του Χάρτη⁹¹. Σε κάθε περίπτωση και ανεξαρτήτως της «ατυχούς» παράθεσης εν προκειμένω της διάκρισης «δικαιωμάτων και αρχών», σκοπός των συντακτών του Χάρτη ήταν να εξασφαλίσουν ότι η εφαρμογή αυτού από τους αποδέκτες του δεν θα αυξήσει τις ενωσιακές τους αρμοδιότητες, αλλά θα διατηρήσει τις υπάρχουσες.

Όσον αφορά τον σκοπό της παραγράφου 2 του άρθρου 51, παρατηρείται ότι αυτός ταυτίζεται με αυτόν του πρώτου εδαφίου της πρώτης παραγράφου, καθώς και με εκείνον του δεύτερου εδαφίου της τελευταίας. Από το γράμμα και την ερμηνεία της προκύπτει ότι σκοπός των συντακτών του Χάρτη είναι να αποκλείσουν την πιθανότητα να ερμηνευτεί και εφαρμοστεί ο Χάρτης με τρόπο που θα διεύρυνε τις ενωσιακές αρμοδιότητες. Και τούτο είναι απόλυτα σύμφωνο με την αρχή της επικουρικότητας και της δοτής αρμοδιότητας, διότι η αντίθετη περίπτωση στην οποία θα αυξάνονταν οι ενωσιακές αρμοδιότητες, θα οδηγούσε σε καταστρατήγηση των ενωσιακών γενικών αρχών.

Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό ότι και η 2^η παράγραφος συντάχθηκε για απροσδιόριστο -πλεονεκτικό ίσως λόγο- για να υπενθυμίσει το ταυτόσημο περιεχόμενο

⁹⁰ Πρόβλημα ανακύπτει βέβαια όταν μια ελευθερία έρχεται σε αντίθεση με ένα θεμελιώδες δικαίωμα. Από τη μία υπερέχει η άποψη ότι με τη θέσπιση του Χάρτη έχουμε προχωρήσει σε «Συναγματοποίηση» του ευρωπαϊκού δικαίου και άρα μιλάμε για καθαρή υπεροχή των θεμελιωδών δικαιωμάτων (π.χ. το ΔΕΕ στην υπόθεση *Omega (C-36/02)* τάχθηκε υπέρ του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας αντί της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών βλ. πχ. σκ. 35 «*Λεδομένου ότι ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεσμεύει τόσο την Κοινότητα όσο και τα κράτη μέλη της, η προστασία των εν λόγω δικαιωμάτων αποτελεί θεμιτό συμφέρον ικανό να δικαιολογήσει περιορισμό των υποχρεώσεων που επιβάλλονται από το κοινοτικό δίκαιο, ακόμη και δυνάμει μιας θεμελιώδους ελευθερίας την οποία εγγυάται η Συνθήκη, όπως η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών*» και σκ. 41. «*Ενόψει των ανωτέρω σκέψεων, επιβάλλεται στο υποβληθέν ερώτημα να δοθεί η απάντηση ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν αποκλείει την απαγόρευση οικονομικής δραστηριότητας συνιστάμενης στην εμπορική εκμετάλλευση εικονικών φόνων στο πλαίσιο παιγνίου η οποία επιβλήθηκε με εθνικό μέτρο απαγορεύσεως ληφθέν για λόγους προστασίας της δημόσιας τάξεως, επειδή η δραστηριότητα αυτή θίγει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια») και από την άλλη υπάρχει η αντίληψη ότι υπερέχει η αγορά (π.χ. στις υποθέσεις *Laval (C-341/05)*, *Viking (C-438/05)* το ΔΕΕ αποφάνθηκε υπέρ της εσωτερικής αγοράς από τα θεμελιώδη δικαιώματα).*

⁹¹ Βλ. άρθρο 52 παρ.5 ΧΘΔΕΕ «Οι διατάξεις του παρόντος Χάρτη που περιέχουν αρχές μπορούν να εφαρμόζονται με νομοθετικές και εκτελεστικές πράξεις των θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης και με πράξεις των κρατών μελών όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, κατά την άσκηση των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων τους. Η επίκληση των διατάξεων αυτών ενώπιον δικαστηρίου είναι παραδεκτή μόνο για την ερμηνεία των εν λόγω πράξεων και τον έλεγχο της νομιμότητάς τους».

του δευτέρου εδαφίου του άρθρου 6 παραγράφου 1 ΣΕΕ, κατά το οποίο οι διατάξεις του Χάρτη «δεν συνεπάγονται καμία επέκταση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, όπως αυτές ορίζονται στις Συνθήκες».

2.7. Ο ρόλος των Εθνικών Δικαστηρίων και η Προδικαστική Παραπομπή

Τα εθνικά δικαστήρια είναι αρμόδια να κρίνουν την συμβατότητα των εθνικών μέτρων με το πρωτογενές ευρωπαϊκό δίκαιο και κατ' επέκταση με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εξετάζοντας κάθε φορά τα εθνικά μέτρα εφαρμογής και τα πραγματικά δεδομένα της υπό κρίση περίπτωσης. Η αρμοδιότητά τους αυτή απορρέει από την επιταγή της παραγράφου 1 του πρώτου εδαφίου, περίπτωση β' του άρθρου 51 ΧΘΔΕΕ, που επιτάσσει τον έλεγχο της εθνικής ρύθμισης προκειμένου να φανεί αν αυτή που συνιστά εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως αυτά κατοχυρώνονται στον Χάρτη.

Ωστόσο, αν ο εθνικός δικαστής εξετάζει στην υπό κρίση εθνική υπόθεση κάποιο ευρωπαϊκό μέτρο, τότε εφαρμοστέα θα είναι η περίπτωση α' του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 51 και αν ανακύψει ενώπιον του ζήτημα ερμηνείας και συμβατότητας του ευρωπαϊκού μέτρου και των διατάξεων του Χάρτη, τότε το δικαστήριο μπορεί να στείλει προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ, σύμφωνα με το άρθρο 267 ΣΛΕΕ.

Σε περίπτωση που ένα εθνικό δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες σχετικά με την ερμηνεία των διατάξεων του Χάρτη ή σχετικά με την ερμηνεία του ευρωπαϊκού δικαίου (πρωτογενούς ή παραγώγου) που εφαρμόζεται στην εκάστοτε εθνική περίπτωση ή σχετικά με τη συμβατότητα της εθνικής ρύθμισης και των διατάξεων του Χάρτη, τότε μπορεί να στείλει προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ, βάσει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ⁹² (θεσμός της προδικαστικής παραπομπής). Αναλόγως της απάντησης του ΔΕΕ, το

⁹² Άρθρο 267 ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 234 της ΣΕΚ)

Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποφαινεται με προδικαστικές αποφάσεις:

α) επί της ερμηνείας των Συνθηκών,

β) επί του κύρους και της ερμηνείας των πράξεων των θεσμικών ή λοιπών οργάνων ή οργανισμών της Ένωσης.

Δικαστήριο κράτους μέλους, ενώπιον του οποίου ανακύπτει τέτοιο ζήτημα, δύναται, αν κρίνει ότι απόφαση επί του ζητήματος είναι αναγκαία για την έκδοση της δικής του απόφασης, να παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο για να αποφανθεί επ' αυτού.

Δικαστήριο κράτους μέλους, ενώπιον του οποίου ανακύπτει τέτοιο ζήτημα σε εκκρεμή υπόθεση και του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου, οφείλει να παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο.

Όταν ανακύπτει τέτοιο ζήτημα σε εκκρεμή υπόθεση ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους, η οποία αφορά πρόσωπο υπό κράτηση, το Δικαστήριο αποφαινεται το συντομότερο δυνατόν.

εθνικό δικαστήριο θα αποφανθεί έπειτα για τη συμβατότητα του εθνικού μέτρου με τις διατάξεις του Χάρτη. Κατά πάγια νομολογία, για την ερμηνεία διατάξεως του δικαίου της Ένωσης πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όχι μόνο το γράμμα της, αλλά και το πλαίσιο στο οποίο αυτή εντάσσεται και οι σκοποί που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αυτή αποτελεί μέρος.

Σημειωτέον ότι το ΔΕΕ αποφαινεται επί της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως μόνο εφόσον το δίκαιο της Ένωσης είναι εφαρμοστέο στην υπόθεση της κύριας δίκης. Επίσης, δικαστήρια τελευταίου βαθμού των οποίων οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε εσωτερικά ένδικα μέσα, υποχρεούνται να αποστείλουν προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ. Υπενθυμίζεται σχετικά ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, τα εθνικά δικαστήρια μπορούν να υποβάλουν προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο μόνον εφόσον εκκρεμεί ενώπιον τους διαφορά και εφόσον καλούνται να αποφανθούν στο πλαίσιο διαδικασίας που πρόκειται να καταλήξει στην έκδοση αποφάσεως δικαιοδοτικού χαρακτήρα.

Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, στο πλαίσιο του «διαλόγου» που αναπτύσσεται μεταξύ ΔΕΕ και εθνικών Δικαστηρίων από το θεσμό της προδικαστικής παραπομπής (άρθρο 267 ΣΛΕΕ), το εθνικό δικαστήριο είναι αποκλειστικώς αρμόδιο να εκτιμήσει, αφού λάβει πρώτα υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της υπόθεσης, «τόσο την αναγκαιότητα της προδικαστικής απόφασης για την έκδοση της δικής του απόφασης, όσο και τη λυσιτέλεια των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο». Όταν, λοιπόν, τα ερωτήματα που υποβάλει το εθνικό δικαστήριο στο ΔΕΕ, αφορούν την ερμηνεία του ενωσιακού δικαίου, τότε το ΔΕΕ, οφείλει να αποφανθεί επί αυτών. Λεκτέον ότι τα ερωτήματα που απευθύνονται στο ΔΕΕ σχετικά με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης και τα οποία το εθνικό δικαστήριο εντάσσει σε ένα πραγματικό και κανονιστικό πλαίσιο σύμφωνα με την κρίση του, θεωρείται ότι καλύπτονται από τεκμήριο λυσιτέλειας και το ΔΕΕ δεν προχωρά σε αυτοτελή έλεγχο του πλαισίου που έχει δοθεί. Ωστόσο, το Δικαστήριο μπορεί να απορρίψει αίτηση εθνικού δικαστηρίου για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως μόνον όταν είναι πρόδηλο ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης στερείται συνδέσμου με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης ή όταν πρόκειται για ερώτημα υποθετικής φύσεως ή ακόμη όταν το

Δικαστήριο δεν έχει στη διάθεσή του πραγματικά και νομικά στοιχεία που του είναι αναγκαία για να δώσει χρήσιμη απάντηση στα υποβληθέντα ερωτήματα⁹³.

Άλλωστε, σύμφωνα με τις συστάσεις του Δικαστηρίου σχετικά με την υποβολή προδικαστικών ερωτημάτων⁹⁴ μνημονεύεται συγκεκριμένα για τον Χάρτη ότι «Όσον αφορά τις αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως οι οποίες αφορούν την ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπενθυμίζεται ότι, δυνάμει του άρθρου 51, παράγραφος 1, αυτού, οι διατάξεις του Χάρτη απευθύνονται στα κράτη μέλη μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Αν και οι περιπτώσεις τέτοιας εφαρμογής μπορεί να ποικίλλουν, εντούτοις, από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως πρέπει να προκύπτει, κατά τρόπο σαφή και αναμφίβολο, ότι ένας κανόνας του δικαίου της Ένωσης, πλην του Χάρτη, έχει εφαρμογή στην υπόθεση της κύριας δίκης. Στο μέτρο που το Δικαστήριο δεν έχει αρμοδιότητα να αποφαινεται επί αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως όταν μια έννομη κατάσταση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, οι διατάξεις του Χάρτη των οποίων ενδεχομένως γίνεται επίκληση από το αιτούν δικαστήριο δεν μπορούν να θεμελιώσουν, αφεαυτών, την αρμοδιότητα αυτή⁹⁵.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΧΘΔΕΕ

Όπως προερρήθη το ευρωπαϊκό οικοδόμημα βασίστηκε στην ιδέα μιας ενωμένης Ευρώπης, χωρίς εσωτερικά σύνορα και με κοινή αγορά. Οι στόχοι της, που θα επιτυγχάνονταν μέσα από την αμοιβαία συνεργασία, στην αρχή ήταν αμιγώς οικονομικοί, σταδιακά έγιναν πολιτικοί και πλέον χαρακτηρίζονται και κοινωνικοί. Σύμφωνα με την αρχή της δοτής αρμοδιότητας (άρθρο 5 ΣΕΕ) η Ένωση έχει αρμοδιότητα μόνο στους τομείς που της έχουν παραχωρήσει τα κράτη μέλη και όπως προβλέπεται από τις Συνθήκες.

3.1. Η σημασία του ΧΘΔΕΕ στο Ποινικό Δίκαιο

Είναι αναντίρρητο ότι τα κράτη μέλη διατείνονταν αρνητικά ή τουλάχιστον διστακτικά στην παραχώρηση ποινικής αρμοδιότητας στην Ένωση, διότι με αυτόν τον τρόπο θα

⁹³ Βλ. σημ. 31 των προτάσεων του Γεν. Εισαγγελέα P.ΠΙΚΑΜÄE, 30.09.2020, C-649/19, IR με παραπομπή στην απόφαση της 12ης Οκτωβρίου 2017, Sleutjes (C-278/16, EU:C:2017:757, σκέψεις 21 και 22 καθώς και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

⁹⁴ ΔΕΕ 8.11.2019, 2019/C 380/01, Συστάσεις προς τα εθνικά δικαστήρια, σχετικές με την υποβολή προδικαστικών ερωτημάτων.

⁹⁵ Σημ. ότι σύμφωνα με το Fundamental Rights Report, το 2024, το ΔΕΕ έλαβε 588 αιτήσεις για προδικαστικές αποφάσεις, εκ των οποίων 128 (22 %) αναφέρονταν στον Χάρτη. Το ποσοστό των αιτήσεων που αναφέρονται στον Χάρτη αυξάνεται με την πάροδο των ετών. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2025-fundamental-rights-report-2025_en.pdf

έχχαναν την κυριαρχία τους σε έναν χώρο που αποτελεί κατ' εξοχήν έκφραση της κρατικής εξουσίας. Βέβαια, το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, μέσω της νομολογίας του παγίωσε σταδιακά την άποψη ότι ναι μεν η ποινική νομοθεσία αποτελεί αρμοδιότητα των κρατών μελών, ωστόσο, το κοινοτικό δίκαιο επιβάλλει περιορισμούς στην αρμοδιότητα αυτή, καθόσον η σχετική ποινική νομοθεσία δεν μπορεί να περιορίζει τις θεμελιώδεις ελευθερίες της εσωτερικής αγοράς που διασφαλίζει το κοινοτικό δίκαιο. Με αυτόν τον τρόπο, επιβεβαίωσε την σημασία των γενικών αρχών της υπεροχής και του αμέσου αποτελέσματος του κοινοτικού δικαίου, επιτάσσοντας τον εθνικό δικαστή να αφήνει ανεφάρμοστους τους εθνικούς ποινικούς κυρωτικούς κανόνες που αντιβαίνουν στο πρωτογενές και παράγωγο κοινοτικό δίκαιο⁹⁶.

Επίσης, κατά την κρίση του ΔΕΚ από την *«αρχή της καλόπιστης συνεργασίας»*, κατά το τότε άρθρο 5 ΣυνθΕΟΚ, απορρέει η υποχρέωση των κρατών μελών να διώκουν τις παραβάσεις των κοινοτικών διατάξεων *«κατά τον ίδιο ουσιαστικό και δικονομικό τρόπο»* με τον οποίο διώκονται παραβάσεις των εθνικών διατάξεων παρόμοιας φύσης και σημασίας, ώστε να διασφαλιστεί η αποτελεσματική εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου (αρχή της εξομοίωσης).⁹⁷ Υπό αυτή την έννοια αυτή, η ποινική θεωρία⁹⁸ υποστήριζε την «ευρωπαϊκή του εθνικού ποινικού δικαίου» αφού ο εθνικός νομοθέτης και δικαστής δεν είχε το απόλυτο προνόμιο στην ποινικοποίηση, αποποινικοποίηση ή επιβολή κυρώσεων σε μια άδικη συμπεριφορά, ενώ σε κάθε περίπτωση έπρεπε να ελέγχει τη συμβατότητα της εθνικής ποινικής ρύθμισης με το κοινοτικό δίκαιο.

Σύμφωνα με ένα μέρος της θεωρίας⁹⁹, στο «ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο» εμπίπτουν επιμέρους κανόνες δικαίου ποινικού χαρακτήρα, οι οποίοι βασίζονται: α) στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, β) σε εκείνο του Συμβουλίου της Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης της ΕΣΔΑ, και γ) στο εθνικό ποινικό δίκαιο, κατά το μέτρο που αποτυπώνει σημεία τομής με το παραγόμενο δίκαιο των ανωτέρω Οργανισμών.

⁹⁶ Ο.ΤΣΟΛΚΑ, *Κεφάλαιο πρώτο, Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και ποινικό δίκαιο: Προδιάθεση*, 3.1. Κοινοτική έννομη τάξη και η επίδρασή της στο ποινικό δίκαιο και βλ. την εκεί παραπομπή (84) (Αδημοσίευτο έργο).

⁹⁷ Βλ. Ο.ΤΣΟΛΚΑ, ό.π. και βλ. την εκεί παραπομπή (84) την εμβληματική απόφαση του ΔΕΚ της 21.9.1989, C 68/88, Επιτροπή κατά Ελλάδας (υπόθεση «γιουγκοσλαβικού ή ελληνικού καλαμποκιού»).

⁹⁸ Ο.ΤΣΟΛΚΑ, ό.π. και βλ. την εκεί παραπομπή (86).

⁹⁹ Ο.ΤΣΟΛΚΑ, Ν. 4489/2017 *«Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ και άλλες διατάξεις»*, Ειδικό Ποινικό Νόμοι /7η ενημ. (Σεπτέμβριος 2021).

Επίσης, δεδομένης της άρρηκτης και παράλληλης σχέσης ΕΔΔΑ και ΔΕΕ, καθώς και της σημαντικής επιρροής του δεύτερου από το πρώτο, θεωρείται ότι στο «ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο συγκαταλέγονται και οι κανόνες εκείνοι που έχουν ποινικό χαρακτήρα σύμφωνα με τα κριτήρια Engel του ΕΔΔΑ¹⁰⁰.

Με τη Συνθήκη τη Λισαβόνας και την κατάργηση των τριών πυλώνων εκχωρήθηκε αυτοτελής ποινική εξουσία στην Ένωση και της παραχωρήθηκε το δικαίωμα να θεσπίζει κανόνες τόσο ουσιαστικού (άρθρο 83 παρ.2 ΣΛΕΕ- σε τομείς ιδιαίτερος σοβαρής εγκληματικότητας) όσο και δικονομικού ποινικού δικαίου (άρθρο 82 ΣΛΕΕ). Επίσης, δημιουργήθηκε ένας χώρος ποινικής δικαιοσύνης με στοιχεία συνταγματισμού, αφού με τη θέση σε ισχύ του Χάρτη κατοχυρώθηκε η προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας συνιστά ένα μεγάλο βήμα στη «συνταγματοποίηση του ποινικού δικαίου της Ένωσης». Εύστοχα σημειώνει η Καθηγήτρια *Ο. Τσόλκα*¹⁰¹ «Ανατρέχοντας στη συνταγματική θεωρία περί της ευρωπαϊκής ενοποίησης, γίνεται κατά τη γνώμη μου φανερό ότι, στο πλαίσιο της Ένωσης, ο επιθετικός προσδιορισμός «ευρωπαϊκό» έχει ένα αξιακό λειτουργικό νόημα: Παραπέμπει στις «ευρωπαϊκές αξίες», όπως αυτές διαμορφώνονται στον ευρωπαϊκό δημόσιο χώρο μέσα από τη διάδραση των κοινών εθνικών συνταγματικών αρχών, της ΕΣΔΑ και της ενωσιακής έννομης τάξης. Πρόκειται εν τέλει για το πλέγμα των αξιών και θεμελιωδών αρχών της Ένωσης, βάσει του οποίου δομείται και συγκροτείται το αξιακό της σύστημα (σύμφωνα και με το άρθρο 6 παρ. 3 ΣΕΕ). Σχετικά σημειώνει η Καθηγήτρια *Ν. Κανελλοπούλου-Μαλούχου*¹⁰², ότι το πλέγμα αυτό αποτελεί «τον κανονιστικό πυρήνα» γύρω από τον οποίο «οργανώνονται» τα επιμέρους υποσυστήματα που «συνδιαμορφώνουν το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα» (εθνικές συνταγματικές τάξεις, θεμελιώδεις καταστατικές ή άλλως συνταγματικές διατάξεις της Ένωσης, ΕΣΔΑ). Ωστόσο, αυτό που πρέπει μετά βεβαιότητας να υπομνησθεί είναι ότι η έννοια του ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου είναι εξελισσόμενη. Αποτελεί ένα ζωντανό αποτύπωμα

¹⁰⁰ Ο.ΤΣΟΛΚΑ, ό.π., βλ. την υποσημείωση (5) «5. Τα εν λόγω κριτήρια διατύπωσε το ΕΔΔΑ (σε Ολομ.) για πρώτη φορά στην απόφασή του Engel κατά Ολλανδίας, 8.6.1976, σκ. 80-82. Ακολουθώντας, στο πλαίσιο μιας εναρμονισμένης ερμηνευτικής προσέγγισης των άρθρων 6 και 7 της ΕΣΔΑ καθώς του άρθρου 4 του 7ου Πρωτοκόλλου, το ΕΔΔΑ παγίως δέχεται ότι για την εκτίμηση του «ποινικού» ή μη χαρακτήρα μιας κατηγορίας, μιας κύρωσης ή μιας διαδικασίας θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όχι μόνον ο νομικός τους χαρακτηρισμός στο εθνικό δίκαιο, αλλά κυρίως η φύση της παράβασης ή/και η φύση, ο σκοπός και η βαρύτητα της απειλουμένης κυρώσεως για τον καθ' ου».

¹⁰¹ Ο. ΤΣΟΛΚΑ, ό.π., 2021, σελ. 9,16.

¹⁰² Ν. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ- ΜΑΛΟΥΧΟΥ, *Η χειραφέτηση της Ευρώπης: συνταγματική θεωρία της ευρωπαϊκής ενοποίησης*, 2012, Αθήνα: Παπαζήσης, σελ. 314.

που δέχεται πολιτικές και κοινωνικές επιρροές και προσαρμόζεται σύμφωνα με το νομολογιακό αποτύπωμα του ΔΕΕ.

Τα εθνικά κράτη οφείλουν να απέχουν από τη θέσπιση μέτρων και επιβολή ποινικών κυρώσεων που αντιβαίνουν στους στόχους της Ένωσης και στα δικαιώματα που αυτή προστατεύει. Ένα κράτος μέλος, δηλαδή, δεν μπορεί να θεσπίσει κάποια διάταξη που αντιβαίνει στα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο Χάρτη. Και τούτο γιατί αφενός, θα παραβίαζε το αξιακό σύστημα της Ένωσης, στο οποίο εμπίπτει η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και αφετέρου θα παραβίαζε και γενικές αρχές του δικαίου, όπως η αρχή της υπεροχής, άλλως της κατά προτεραιότητας εφαρμογής του δικαίου, σύμφωνα με την οποία το ενωσιακό δίκαιο εφαρμόζεται πάντα από τον εθνικό δικαστή, εκτός εάν αντιβαίνει στον σκληρό πυρήνα του συνταγματικού κράτους¹⁰³. Εύστοχα επισημαίνει η Καθηγήτρια *N. Κανελλοπούλου-Μαλούχου*¹⁰⁴ «το ευρωπαϊκό δίκαιο φαίνεται να αναγνωρίζει τη σημασία που έχει ο σεβασμός της διαφορετικότητας των κρατών μελών για την ίδια την Ένωση, αφού συμπεριλαμβάνει τον σεβασμό της εθνικής ταυτότητας στις βασικές-οιονεί συνταγματικές- αρχές του ενωσιακού δικαίου. Παράλληλα, με τη διάταξη αυτή (άρθρο 4 παρ.2 ΣΕΕ), η Συνθήκη της Λισαβόνας αναβαθμίζει την προστασία της εθνικής ταυτότητας σε σχέση με τις προηγούμενες συνθήκες, αφού η πολυμορφία δεν προσδιορίζεται μόνο με πολιτισμικά ή γλωσσικά κριτήρια αλλά με νομικά κριτήρια και μάλιστα συνταγματικής περιωπής. Με τη διττή αυτή συνταγματική ανανοηματοδότηση της πολυμορφίας, η Συνθήκη της Λισαβόνας δηλώνει πως ο σεβασμός της εθνικής πολιτικής και συνταγματικής ταυτότητας αποτελεί συστατικό στοιχείο του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, και επομένως συστατικό του «ευρωπαϊκού κοινού συμφέροντος». Επισημαίνει δε περαιτέρω, «το άρθρο 4 παρ.2 αποτελεί σημείο τομής μεταξύ ενωσιακών και εθνικών υποσυστημάτων που συνδιαμορφώνουν αυτό που μπορεί να χαρακτηριστεί ως ευρωπαϊκό Σύνταγμα. Καθιστά την πολιτική και συνταγματική ταυτότητα των κρατών μελών τμήμα της ενωσιακής συνταγματικής τάξης. Το σημείο συνάντησης ευρωπαϊκής των εθνικών Συνταγμάτων

¹⁰³ Βλ. άρθρο 4 παρ. 2 ΣΕΕ «Η Ένωση σέβεται την ισότητα των κρατών μελών ενώπιον των Συνθηκών καθώς και την εθνική τους ταυτότητα που είναι συμφορές με τη θεμελιώδη πολιτική και συνταγματική τους δομή, στην οποία συμπεριλαμβάνεται η περιφερειακή και τοπική αυτοδιοίκηση».

¹⁰⁴ *N.ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΑΛΟΥΧΟΥ, Η Ελλάδα στην Ευρώπη, Πρακτικά συνεδρίου στην μνήμη των καθηγητών συνταγματικού δικαίου Δημήτρη Θ. Τσάτσου και Γιώργου Παπαδημητρίου (20-21/02/2015), Η έννοια του κοινού συμφέροντος στη σύγχρονη πολιτεία, IV. Κοινό συμφέρον και ευρωπαϊκή συμπολιτεία.,) Αθήνα: Ευρασία, σελ. 61-62 και 67-68.*

και συνταγματοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Καθιστά επομένως, το εθνικό συμφέρον των κρατών μελών συστατικό στοιχείο του ενωσιακού κοινού συμφέροντος».

Ωστόσο, δεν θα πρέπει να παροράται το γεγονός ότι η επίκληση της εθνικής συνταγματικής ταυτότητας μπορεί να αποτελέσει «μοχλό αντίστασης» στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ή «γραμμή άμυνας» των κρατών μελών έναντι της επέκτασης των πεδίων ενωσιακής αρμοδιότητας. Προς αποφυγή τούτου ο εθνικός δικαστής οφείλει να προβαίνει σε μια φιλική και ομοιόμορφη με το ευρωπαϊκό δίκαιο ερμηνεία του συντάγματος. Η αρχή της ισοτιμίας των κρατών, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 4 παρ.2 ΣΕΕ, «αποτελεί έκφραση της δημοκρατικής αρχής στο πλαίσιο της πολυεπίπεδης συνταγματικής ένωσης που είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση»¹⁰⁵. Παράλληλα, ο Ι. Κτενίδης¹⁰⁶ σημειώνει ότι σε περίπτωση που ένα δικαίωμα προστατεύεται από μια εθνική και μια ενωσιακή διάταξη, «κατ' ουσία στις περιπτώσεις αυτές το δίκαιο της Ένωσης επιτάσσει την εφαρμογή του Χάρτη από τον εθνικό δικαστή ανεξάρτητα από το αν το ελεγχόμενο εθνικό μέτρο είναι συμβατό με το εθνικό σύνταγμα. Αν προηγηθεί έλεγχος με βάση το εθνικό σύνταγμα και το μέτρο κριθεί αντισυνταγματικό, θα μείνει ανεφάρμοστο, ακόμα κι αν είναι συμβατό με το Χάρτη, υπό την προϋπόθεση ότι η μη εφαρμογή του εθνικού μέτρου δεν εμποδίζει την εφαρμογή κάποιας ενωσιακής πράξης. Από την άλλη μεριά, όταν το εθνικό μέτρο που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Χάρτη αντίκειται σε διάταξη του Χάρτη, πρέπει να μείνει ανεφάρμοστο σε κάθε περίπτωση, ανεξάρτητα από το αν σέβεται τις επιταγές του εθνικού συντάγματος».

Απόρροια του συγκεκριμένου της συνταγματοποίησης του ευρωπαϊκού δικαίου και της ευρωπαϊκής του ποινικού δικαίου αποτελεί η κατοχύρωση θεμελιωδών δικαιωμάτων και αρχών του ποινικού δικαίου στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ως εκ τούτου, θεμελιώδεις εγγυητικές αρχές του ποινικού δικαίου, όπως η αρχή της δίκαιης δίκης (άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ), η αρχή της νομιμότητας (άρθρο 49 παρ.1 και 2 ΧΘΔΕΕ), η αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 49 παρ.3 ΧΘΔΕΕ), η αρχή (ή κατά άλλους το δικαίωμα) του τεκμηρίου αθωότητας (άρθρο 48 παρ.1 ΧΘΔΕΕ), η αρχή ne bis in idem (άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ), απεκδύονται της αμιγώς εθνικής ερμηνείας και αποκτούν το κανονιστικό τους νόημα πλέον σε ενωσιακό επίπεδο.

¹⁰⁵ Ν.ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΑΛΟΥΧΟΥ, *Ευρωπαϊκή Ένωση II, Πώς η Λισαβόνα δίνει το λόγο στα εθνικά συντάγματα*, Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική, *Αφιέρωμα: Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗΝ ΕΚ/Ε.Ε: 1981-2011*, τεύχος 21-22, σελ. 167-170.

¹⁰⁶ Ι.ΚΤΕΝΙΔΗΣ, ό.π., σελ. 1441-1469.

Άλλωστε, όπως προερρήθη, για τη δημιουργία της ενωσιακής ερμηνείας υπήρξε επιρροή από τις κοινές εθνικές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών. Φυσικά, αντίστοιχο κανονιστικό νόημα αποδίδεται και στις επιμέρους διατάξεις που κατοχυρώνουν θεμελιώδη δικαιώματα υπόπτων, κατηγορουμένων και εκζητουμένων, αλλά και δικαιώματα των θυμάτων της εγκληματικότητας και οι οποίες θεσπίζονται στη βάση των αρχών της αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων και διαταγών και της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις που έχουν διασυνοριακές διαστάσεις (άρθρο 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ).

Σχετικώς, υποστηρίζει η Καθηγήτρια *Ο. Τσόλκα*¹⁰⁷ ότι «*Το ανωτέρω πλέγμα των θεμελιωδών αρχών και δικαιωμάτων συγκροτεί την αποκαλούμενη «ενωσιακή δημόσια τάξη», η οποία έχει μια διττή σημασία: Πρώτον, ασκεί μια ενοποιητική λειτουργία, στο βαθμό που «οργανώνει» τα επιμέρους (υπο)συστήματα ποινικής δικαιοταξίας (ΕΕ και εθνικά) γύρω από έναν κοινό αξιακό πυρήνα. Δεύτερον, οριοθετεί το πεδίο δράσης ενωσιακών και εθνικών οργάνων στο πεδίο του ποινικού δικαίου, ειδικότερα δε την εφαρμογή της αμοιβαίας αναγνώρισης ποινικών αποφάσεων και διαταγών, όπως ρητά κατοχυρώνεται στην Οδηγία 2014/41/ΕΕ (για την ευρωπαϊκή εντολή έρευνας)*».

3.2. Η Αμοιβαία Εμπιστοσύνη και Η Αρχή της Αμοιβαίας Αναγνώρισης

Η εξουσιοδοτική διάταξη του άρθρου 82 παράγραφος 2 ΣΛΕΕ αποτελεί το νόμιμο έρεισμα για τη δημιουργία όλου του «corpus» των δικονομικών δικαιωμάτων που έχουν κατοχυρωθεί σε επίπεδο Ένωσης μέσω του παραγώγου δικαίου, στοχεύοντας αποκλειστικά στη διευκόλυνση της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών, καθώς και στην αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις που έχουν διασυνοριακές διαστάσεις. Στο πλαίσιο αυτό το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία μέσω οδηγιών, μπορούν να θεσπίζουν ελάχιστους κανόνες. Ωστόσο, αν ένα μέλος του συμβουλίου εκτιμά ότι σχέδιο οδηγίας θίγει θεμελιώδεις πτυχές του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, μπορεί να ζητήσει να υποβληθεί το θέμα στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο προς συζήτηση και επίτευξη συναίνεσης¹⁰⁸.

Υπενθυμίζεται ότι η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης αποφάσεων και διαταγών μεταξύ των κρατών μελών αποτελεί θεμελιακή αρχή της ενωσιακής

¹⁰⁷ Ο.ΤΣΟΛΚΑ, ό.π., 2021, σελ. 16,29.

¹⁰⁸ Βλ. αναλυτικά άρθρο 82 ΣΛΕΕ.

δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις. Καθιερώθηκε για πρώτη φορά σε πολιτικό επίπεδο το 1999, στη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Τάμπερε, σε μια προσπάθεια των κρατών μελών να επιτύχουν την επιδιωκόμενη μεταξύ τους αμοιβαία εμπιστοσύνη αποφεύγοντας, όμως, την εναρμόνιση των εθνικών ποινικών νομοθεσιών τους στο χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης¹⁰⁹. Τούτη η λύση φάνηκε καταλληλότερη για τα κράτη μέλη, αφενός για την επίτευξη των ενωσιακών στόχων και στρατηγικών, αφετέρου για τη διατήρηση του «γοήτρου» της εκάστοτε εθνικής εξουσίας, καθότι ο ποινικός τομέας αποτελεί βασικό πεδίο έκφρασής της. Σχετικώς αναφέρεται η σκ. 191 της 2/13 γνωμοδοτήσεως του ΔΕΕ¹¹⁰, με την οποία *«υπενθυμίζεται ότι η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών έχει, στο δίκαιο της Ένωσης, θεμελιώδη σημασία, δεδομένου ότι καθιστά δυνατή τη δημιουργία και τη διατήρηση ενός χώρου χωρίς εσωτερικά σύνορα. Πάντως, η αρχή αυτή, ιδίως όσον αφορά τον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, επιβάλλει σε καθένα από τα κράτη μέλη να δέχονται, πλην εξαιρετικών περιστάσεων, ότι όλα τα λοιπά κράτη μέλη τηρούν το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, ότι σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα που είναι αναγνωρισμένα από το δίκαιο αυτό»*.

Το πρώτο μέτρο εφαρμογής της αρχής αποτέλεσε η απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, ενώ η κατοχύρωσή της στο άρθρο 82 παρ. 1 ΣΛΕΕ, παρέχει το νομικό έρεισμα για τη θέσπιση πράξεων του παραγωγού δικαίου σε εφαρμογή της εν λόγω αρχής, όπως είναι οι οδηγίες για τα δικονομικά δικαιώματα. Οι Οδηγίες για τα δικονομικά δικαιώματα έχουν θεσπιστεί με βάση την εξουσιοδοτική διάταξη του άρθρου 82 παράγραφος 2 ΣΛΕΕ. Ειδικότερα, πρόκειται για α) την Οδηγία (ΕΕ) 2010/64 σχετικά με το «δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία», β) την Οδηγία (ΕΕ) 2012/13 σχετικά με το «δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών», γ) την Οδηγία (ΕΕ) 2013/48 σχετικά με το «δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας και

¹⁰⁹ Βλ. προτάσεις Γεν.Εισαγγελέα, Υ. ΒΟΤ, ΔΕΕ 3.3.2016, C-404/15 και C-659/15 PPU, *Aranyosi και Căldărău*, σκ. 96 «*Η προηγούμενη εμπειρία είχε επαρκώς καταδείξει ότι μια τέτοια απόπειρα, μολονότι εύλογη, θα κατέληγε πιθανότατα σε εμπλοκή. Τα κράτη μέλη θέλησαν, επομένως, να αποτρέψουν την εμπλοκή αυτή, διατηρώντας ταυτόχρονα την άποψη ότι η εναρμόνιση μπορεί να αποδειχθεί αναγκαία, αν και με δευτερεύοντα πλέον χαρακτήρα.*»

¹¹⁰ Βλ. Γνωμοδότηση 2/13 του Δικαστηρίου (Ολομέλεια) της 18^{ης} Δεκεμβρίου 2014, EU:C:2014:2454.

με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας», δ) την Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 σχετικά με την «ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του», ε) την Οδηγία (ΕΕ) 2016/800 σχετικά με τις «δικονομικές εγγυήσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών», στ) την Οδηγία (ΕΕ) 2016/1919 σχετικά με τη «δικαστική αρωγή για υπόπτους και κατηγορουμένους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και για καταζητούμενους σε διαδικασίες εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης».

Ρητή μνεία γίνεται στα προοίμια των εν λόγω οδηγιών σχετικά με το σημείο 33 των συμπερασμάτων του Συμβουλίου στο Τάμπερε, ότι «η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών και άλλων αποφάσεων των δικαστικών αρχών θα πρέπει να αποτελέσει τον ακρογωνιαίο λίθο της δικαστικής συνεργασίας σε αστικά και ποινικά θέματα εντός της Ένωσης, δεδομένου ότι η ενισχυμένη αμοιβαία αναγνώριση και η αναγκαία προσέγγιση των νομοθεσιών θα διευκολύνει τη συνεργασία μεταξύ αρμόδιων αρχών και τη δικαστική προστασία των δικαιωμάτων των προσώπων. Η υλοποίηση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης αποφάσεων επί ποινικών υποθέσεων προϋποθέτει ότι τα κράτη μέλη έχουν αμοιβαία εμπιστοσύνη στα αντίστοιχα συστήματα απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Ο βαθμός της αμοιβαίας αναγνώρισης εξαρτάται κατά πολύ από μια σειρά παραγόντων που περιλαμβάνουν μηχανισμούς προστασίας των δικαιωμάτων των υπόπτων ή των κατηγορουμένων και τον καθορισμό κοινών ελάχιστων κανόνων, αναγκαίων για τη διευκόλυνση της εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης.¹¹¹ Η ενδυνάμωση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης προϋποθέτει την ύπαρξη λεπτομερών κανόνων για την προστασία των δικονομικών δικαιωμάτων και εγγυήσεων που απορρέουν από το Χάρτη, την ΕΣΔΑ και το ΔΣΑΠΔ. Απαιτεί επίσης την περαιτέρω ανάπτυξη στο πλαίσιο της Ένωσης, των ελάχιστων προδιαγραφών που ορίζονται στο Χάρτη και την ΕΣΔΑ. Οι κοινοί ελάχιστοι κανόνες θα πρέπει να οδηγήσουν στην τόνωση της εμπιστοσύνης στα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης όλων των κρατών μελών και, κατ' επέκταση, στην αύξηση της αποτελεσματικότητας της δικαστικής συνεργασίας, σε κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης, καθώς και στην προαγωγή μιας νοοτροπίας υπέρ των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ένωση».

¹¹¹ Βλ. ενδεικτικά οδηγία 2012/13/ΕΕ, προοίμιο σκ. 1-4 και οδηγία 2013/48/ΕΕ, προοίμιο σκ.2-9.

Στα προοίμια των οδηγιών προβλέπεται, επίσης, ότι¹¹² «Στις 30 Νοεμβρίου 2009 το Συμβούλιο εξέδωσε ψήφισμα για τον οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή των κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες («οδικός χάρτης»). Με τον οδικό χάρτη ζητείται, βάσει σταδιακής προσέγγισης, η έγκριση μέτρων όσον αφορά το δικαίωμα μετάφρασης και διερμηνείας (μέτρο Α), το δικαίωμα ενημέρωσης για τα δικαιώματα και τις κατηγορίες (μέτρο Β), το δικαίωμα σε νομικές συμβουλές και στο ευεργέτημα της πενίας (μέτρο Γ), το δικαίωμα επικοινωνίας με συγγενείς, εργοδότες και προξενικές αρχές (μέτρο Δ) και τις ειδικές διασφαλίσεις για ευάλωτους υπόπτους ή κατηγορουμένους (μέτρο Ε). Στον οδικό χάρτη επισημαίνεται ότι η σειρά των δικαιωμάτων είναι μόνο ενδεικτική και υποδηλώνοντας έτσι ότι μπορεί να μεταβάλλεται ανάλογα με τις προτεραιότητες. Ο οδικός χάρτης έχει σχεδιασθεί ώστε να λειτουργεί ως σύνολο· τα οφέλη του θα γίνουν αισθητά μόνον όταν θα έχει εφαρμοσθεί στο σύνολό του». Στις 11 Δεκεμβρίου 2009 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εξέφρασε την ικανοποίησή του για τον οδικό χάρτη και τον κατέστησε μέρος του προγράμματος της Στοκχόλμης¹¹³. Επίσης, όπως εξαγγέλθηκε με το πρόγραμμα της Στοκχόλμης¹¹⁴ «Ο χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης πρέπει να αποτελεί πρώτα από όλα ένα ενιαίο χώρο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Η διεύρυνση του χώρου του Σένγκεν πρέπει να συνεχισθεί. Ο σεβασμός του προσώπου και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας καθώς και των άλλων δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών αποτελούν ουσιαστικές αξίες».

¹¹² Βλ. ενδεικτικά οδηγία 2012/13/ΕΕ, προοίμιο σκ. 11 και οδηγία 2013/48/ΕΕ, προοίμιο σκ.9.

¹¹³ Βλ. 2010/C 115/01, Το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης — Μια ανοικτή και ασφαλής Ευρώπη που εξυπηρετεί και προστατεύει τους πολίτες (σημείο 2.4) «Η προστασία των δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες αποτελεί θεμελιώδη αξία της Ένωσης, που έχει σημασία για τη διαφύλαξη της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών και της εμπιστοσύνης των πολιτών στην Ένωση. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο σημειώνει συνεπώς με ικανοποίηση το γεγονός ότι το Συμβούλιο ενέκρινε τον οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες, ο οποίος θα ενισχύσει τα ατομικά δικαιώματα κατά τις ποινικές διαδικασίες όταν θα εφαρμοσθεί πλήρως. Ο εν λόγω οδικός χάρτης θα αποτελεί συνεπώς τμήμα του Προγράμματος της Στοκχόλμης.

¹¹⁴ Βλ. ό.π., σημείο 1.1-πολιτικές προτεραιότητες, Προαγωγή της ιθαγένειας και των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

3.3. Οι Ελάχιστοι κανόνες Δικονομικών Δικαιωμάτων: αναγκαίο προαπαιτούμενο στην ποινική νομοθεσία των κρατών μελών

Η δημιουργία του Οδηγικού Χάρτη των Οδηγιών¹¹⁵ έχει αποκλειστικό σκοπό τη θέσπιση ελάχιστων κανόνων σχετικά με τα δικονομικά δικαιώματα των υπόπτων, των κατηγορουμένων και των εκζητουμένων που θα πρέπει απαραίτητως να θεσπίζονται σε κάθε ποινική διαδικασία εντός της Ένωσης. Φυσικά, τα εθνικά κράτη είναι ελεύθερα να θεσπίζουν ευρύτερο πλαίσιο δικονομικής προστασίας στην έννομη τάξη τους, ωστόσο θα πρέπει με κάθε τρόπο να διασφαλίζουν ότι θα υπάρξει σε νομοθετικό και διαδικαστικό επίπεδο αυτή η κατ' ελάχιστη -σύμφωνα με τις επιταγές του ενωσιακού δικαίου- κατοχύρωση και προστασία των δικονομικών δικαιωμάτων. Μάλιστα, η πλειονότητα των διατάξεων των οδηγιών ενσωματώνει νομολογιακά προηγούμενα του ΕΔΔΑ, αφού και σύμφωνα με την παράγραφο 3 του άρθρου 52 του Χάρτη το πεδίο προστασίας του και συναφώς του παραγώγου δικαίου που στηρίζεται σε αυτόν (π.χ. οι οδηγίες) δεν μπορεί να είναι κατώτερο από το επίπεδο προστασίας που παρέχουν οι διατάξεις της ΕΣΔΑ.

Σχετικά με τις οδηγίες που ενσωματώνουν δικονομικά δικαιώματα και οι οποίες θεσπίζονται με βάση την εξουσιοδοτική διάταξη του άρθρου 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ, ήτοι τους κοινούς ελάχιστους κανόνες που θα πρέπει να ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος, επισημαίνεται ότι το πρόσωπο της ποινικής δίκης που μπορεί να επικαλεστεί αμέσως τη διάταξη μιας οδηγίας, θα πρέπει να προβάλει ως λόγο την προσβολή που υφίσταται στα δικαιώματά του από την μη ενσωμάτωση ή την πλημμελή ενσωμάτωση μιας οδηγίας, δηλαδή την μη παροχή από το κράτος ενώπιον του οποίου υπάγεται σε ποινική διαδικασία των αντίστοιχων δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται σε ενωσιακό επίπεδο.

¹¹⁵ Βλ. 2009/C 295/01, ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 30ής Νοεμβρίου 2009 για έναν οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες. Το Συμβούλιο αποφασίζει και ΕΚΔΙΔΕΙ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΨΗΦΙΣΜΑ:

«1. Θα πρέπει να αναληφθούν ενέργειες στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να ενισχυθούν τα δικαιώματα των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες. Οι ενέργειες αυτές μπορούν να περιλαμβάνουν νομοθετικά και άλλα μέτρα.

2. Το Συμβούλιο προσυπογράφει τον «Οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες» (στο εξής «Οδικός Χάρτης»), ο οποίος περιέχεται στο Παράρτημα του παρόντος ψηφίσματος, ως βάση για τις μελλοντικές ενέργειες. Τα δικαιώματα που περιλαμβάνονται στον εν λόγω οδικό χάρτη, τα οποία είναι δυνατόν να συμπληρωθούν με άλλα δικαιώματα, θεωρούνται ως θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματα και, στο παρόν στάδιο, θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στο σεβασμό των δικαιωμάτων αυτών.

3. Η Επιτροπή καλείται να υποβάλει προτάσεις όσον αφορά τα μέτρα που περιλαμβάνονται στον οδικό χάρτη και να εξετάσει τη δυνατότητα να υποβάλει την Πράσινη Βίβλο που αναφέρεται στο σημείο ΣΤ.

4. Το Συμβούλιο θα εξετάσει όλες τις προτάσεις που θα υποβληθούν στο πλαίσιο του οδικού χάρτη και δεσμεύεται να τις εξετάσει ως θέματα προτεραιότητας».

Επίσης, η διάταξη της οδηγίας που επικαλείται το εν λόγω πρόσωπο θα πρέπει να αναπτύσσει άμεσο αποτέλεσμα: να πρόκειται, δηλαδή, για μια διάταξη ακριβή, σαφή και απηλλαγμένη αιρέσεων που από τη στιγμή που θα αποτελέσει αντικείμενο επικλήσεως, ο εθνικός δικαστής υποχρεούται αμέσως να εφαρμόσει το ενωσιακό ποινικό δίκαιο, εκπληρώνοντας τη ratio legis της δικονομικής διάταξης. Επισκοπώντας κανείς τις οδηγίες για τα δικονομικά δικαιώματα παρατηρεί με ευκρίνεια ότι οι διατάξεις που κατοχυρώνουν τη δυνατότητα άσκησης ενδίκων μέσων είναι διατάξεις άμεσου αποτελέσματος¹¹⁶. Ο ενωσιακός νομοθέτης θεώρησε ιδιαίτερα σημαντική την άμεση επίκληση από το θιγόμενο πρόσωπο των διατάξεων που κατοχυρώνουν τα ένδικα μέσα, διότι έτσι το πρόσωπο μπορεί να επανέλθει στην κατάσταση που βρισκόταν προτού παραβιαστεί το δικαίωμά του. Παρέχεται, δηλαδή, δικαίωμα σε αποτελεσματική δικαστική προστασία και προστατεύεται το δικαίωμα της δίκαιης δίκης του προσώπου που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΡΧΕΣ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ- Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 51

Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατοχυρώνει στο έκτο τμήμα των διατάξεών του, που αφορούν τον τομέα της δικαιοσύνης (άρθρα 47 έως 50), θεμελιώδεις εγγυητικές αρχές της ποινικής δίκης που θα πρέπει απαραίτητα να ισχύουν και να εφαρμόζονται σε κάθε εθνική ποινική διαδικασία. Αρκετές διατάξεις του παραγώγου δικαίου, μάλιστα, θεσπίζονται στη βάση αυτών των αρχών (π.χ. η οδηγία 2016/343/ΕΕ για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας ερείδεται στην αρχή του τεκμηρίου αθωότητας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 48 παρ.1 του Χάρτη). Τα όργανα της Ένωσης, αλλά και τα κράτη μέλη όταν εφαρμόζουν δίκαιο της Ένωσης, π.χ. όταν ενσωματώνουν στην έννομη τάξη τους μια οδηγία για τα δικονομικά δικαιώματα, δεσμεύονται ως προς την τήρηση των αρχών του Χάρτη. Η ερμηνεία του

¹¹⁶ Βλ. ενδεικτικά π.χ. Οδηγία 2012/13/ΕΕ για το δικαίωμα ενημέρωσης, άρθρο 8 παρ. 2. «Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι ο ύποπτος ή κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του έχει το δικαίωμα προσφυγής, σύμφωνα με τις προβλεπόμενες στο εθνικό δίκαιο διαδικασίες, κατά της ενδεχόμενης παράλειψης ή άρνησης της αρμόδιας αρχής να παράσχει τις πληροφορίες σύμφωνα με την παρούσα οδηγία». Οδηγία 2016/343/ΕΕ για το τεκμήριο αθωότητας και το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του, άρθρο 10 παρ.1 «1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι διαθέτουν αποτελεσματικό ένδικο μέσο προστασίας εάν παραβιάζονται τα δικαιώματά τους δυνάμει της παρούσας οδηγίας». Οδηγία 2016/800/ΕΕ για τα δικονομικά δικαιώματα των παιδιών σε ποινικές διαδικασίες, άρθρο 19 «Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι σε ποινική διαδικασία και τα παιδιά που είναι καταζητούμενοι έχουν στη διάθεσή τους αποτελεσματικό μέσο ένδικης προστασίας δυνάμει του εθνικού δικαίου σε περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων τους βάσει της παρούσας οδηγίας».

άρθρου 51 είναι ιδιαιτέρως σημαντική μιας και διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο για τη δέσμευση των αποδεκτών και την εφαρμογή των αρχών στο ποινικό δίκαιο. Σε κάθε περίπτωση, υπενθυμίζεται ότι η επίκλησή του Χάρτη μπορεί να γίνει μόνο αν προβάλλεται παρεμπιπτόντως, σε μια εθνική δίκη ότι τα όργανα της Ένωσης παραβιάζουν τις επιταγές του ή ότι κράτος μέλος, κατά την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου, θίγει τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο Χάρτη.

4.1. Η αρχή της νομιμότητας (άρθρο 49 παρ.1 και 2 ΧΘΔΕΕ)

Στο άρθρο 49 παράγραφοι 1 και 2 του Χάρτη¹¹⁷ κατοχυρώνεται η αρχή της νομιμότητας των εγκλημάτων και των ποινών (*nullum crimen nulla poena sine lege*), μια αρχή που συναντάται σε κάθε φιλελεύθερο εθνικό σύνταγμα ως εγγύηση της ασφάλειας δικαίου των πολιτών, αφού κανένα έγκλημα και καμία ποινή δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς νόμο. Ρητέον ότι στο ρυθμιστικό πεδίο της αρχής εμπίπτουν σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, μόνο οι ουσιαστικού ποινικού δικαίου ρυθμίσεις και όχι οι δικονομικού ποινικού δικαίου διατάξεις¹¹⁸. Σχετικά με το αντικειμενικό πεδίο εφαρμογής σημειώνεται ότι η έννοια της ποινής αποδίδεται στη *stricto sensu* ποινική κύρωση. Στο πλαίσιο της ελάχιστης κοινής προστασίας μεταξύ Χάρτη και ΕΣΔΑ που κατοχυρώνεται στο άρθρο 52 παρ. 3 του Χάρτη, είναι ευνόητο ότι η έννοια της «ποινής θα πρέπει να ανταποκρίνεται τουλάχιστον στην έννοια που της αποδίδεται με το άρθρο 7 της ΕΣΔΑ. Από τη δεκαετία του 1970, το ΕΔΔΑ εφαρμόζει τα κριτήρια Engel και δέχεται ότι προκειμένου ένα μέτρο ή κύρωση να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στην έννοια της «ποινής», θα πρέπει να εξετασθεί και να ληφθεί υπόψη ο νομικός χαρακτηρισμός της παράβασης στο εσωτερικό δίκαιο, η φύση και ο σκοπός της παράβασης αλλά και η βαρύτητα που αυτή έχει για τον καθ' ου. Αποδέκτες της αρχής είναι σύμφωνα με το άρθρο 51 παρ.1 εδ. α' ΧΘΔΕΕ, τόσο τα θεσμικά και λοιπά όργανα και οργανισμοί της Ένωσης, όσο και τα κράτη μέλη όταν εφαρμόζουν δίκαιο της Ένωσης.

Επισημαίνεται, ότι ο ενωσιακός νομοθέτης δεσμεύεται από το άρθρο 49 του Χάρτη ως προς τους κανόνες του *stricto sensu* ουσιαστικού ποινικού δικαίου που

¹¹⁷ Βλ. άρθρο 49 Χάρτη, «1. Κανείς δεν μπορεί να καταδικασθεί για πράξη ή παράλειψη, η οποία δεν αποτελούσε, κατά τη στιγμή της τέλεσής της, αδίκημα κατά το εθνικό ή το διεθνές δίκαιο. Ούτε επιβάλλεται βαρύτερη ποινή από εκείνη η οποία ίσχυε κατά τη στιγμή της τέλεσης του αδικήματος. Εάν, μετά την τέλεση του αδικήματος, προβλεφθεί με νόμο ελαφρύτερη ποινή, επιβάλλεται αυτή η ποινή. 2. Το παρόν άρθρο δεν επηρεάζει τη δίκη και την τιμωρία ατόμου ενόχου για πράξη ή παράλειψη η οποία, κατά τη στιγμή της τέλεσής της, ήταν εγκληματική σύμφωνα με τις γενικές αρχές που αναγνωρίζονται από όλα τα έθνη».

¹¹⁸ Μ. ΚΑΪΑΦΑ-ΓΚΜΠΑΝΤΙ- Θ. ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΥ, *Στοιχεία Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου, Θεμελιώδεις Εγγρητικές Αρχές του ΧΘΔ*, 2019, Αθήνα, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, σελ. 289.

θεσπίζονται με βάση το άρθρο 83 ΣΛΕΕ, αλλά και ως προς τα αδικήματα και τις κυρώσεις που επιβάλλουν τα θεσμικά όργανα της Ένωσης, ανεξαρτήτως ή μη του ποινικού χαρακτήρα τους. Ακόμη, δεσμεύεται το Δικαστήριο να ελέγχει το κύρος και την ερμηνεία των νομικών πράξεων της Ένωσης, καθώς και των εθνικών πράξεων που βασίζονται σε αυτές, ώστε να θεσπίζονται «αποτελεσματικές, ανάλογες του αδικήματος και αποτρεπτικές κυρώσεις» για παραβάσεις του ενωσιακού δικαίου, αλλά και ο εθνικός νομοθέτης και δικαστής όταν υπάρχει επαρκής σύνδεσμος των εθνικών κανόνων με το δίκαιο της Ένωσης¹¹⁹. Ως προς την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης από τα κράτη μέλη, θεωρείται ότι τα κράτη εφαρμόζουν κυρίως ενωσιακό δίκαιο, όταν θεσπίζουν ποινικές διατάξεις για να ενσωματώσουν στην εσωτερική έννομη τάξη νομικές πράξεις της Ένωσης, οι οποίες προβλέπουν κανόνες ουσιαστικού ποινικού δικαίου, όπως προβλέπεται στο άρθρο 83 ΣΛΕΕ¹²⁰¹²¹. Το ουσιαστικό περιεχόμενο της παρ.1 του άρθρου 49 ΧΘΔ είναι ανάλογο με εκείνο της παρ.1 του άρθρου 7 της ΕΣΔΑ. Γίνεται σαφές ότι, όπως και στο εθνικό δίκαιο, ο ποινικός νόμος θα πρέπει να είναι ορισμένος, να περιγράφεται δηλαδή σαφώς η αξιόποινη πράξη και η απειλούμενη ποινή¹²². Από την αρχή της νομιμότητας απορρέει επίσης η προβλεψιμότητα του αξιοποίνου, καθώς και η απαγόρευση της αναλογικής εφαρμογής κανόνων που θεμελιώνουν ή επαυξάνουν το αξιόποινο. Ωστόσο, δεν απαγορεύεται η αναδρομικότητα «*in bonam partem*», αφού ο νόμος επιτάσσει την αναδρομική εφαρμογή του επεικέστερου ποινικού «δικαίου», που λειτουργεί υπέρ του κατηγορουμένου. Η αρχή, δηλαδή στοχεύει στην προστασία του πολίτη από οιαδήποτε

¹¹⁹ Ο. ΤΣΟΛΚΑ σε Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ -Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, *Κατ' άρθρον ερμηνεία του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ*, 2020, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 544, 23.

¹²⁰ Ο. ΤΣΟΛΚΑ σε Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ -Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, *ό.π.*, σελ. 542.

¹²¹ Ο. ΤΣΟΛΚΑ σε Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ -Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, *ό.π.*, σελ. 542, 17, «Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι υφίσταται επαρκές συνδετικό στοιχείο με το δίκαιο της Ένωσης, στις ακόλουθες περιπτώσεις: α) όταν στην εσωτερική ποινική νομοθεσία προβλέπεται ως παρεπόμενη ποινή η απώλεια του δικαιώματος ψήφου για τις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου²², β) όταν τα κράτη μέλη, βάσει διατάξεων του παραγώγου δικαίου, ήτοι κανονισμών ή οδηγιών, θεσπίζουν κυρώσεις «αποτελεσματικού, ανάλογου και αποτρεπτικού χαρακτήρα» για παραβάσεις των σχετικών κανόνων²³ ή ακόμη και όταν γ) καλούνται βάσει της γενικής υποχρεώσεώς τους που απορρέει από το άρθρο 4 παρ.3 ΣΕΕ και το άρθρο 325 ΣΛΕΕ «να επιβάλλουν αποτελεσματικές κυρώσεις» για παραβάσεις του ενωσιακού δικαίου στον τομέα της προστασίας των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης».

¹²² Βλ. Σχετικά τα έγγραφα του Συμβουλίου 16798/09 και 16542/2/2009, *Draft Council conclusions on model provisions, guiding the Council's criminal law deliberations*, που τονίζουν την ανάγκη της σαφούς περιγραφής της αξιόποινης πράξης προκειμένου να υπάρχει προβλεψιμότητα ως προς την εφαρμογή, το πεδίο εφαρμογής και το νόημά της, Structure of criminal provisions «(4) The description of conduct which is identified as punishable under criminal law must be worded precisely in order to ensure predictability as regards its application, scope and meaning» σελ. 5.

αυθαιρεσία των ενωσιακών ή κρατικών οργάνων σχετικά με την θέσπιση του αξιολοίνου και επιβολή των ποινών.

4.2. Η αρχή της δίκαιης δίκης (άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ)

Το άρθρο 47 κατοχυρώνει την αρχή της δίκαιης δίκης, η οποία αντιστοιχεί στα άρθρα 6 παρ.1 και 13 της ΕΣΔΑ. Στο πρώτο εδάφιο του άρθρου απονέμεται το δικαίωμα της πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, ήτοι το δικαίωμα της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, κάθε προσώπου του οποίου τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο ενωσιακό δίκαιο παραβιάστηκαν. «Αποτελεσματική» προσφυγή είναι αυτή που μπορεί να επαναφέρει το πρόσωπο στην κατάσταση που βρισκόταν προτού παραβιαστεί το δικαίωμά του. Η επιταγή του άρθρου συρρέει και με την επιταγή του άρθρου 19 παρ.1 εδ. β' ΣΕΕ για την πρόβλεψη αποτελεσματικών ενδίκων βοηθημάτων και μέσων που διασφαλίζουν την πραγματική δικαστική προστασία. Τα ένδικα βοηθήματα που παρέχονται πρέπει να είναι τουλάχιστον ισοδύναμης προστασίας με αυτά που παρέχονται σε αντίστοιχες υποθέσεις του εσωτερικού δικαίου και αποτελεσματικά ως προς την διασφάλιση της προστασίας του δικαιώματος. Φορέας του δικαιώματος είναι κάθε πρόσωπο του οποίου τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης παραβιάστηκαν.

Σύμφωνα με την ερμηνεία του άρθρου 51 παρ.1 του Χάρτη, αποδέκτες του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής είναι τόσο τα όργανα και οι οργανισμοί της Ένωσης, όσο και τα κράτη μέλη όταν εφαρμόζουν ενωσιακό δίκαιο. Εξ αντιδιαστολής συνάγεται ότι οι διαφορές που σχετίζονται με τη δικαστική προστασία δικαιωμάτων και ελευθεριών που δεν αποτελούν τμήμα του ενωσιακού δικαίου δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 47 του Χάρτη. Επίσης, σημειώνεται σχετικά με τυχόν πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων της Ένωσης που παραβιάζουν το δικαίωμα σε πραγματική προσφυγή ότι υπάρχει δυνατότητα άσκησης από τους δικαιούχους προσφυγής ακυρώσεως (άρθρο 263 ΣΛΕΕ) και προσφυγής διαπιστώσεως παράβασης (άρθρο 265 ΣΛΕΕ) και όπου είναι εφικτό, δυνατότητα αποζημίωσης για εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης (άρθρο 340 ΣΛΕΕ)¹²³. Από τη νομολογία του Δικαστηρίου επί του άρθρου 47, πρώτο εδάφιο, του Χάρτη προκύπτει ότι το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής συνίσταται από πέντε βασικά επί μέρους δικαιώματα: (α) το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο, (β) το δικαίωμα άμυνας, (γ) το δικαίωμα προσωρινής

¹²³ Ο. ΤΣΟΛΚΑ σε Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ -Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ. 481-482,18.

δικαστικής προστασίας, (δ) το δικαίωμα στον έλεγχο από δικαστήριο με αποτελεσματικές εξουσίες, και (ε) το δικαίωμα στην εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων.

Στο δεύτερο εδάφιο του άρθρου 47 του Χάρτη κατοχυρώνεται το δικαίωμα της «δίκαιης δίκης» το οποίο αντιστοιχεί στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Ωστόσο, το εύρος του άρθρου 47 εδ. β' του Χάρτη είναι μεγαλύτερο από εκείνο της ΕΣΔΑ, διότι περιλαμβάνει οποιουδήποτε είδους υπόθεση, όχι μόνο αστικής ή ποινικής φύσεως. Όπως προερρήθη, σύμφωνα με την πρόβλεψη της παρ.1 του άρθρου 51 ΧΘΔ, η ανωτέρω διάταξη δεσμεύει τα όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης, καθώς και τον εθνικό νομοθέτη και τα δικαστήρια των κρατών μελών, όταν εφαρμόζουν δίκαιο της Ένωσης¹²⁴. Η εν λόγω διάταξη κατοχυρώνει ρητά -όπως ακριβώς και η παρ.1 του άρθρου 6 ΕΣΔΑ- ορισμένες θεμελιώδεις εγγυήσεις για τη διασφάλιση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, όπως νόμιμη σύσταση του δικαστηρίου, ανεξαρτησία και αμεροληψία, δημοσιότητα, εύλογη διάρκεια της δίκης και δικαιοσύνη αυτής. Τέλος, στο τρίτο εδάφιο του άρθρου 47 ΧΘΔ κατοχυρώνεται το δικαίωμα δικαστικής αρωγής ή νομικής βοήθειας. Στο δικαίωμα αυτό στηρίχθηκε η έκδοση της οδηγίας 2016/1919 για το δικαίωμα σε δικαστική αρωγή υπόπτων και κατηγορουμένων στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, καθώς και εκζητούμενων στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Η εν λόγω οδηγία συμπληρώνει την οδηγία 2013/48 σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο και την οδηγία 2016/800 σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενο στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών.

4.3. Η αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 49 παρ.3 ΧΘΔΕΕ)

Με την παράγραφο 3 του άρθρου 49 κατοχυρώνεται στο Χάρτη η αρχή της αναλογικότητας, η οποία αποτελεί μία από τις γενικές αρχές του ενωσιακού δικαίου (διότι απορρέει από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών-μελών, ως ουσιαστικής πηγής δικαίου, κατ' άρθρο 6 παρ. 3 ΣΕΕ) και η οποία προβλέπει ότι η αυστηρότητα της ποινής δεν θα πρέπει να είναι δυσανάλογη με το αδίκημα που έχει διαπραχθεί. Σύμφωνα με την πάγια νομολογία τον κανόνα της μη δυσανάλογης, σε σχέση με το αδίκημα, ποινής πρέπει να εφαρμόζουν τα κράτη μέλη, όταν νομοθετούν

¹²⁴ Ο. ΤΣΟΛΚΑ σε Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ -Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ 495, 64 και την επισήμανση ότι «Η εν λόγω ρήτρα απασχόλησε το ΔΕΕ, για τους σκοπούς εφαρμογής του δεύτερου εδαφίου του άρθρου 47, κυρίως σε υποθέσεις που αφορούσαν εθνικές δικαστικές διαδικασίες στον τομέα της προστασίας των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, καθώς και λήψη περιοριστικών μέτρων στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ» με τις εκεί παραπομπές.

σχετικά με τις κυρώσεις που θα πρέπει να επιβάλουν όταν παραβιάζεται το ενωσιακό δίκαιο. Όπως κατοχυρώνεται στα περισσότερα συντάγματα των εθνικών κρατών, οι ποινές θα πρέπει να είναι αναλογικές, αποτρεπτικές και αποτελεσματικές.

Στις επεξηγήσεις του Χάρτη¹²⁵ αναφέρεται ρητώς ότι, «*Η παράγραφος 3 περιλαμβάνει τη γενική αρχή της αναλογικότητας των αδικημάτων και των ποινών η οποία κατοχυρώνεται από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών και από την νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*». Φυσικά, αποδέκτες της αρχής είναι τόσο ο εθνικός νομοθέτης όταν ενσωματώνει στο εσωτερικό δίκαιο οδηγίες που προβλέπουν κυρώσεις, σύμφωνα με τις επιταγές του άρθρου 83 ΣΛΕΕ, όσο και ο ενωσιακός νομοθέτης όταν θεσπίζει ενωσιακούς κανόνες¹²⁶. Η αρχή της αναλογικότητας επιβάλλει περιορισμούς στον ενωσιακό νομοθέτη, αφού του επιτρέπει να ποινικοποιεί συμπεριφορές και να επιβάλει ποινές, μόνο όταν τούτο είναι πρόσφορο, αναγκαίο και ανάλογο (*stricto sensu*), για την προστασία ενός θεμελιώδους εννόμου συμφέροντος, ήτοι ενός συμφέροντος που απορρέει από το πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο, το οποίο δεν συγκρούεται με τις συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών και του Χάρτη και που η προσβολή του είναι ιδιαίτερα επιβλαβής για την κοινωνία¹²⁷. Επίσης, περιορίζει και τον εθνικό νομοθέτη, αφού θα πρέπει το είδος και το ύψος των κυρώσεων που θεσπίζει για συμπεριφορές που προσβάλλουν ενωσιακά συμφέροντα να ανταποκρίνεται στις επιταγές που προβλέπει η αρχή της αναλογικότητας. Η επιβαλλόμενη ποινή να μην είναι δυσανάλογη προς το αδίκημα που έχει διαπραχθεί.

4.4. Η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας (άρθρο 48 παρ.1 ΧΘΛΕΕ)

Σύμφωνα με τις επεξηγήσεις του Χάρτη, το άρθρο 48 αντιστοιχεί στο άρθρο 6, παράγραφοι 2 και 3, της ΕΣΔΑ, ενώ σύμφωνα με το άρθρο 52, παράγραφος 3, το δικαίωμα αυτό έχει την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια με το δικαίωμα που κατοχυρώνεται στην ΕΣΔΑ¹²⁸. Τούτο σημαίνει ότι οι συγκεκριμένες διατάξεις συνδέονται με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο δεύτερο και

¹²⁵ ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ (*) ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΧΑΡΤΗ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ (2007/C 303/02), άρθρο 49

¹²⁶ Ο. ΤΣΟΛΚΑ σε Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ -Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ. 553,50. Αξίζει να σημειωθεί ότι η αρχή της αναλογικότητας στο ενωσιακό δίκαιο συναντάται ιδίως στο δίκαιο του ανταγωνισμού, αφού πρέπει «τα πρόστιμα να μην είναι υπέρμετρα σε σχέση με τους επιδιωκόμενους σκοπούς και το ποσό του προστίμου που επιβάλλεται σε επιχείρηση για υπόθεση ανταγωνισμού να είναι ανάλογο με την παράβαση, «λαμβάνομένης ιδίως υπόψη της σοβαρότητας και της διάρκειας της παραβίασης», βλ. σχετικά την παράγραφο 52.

¹²⁷ Μ. ΚΑΪΑΦΑ-ΓΚΜΠΑΝΤΙ- Θ.ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΥ, ό.π., σελ. 297.

¹²⁸ Βλ. ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΧΑΡΤΗ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ (2007/C 303/02), άρθρο 48.

τρίτο εδάφιο του άρθρου 47 του Χάρτη, ενώ η παράγραφος 2 του άρθρου 42, κατοχυρώνει τα αντίστοιχα δικαιώματα που ρητά προβλέπονται στην παράγραφο 3 του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ.

Το ΔΕΚ μέσω της νομολογίας του συμπεριέλαβε το τεκμήριο αθωότητας στις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου. Πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας κατοχυρώνονται ρητά στην οδηγία (ΕΕ) 2016/343. Από το γράμμα του άρθρου 48 ΧΘΔ συνάγεται ότι φορέας των οικείων δικαιωμάτων είναι κάθε «κατηγορούμενος». Διευκρινίζεται ότι το τεκμήριο αθωότητας δεν καλύπτει τις διαδικασίες που αποβλέπουν στην επιβολή *αποκαταστατικών-αποζημιωτικών ή προληπτικών μέτρων*¹²⁹. Η θεμελιώδης αυτή αρχή εφαρμόζεται από το Δικαστήριο και όταν επιβάλλει «διοικητικές κυρώσεις» κατά τα προαναφερθέντα σχετικά με τα κριτήρια *Engel*, ενώ σημειώνεται¹³⁰ σχετικά με την OLAF ότι «κατά την επικρατέστερη άποψη, οι οικείες «έρευνες» που διεξάγει η εν λόγω Υπηρεσία, από της ιδρύσεώς της, δεν έχουν μια αμιγώς διοικητική (προληπτική) φύση. Η σχετική διαδικασία εμφανίζει ουσιαστικά χαρακτηριστικά «ποινικής» προκαταρκτικής έρευνας που δικαιολογούν τη θεώρηση της Υπηρεσίας αυτής ως ενός «ιδιαίτερου θεσμού ποινικής δίωξης».

Το τεκμήριο αποτελεί θεμελιώδη διαδικαστική εγγύηση για το πρόσωπο που βρίσκεται στην δυσμενή θέση του κατηγορουμένου, ενώ την ιδιότητα αυτή δεν θα πρέπει να την έχει αποκτήσει επίσημα· αρκεί να έχει λάβει την ιδιότητα του υπόπτου. Επίσης, υπαγορεύει στους δημόσιους λειτουργούς να μην προβαίνουν σε δηλώσεις και να μην εκδίδουν αποφάσεις και πράξεις που παραβιάζουν το τεκμήριο. Αποδέκτες της αρχής είναι τα θεσμικά και λοιπά όργανα και οργανισμοί της Ένωσης, καθώς και τα κράτη μέλη όταν εφαρμόζουν δίκαιο της Ένωσης. Η αρχή επιτάσσει τόσο στα ενωσιακά όργανα, όσο και σε δικαστικές, αστυνομικές και διοικητικές αρχές, αλλά και σε κάθε πρόσωπο που φέρει δημόσιο αξίωμα (π.χ. υπουργούς) των κρατών μελών, να απέχουν από δηλώσεις και κρίσεις που προδικάζουν την ενοχή του προσώπου.

Φυσικά, στην περίπτωση των κρατών μελών, τα αρμόδια εθνικά όργανα δεσμεύονται από την αρχή όταν «εφαρμόζουν δίκαιο της Ένωσης», όταν δηλαδή υφίσταται ένα επαρκές συνδετικό στοιχείο με το ενωσιακό δίκαιο¹³¹, κατά την παρ.1

¹²⁹ Μ. ΚΑΪΑΦΑ-ΓΚΜΠΑΝΤΙ- Θ. ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΥ, ό.π., σελ. 301.

¹³⁰ Ο. ΤΣΟΛΚΑ σε Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ -Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ. 519,10.

¹³¹ Βλ. και όσα αναλυτικώς εκτέθηκαν ανωτέρω σχετικά με τον ενωσιακό σύνδεσμο και δη στην υπόθεση *Siragusa*.

του άρθρου 51 ΧΘΔΕΕ. Ειδικότερα, σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΕ επί της ανωτέρω ρήτηρας, «η εφαρμογή της παρ.1 του άρθρου 48 ΧΘΔΕΕ σε εθνικές διαδικασίες, όταν αυτές δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο ενωσιακής νομοθετικής ρυθμίσεως ή δεν αποβλέπουν στην προστασία εννόμων συμφερόντων της Ένωσης, εξαρτάται από το ουσιαστικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2016/343 για την «ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας [και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του] στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας¹³²». Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε ανωτέρω η απόφαση *Rayonna*,¹³³ στην οποία το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι εξαιτίας του θεραπευτικού και όχι του ποινικού σκοπού του εγκλεισμού σε ψυχιατρικό κατάστημα ελλείπει το στοιχείο της «ποινικής φύσης» της διαδικασίας που απαιτείται για την εφαρμογή αφενός της οδηγίας 2016/343/ΕΕ, αφετέρου του άρθρου 48 παρ.1 και κατ' επέκταση δεν υφίσταται κανένας επαρκής σύνδεσμος με το δίκαιο της Ένωσης.

4.5. Η «αρχή ne bis in idem» (άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ)

Στη διάταξη του άρθρου 50 κατοχυρώνεται ένα θεμελιώδες - «απευθείας εφαρμοστέο»¹³⁴ δικαίωμα που αποσκοπεί στην προστασία του προσώπου από την επανάληψη της «ποινικής» διώξεως ή τιμωρίας για αδίκημα, για το οποίο έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικαστεί με αμετάκλητη απόφαση δικαστηρίου εντός της Ένωσης. Αρχικώς, αξίζει να αναφερθεί ότι το ΔΕΚ, μέσω της νομολογίας του είχε αναγάγει την αρχή «ne bis in idem» σε γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου. Σήμερα, ωστόσο, το Δικαστήριο δεν φαίνεται να υιοθετεί μια ξεκάθαρη στάση ως προς το άρθρο 50, σχετικά με το αν συνιστά αρχή ή δικαίωμα. Η εν λόγω αρχή διαχωρίζεται σε τρεις επιμέρους διαστάσεις¹³⁵, ήτοι α) στην υπερεθνική (ή κάθετη εθνική-υπερεθνική διάσταση) η οποία αφορά διαδικασίες και κυρώσεις εντός της ενωσιακής έννομης τάξης που αφορούν παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού και παρατυπίες σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, β) στην οριζόντια διεθνική διάσταση, μεταξύ των διαφόρων δικαιοδοσιών των κρατών μελών, που αφορά διώξεις και κυρώσεις ποινικής φύσεως και σχετίζεται με την εφαρμογή της συμφωνίας του Σένγκεν και με διατάξεις του παραγωγού ενωσιακού δικαίου στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις και γ) στην εθνική διάσταση, που αφορά την ποινική φύση των διττών διώξεων και κυρώσεων στο εσωτερικό δίκαιο. Ωστόσο, το εν λόγω δικαίωμα

¹³² Ο. ΤΣΟΛΚΑ σε Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ -Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ. 522,15.

¹³³ Βλ. ανωτέρω την απόφαση *Rayonna* (σελ. 32).

¹³⁴ Βλ. ΔΕΕ 26.3.2013, C-617/10, Åkerberg Fransson, EU:C:2013:105, σκ.45.

¹³⁵ Ο. ΤΣΟΛΚΑ σε Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ -Χ. ΤΑΓΑΡΑΣ, ό.π., σελ. 556-557.

του άρθρου 50 του Χάρτη, δεν εφαρμόζεται ανεξαιρέτως σε όλες τις εθνικές περιπτώσεις, αλλά θα πρέπει τα κράτη μέλη, κατά την οικεία επιταγή του άρθρου 51 παρ. 1 εδ. α' να εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης¹³⁶.

Το Δικαστήριο, με το άρθρο 50 «απαγορεύει» εντός της Ένωσης «τη σύρρευση διώξεων και κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα κατά την έννοια του άρθρου αυτού για τα ίδια πραγματικά περιστατικά και κατά του αυτού προσώπου», όπερ σημαίνει ότι δεν επιτρέπεται να διεξάγονται παράλληλες και αυτοτελείς διαδικασίες για τη διαδοχική επιβολή κυρώσεων ποινικής φύσης. Το άρθρο 50 απευθύνεται τόσο στα θεσμικά και λοιπά όργανα και οργανισμούς της Ένωσης, όσο και στα κράτη μέλη, εφόσον εφαρμόζουν δίκαιο της Ένωσης κατά το άρθρο 51 παρ.1 ΧΘΔΕΕ. Άλλως ειπείν, αποδέκτες είναι αφενός ο ενωσιακός νομοθέτης και το ΔΕΕ, αφετέρου ο εθνικός νομοθέτης και δικαστής όταν υφίσταται επαρκής σύνδεσμος της εθνικής διαφοράς με το ενωσιακό δίκαιο. Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί γενικά ότι ακόμα κι αν μια κύρωση χαρακτηρίζεται ως «διοικητική» από το ενωσιακό δίκαιο, εντούτοις μπορεί να εφαρμοστεί το άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ, όταν επιδιώκει κατασταλτικό σκοπό ή διέπεται από ιδιαίτερη αυστηρότητα¹³⁷. Ακόμη, σημειώνεται ότι για να συντρέχει ο όρος του «bis» πρέπει να διαπιστωθεί ότι η πρώτη χρονικά απόφαση έχει αποκτήσει την ισχύ οριστικού δεδικασμένου, ενώ ως προς τον όρο του «idem», το Δικαστήριο αποφαινεται ότι θα «πρέπει να πρόκειται για τα ίδια πραγματικά περιστατικά, για τον ίδιο παραβάτη και για το ίδιο προστατευόμενο έννομο συμφέρον».

Συνεπώς, καθίσταται προφανές εκ των ανωτέρω, ότι οι οικείες θεμελιώδεις αρχές στο χώρο του ποινικού δικαίου εφαρμόζονται και δεσμεύουν τα κράτη μέλη όταν αυτά «εφαρμόζουν δίκαιο της Ένωσης», όταν δηλαδή υφίσταται ένα επαρκές συνδετικό στοιχείο με το ενωσιακό δίκαιο. Τότε, μόνο το ενδιαφερόμενο πρόσωπο μπορεί να επικαλεστεί τις διατάξεις και τα δικαιώματα που έλκει από αυτές. Η γενική διάταξη του άρθρου 51 αποτελεί τον απαραίτητο ερμηνευτικό κανόνα προκειμένου τα κράτη να γνωρίζουν πότε πραγματικά δεσμεύονται να τηρούν τις διατάξεις του ΧΘΔΕΕ στο χώρο του ποινικού δικαίου.

¹³⁶ Βλ. σχετικά πιο πάνω για την απόφαση Åkerberg Fransson (σελ.26), «το ΔΕΕ έκρινε ότι οι ασκηθείσες διώξεις από τις αρμόδιες εθνικές αρχές αποτελούσαν εφαρμογή των άρθρων 2, 250, παράγραφος 1, και 273 της Οδηγίας 2006/112 (πρώην άρθρων 2 και 22 της έκτης οδηγίας) και του άρθρου 325 ΣΔΕΕ και, συνεπώς, του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη (σκ.27)».

¹³⁷ Π.χ C-524/15, *Menci*, EU:C:2018:197.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΕΝΩΣΙΑΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Όπως προερρήθη, οι οδηγίες για τα δικονομικά δικαιώματα θεσπίστηκαν βάσει της εξουσιοδοτικής διάταξης του άρθρου 82 παρ.2 ΣΛΕΕ για την ενίσχυση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης ποινικών αποφάσεων και διαταγών, ενώ ενσωματώθηκαν ως σύνολο, στον Οδικό Χάρτη, που κατέστη μέρος του προγράμματος της Στοκχόλμης για την προστασία των πολιτών της Ένωσης. Θεμέλιο για τη θέσπιση των επιμέρους οδηγιών για τα δικονομικά δικαιώματα υπήρξε η αμοιβαία εμπιστοσύνη κάθε κράτος στα επιμέρους συστήματα απονομής ποινικής δικαιοσύνης των άλλων κρατών μελών.

5.1. Οδηγίες για τα δικονομικά δικαιώματα

Στο άρθρο 82 παρ.2, γίνεται λόγος για «ελάχιστους κανόνες», όπερ σημαίνει ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να ενσωματώνουν στην εσωτερική έννομη τάξη τους κανόνες των οδηγιών, χωρίς όμως να παρεμποδίζονται να παρέχουν ευρύτερη προστασία με το εθνικό δίκαιο. Αξιοσημείωτο είναι ακόμη, ότι στα προοίμια των οδηγιών μνημονεύεται ότι αυτές έχουν θεσπιστεί με γνώμονα την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως ακριβώς κατοχυρώνονται στο ΧΘΔΕΕ¹³⁸. Έτσι, σε επίπεδο Ένωσης οι οδηγίες που έχουν θεσπιστεί για τα δικονομικά δικαιώματα είναι οι εξής:

5.1.1. Η Οδηγία (ΕΕ) 2010/64.

Η Οδηγία (ΕΕ) 2010/64¹³⁹ σχετικά με το «δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία». Η οδηγία θεσπίζει κοινούς ελάχιστους κανόνες προς εφαρμογή σχετικά με το δικαίωμα των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε διερμηνεία και μετάφραση εφόσον δεν ομιλούν ή δεν κατανοούν τη γλώσσα της ποινικής διαδικασίας ή της διαδικασίας του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, ώστε να διαφυλάσσεται το δικαίωμά τους σε δίκαιη δίκη. Το εν λόγω δικαίωμα θεσπίζεται αντίστοιχα, στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Σύμφωνα με τη σκ. 15 του προοιμίου, «τα δικαιώματα που προβλέπονται

¹³⁸ Βλ. πχ. Οδηγία 2013/48/ΕΕ, σκ. (52) του προοιμίου «Η παρούσα οδηγία συνάδει με τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις αρχές που αναγνωρίζονται από τον Χάρτη, συμπεριλαμβανομένης της απαγόρευσης των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης, του δικαιώματος στην ελευθερία και την ασφάλεια, του σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, του δικαιώματος στην ακεραιότητα του προσώπου, των δικαιωμάτων του παιδιού, της κοινωνικής ένταξης των ατόμων με αναπηρίες, του δικαιώματος αποτελεσματικής προσφυγής και δίκαιης δίκης, του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος της υπεράσπισης. Η παρούσα οδηγία θα πρέπει να εφαρμόζεται σύμφωνα με τα εν λόγω δικαιώματα και αρχές», αντίστοιχα σκ. (47) του προοιμίου της οδηγίας 2016/343/ΕΕ, σκ (66) του προοιμίου της οδηγίας 2016/800/ΕΕ.

¹³⁹ Βλ. ΟΔΗΓΙΑ 2010/64/ΕΕ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 20ής Οκτωβρίου 2010 σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία, 26.10.2010, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 280/1.

στην παρούσα οδηγία θα πρέπει να εφαρμόζονται, ως απαραίτητα συνοδευτικά μέτρα, στην εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, εντός των ορίων που θέτει η παρούσα οδηγία» και με τη σκ. 32 «Το επίπεδο προστασίας δεν θα πρέπει ποτέ να υπολείπεται των προδιαγραφών που προβλέπει η ΕΣΔΑ ή ο Χάρτης». Το εν λόγω δικαίωμα θα πρέπει να παρέχεται στα ενδιαφερόμενα πρόσωπα χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση, ενώ θα πρέπει να μεταφράζονται όλα τα «ουσιώδη έγγραφα». Αποδέκτες της οδηγίας είναι τα κράτη μέλη σύμφωνα με τις Συνθήκες. Τούτο σημαίνει ότι, εκτός των διατάξεων που έχουν άμεση ισχύ, ήτοι είναι νομικά πλήρεις, αυτάρκειες και ανεπιφύλακτες, με αποτέλεσμα να μην καταλείπουν διακριτική ευχέρεια στις αρχές των κρατών μελών κατά τη διαδικασία ενσωμάτωσης στις εθνικές έννομες τάξεις και παρέχουν δικαίωμα σε ιδιώτη, τις υπόλοιπες διατάξεις η εθνική έννομη τάξη θα πρέπει να τις ενσωματώσει με εθνικά μέτρα εφαρμογής. Τα μέτρα αυτά εφόσον στηρίζονται σε παράγωγο δίκαιο και θεσπίζονται για την εξυπηρέτηση και εφαρμογή αυτού, συνιστούν εφαρμογή «ενωσιακού δικαίου» κατά την έννοια του άρθρου 51 παρ.1 ΧΘΔ και συνεπώς τα κράτη μέλη δεσμεύονται από τις διατάξεις του.

5.1.2. Η Οδηγία (ΕΕ) 2012/13.

Η Οδηγία (ΕΕ) 2012/13¹⁴⁰ σχετικά με το «δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών». Η παρούσα οδηγία θεσπίζει ελάχιστες διατάξεις σχετικά με την υποχρέωση ενημέρωσης των υπόπτων και κατηγορουμένων για τα δικαιώματά τους, στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας και τις εναντίον τους κατηγορίες. Ορίζει επίσης κανόνες για το δικαίωμα ενημέρωσης των προσώπων που υπόκεινται στο Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης σχετικά με τα δικαιώματά τους. Αυτά ισχύουν με την επιφύλαξη ενημέρωσης που παρέχεται σχετικά με άλλα δικονομικά δικαιώματα τα οποία απορρέουν από τον Χάρτη, την ΕΣΔΑ, το εθνικό δίκαιο και το ισχύον δίκαιο της Ένωσης όπως έχει ερμηνευθεί από τα αρμόδια δικαστήρια. Επίσης, η ενημέρωση του υπόπτου ή κατηγορούμενου για την αξιόποινη πράξη για την οποία φέρεται ως ύποπτος ή κατηγορείται ότι έχει διαπράξει, θα πρέπει να παρέχεται άμεσα και το αργότερο πριν από την πρώτη επίσημη ανάκρισή του από την αστυνομία ή άλλη αρμόδια αρχή, και χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η διενέργεια των ερευνών, ενώ κάθε ενδιαφερόμενο πρόσωπο ή ο συνήγορός του έχουν το δικαίωμα να ασκήσουν ένδικα μέσα εφόσον οι

¹⁴⁰ Βλ. ΟΔΗΓΙΑ 2012/13/ΕΕ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 22ας Μαΐου 2012 σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, 1.6.2012, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, L 142/1.

αρμόδιες αρχές παραλείπουν ή αρνούνται να παράσχουν σχετικές πληροφορίες. Αποδέκτες της οδηγίας είναι τα κράτη μέλη σύμφωνα με τις Συνθήκες. Τούτο σημαίνει ότι, εκτός των διατάξεων που έχουν άμεση ισχύ, τις υπόλοιπες διατάξεις η εθνική έννομη τάξη θα πρέπει να τις ενσωματώσει με εθνικά μέτρα εφαρμογής. Τα μέτρα αυτά εφόσον στηρίζονται σε παράγωγο δίκαιο και θεσπίζονται για την εξυπηρέτηση και εφαρμογή αυτού, συνιστούν εφαρμογή «ενωσιακού δικαίου» κατά την έννοια του άρθρου 51 παρ.1 ΧΘΔΕΕ και συνεπώς τα κράτη μέλη δεσμεύονται από τις διατάξεις του.

5.1.3. Η Οδηγία (ΕΕ) 2013/48.

Η Οδηγία (ΕΕ) 2013/48¹⁴¹ σχετικά με το «δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας και με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας». Σύμφωνα με τη σκ.12 του προοιμίου, «η παρούσα οδηγία θέτει τους ελάχιστους κανόνες σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και της διαδικασίας για την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης σύμφωνα με την απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών (5) (διαδικασία ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης) και το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας και επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας. Με τον τρόπο αυτό, η οδηγία προωθεί την εφαρμογή του Χάρτη και ιδίως των άρθρων 4, 6, 7, 47 και 48 αυτού, βάσει των άρθρων 3, 5, 6 και 8 της ΕΣΔΑ, όπως έχουν ερμηνευθεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το οποίο, στη νομολογία του, θέτει παγίως κανόνες για το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο. Αυτή η νομολογία προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι ο δίκαιος χαρακτήρας μιας διαδικασίας απαιτεί να μπορεί ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος να αποκτή το πλήρες φάσμα των υπηρεσιών που συνδέονται ειδικότερα με το δικαίωμα

¹⁴¹ Βλ. ΟΔΗΓΙΑ 2013/48/ΕΕ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 22ας Οκτωβρίου 2013 σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του και με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας, 6.11.2013 EL Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης L 294/1.

για νομική συνδρομή. Στο σημείο αυτό, οι δικηγόροι υπόπτων ή κατηγορουμένων θα πρέπει να μπορούν να εξασφαλίζουν χωρίς περιορισμό τις θεμελιώδεις πτυχές της υπεράσπισης».

Η εν λόγω οδηγία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την Οδηγία 2012/13/ΕΕ¹⁴², καθώς τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα θα πρέπει να ενημερώνονται αμέσως για το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο και αυτό να τους παρέχεται χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση. Επίσης, οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι που στερούνται την ελευθερία τους θα πρέπει να έχουν το δικαίωμα να ενημερώνεται τουλάχιστον ένα πρόσωπο της επιλογής τους, όπως συγγενής ή εργοδότης, για τη στέρηση της ελευθερίας τους, χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση. Όσον αφορά τους εκζητούμενους, στην οδηγία κατοχυρώνεται το δικαίωμα της κατ' ιδίαν συνάντησης και επικοινωνίας με τον δικηγόρο που τους εκπροσωπεί στο κράτος μέλος εκτέλεσης, αλλά και της συμμετοχής του δικηγόρου κατά την εξέταση του εκζητουμένου από την εκτελεστική αρχή. Αποδέκτες της οδηγίας είναι τα κράτη μέλη σύμφωνα με τις Συνθήκες. Τα κράτη μέλη υποχρεούνται να θεσπίζουν μέτρα ενσωμάτωσης των κανόνων, με ρητή αναφορά στην παρούσα οδηγία. Τα εν λόγω μέτρα στηρίζονται στο παράγωγο δίκαιο και θεσπίζονται για την εξυπηρέτηση και εφαρμογή αυτού, οπότε συνιστούν εφαρμογή «ενωσιακού δικαίου» κατά την έννοια του άρθρου 51 παρ.1 ΧΘΔΕΕ και συνεπώς τα κράτη μέλη δεσμεύονται από τις διατάξεις του Χάρτη.

5.1.4. Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/343.

Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/343¹⁴³ σχετικά με την «ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του». Όπως προερρήθη, η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας και το δικαίωμα σε

¹⁴² Βλ. για παράδειγμα, την απόφαση ΔΕΕ 7.9.2023, C-209/22, AB, σχετικά με τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στις δύο οδηγίες 2012/13/ΕΕ και 2013/48/ΕΕ, καθώς και τη σύνδεσή τους με τα άρθρα 47 και 48 ΧΘΔΕΕ. Ενδεικτικά δε και σχετικά με όσα αναφέρθηκαν για το ποινικό δίκαιο και τη δυσμενέστερη θέση των προσώπων που υπόκεινται σε ποινικές διαδικασίες, τα δικαιώματα και οι ελευθερίες των οποίων δύνανται να περιοριστούν, σημειώνεται η σκ.55 της απόφασης του Δικαστηρίου, «Επομένως, το δίκαιο της Ένωσης δεν απαγορεύει σε κράτος μέλος να περιορίζει τον δικαστικό έλεγχο των μέτρων καταναγκασμού που επιβάλλονται για τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων στην τυπική νομιμότητά τους εφόσον, στη συνέχεια, στο πλαίσιο της ποινικής δίκης, ο δικαστής της ουσίας είναι σε θέση να εξακριβώσει εάν έγιναν σεβαστά τα δικαιώματα του ενδιαφερομένου που απορρέουν από τις οδηγίες 2012/13 και 2013/48, ερμηνευόμενες υπό το πρίσμα των άρθρων 47 και 48 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης».

¹⁴³ Βλ. ΟΔΗΓΙΑ (ΕΕ) 2016/343 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 9ης Μαρτίου 2016 για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, 11.3.2016, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, L 65/1.

δίκαιη δίκη κατοχυρώνονται στα άρθρα 47 και 48 του ΧΘΔΕΕ, αλλά και στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Σύμφωνα με τη σκ. 9 του προοιμίου, «σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι να ενισχυθεί το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, με τη θέσπιση κοινών ελάχιστων κανόνων για ορισμένες πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη». Αξιοσημείωτο είναι ότι η συγκεκριμένη οδηγία ισχύει μόνο για τις ποινικές και όχι για τις διοικητικές διαδικασίες, ακόμα κι αν οι τελευταίες απειλούν με κυρώσεις. Οι διατάξεις της οδηγίας πρέπει να εφαρμόζονται από τη στιγμή που ένα πρόσωπο είναι ύποπτο ή κατηγορείται για τέλεση αξιόποινης πράξης ή εικαζόμενης αξιόποινης πράξης και, κατά συνέπεια, ακόμα και πριν το εν λόγω πρόσωπο ενημερωθεί από τις αρμόδιες αρχές ενός κράτους μέλους, μέσω επίσημης ειδοποίησης ή με άλλο τρόπο, ότι θεωρείται ύποπτο ή ότι κατηγορείται και μέχρι να κριθεί η ενοχή του και η απόφαση να καταστεί οριστική.

Το τεκμήριο αθωότητας παραβιάζεται σε περίπτωση που δημόσιες δηλώσεις δημόσιων αρχών ή δικαστικές αποφάσεις, με εξαίρεση τις αποφάσεις περί ενοχής, αναφέρονται στον ύποπτο ή στον κατηγορούμενο ως να είναι ένοχος κατά το χρονικό διάστημα που το πρόσωπο αυτό δεν έχει αποδειχτεί ένοχο κατά τον νόμο. Το δικαίωμα σιωπής και το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης αποτελούν σημαντικές εκφάνσεις του τεκμηρίου αθωότητας, διότι τα πρόσωπα δεν πρέπει να εξαναγκάζονται να παράσχουν πληροφορίες εάν δεν το επιθυμούν ή εάν αυτές κατατείνουν στην ενοχή τους, γι' αυτό, άλλωστε θα πρέπει να πληροφορούνται αμέσως για τα εν λόγω δικαιώματα σύμφωνα με την οδηγία 2012/13/ΕΕ. Όσον αφορά το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του, αυτό μπορεί να ασκηθεί μόνον εάν διεξάγεται ακροαματική διαδικασία. Επίσης, ¹⁴⁴τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι μια δίκη που μπορεί να οδηγήσει σε απόφαση για την ενοχή ή την αθωότητα του υπόπτου ή κατηγορουμένου μπορεί να διεξαχθεί ερήμην αυτού, υπό τον όρο ότι: α) ο ύποπτος ή κατηγορούμενος έχει ενημερωθεί εγκαίρως σχετικά με τη δίκη και τις συνέπειες της μη παράστασης· ή β) ο ύποπτος ή κατηγορούμενος, αφού ενημερώθηκε για τη δίκη, εκπροσωπείται από εξουσιοδοτημένο δικηγόρο ο οποίος διορίστηκε είτε από τον ύποπτο ή κατηγορούμενο είτε από το κράτος». Αποδέκτες της οδηγίας είναι τα κράτη μέλη σύμφωνα με τις Συνθήκες. Τα κράτη μέλη υποχρεούνται να θεσπίζουν μέτρα ενσωμάτωσης των κανόνων, αναφέροντας ρητά ότι εφαρμόζουν την παρούσα οδηγία. Συνεπώς, η

¹⁴⁴ Βλ. άρθρο 8 παρ. 2 της οδηγίας 2016/343/ΕΕ.

εφαρμογή αυτή θεωρείται εφαρμογή «ενωσιακού δικαίου» κατά την έννοια του άρθρου 51 παρ.1 ΧΘΔΕΕ, άρα τα κράτη μέλη δεσμεύονται από τις διατάξεις του Χάρτη.

5.1.5. Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/800.

Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/800¹⁴⁵ σχετικά με τις «δικονομικές εγγυήσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών». Όπως διαμηνύεται στη σκ. 1 του προοιμίου, «σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι η θέσπιση δικονομικών εγγυήσεων που θα εξασφαλίζουν ότι τα παιδιά, δηλαδή άτομα κάτω των 18 ετών, που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, είναι ικανά να κατανοούν και να παρακολουθούν την εν λόγω διαδικασία και να ασκούν το δικαίωμά τους σε δίκαιη δίκη, και θα προλαμβάνουν την υποτροπή των παιδιών και θα προωθούν την κοινωνική τους ένταξη», ενώ με βάση τη σκ.8 υπενθυμίζεται ότι «Στις περιπτώσεις που παιδιά είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών ή υπόκεινται σε διαδικασία ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης σύμφωνα με την απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου (6) (καταζητούμενοι), τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν ότι δίνεται πάντοτε πρωταρχική σημασία στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού, σύμφωνα με το άρθρο 24 παράγραφος 2 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ο Χάρτης)».

Η οδηγία εφαρμόζεται μόνο στις ποινικές διαδικασίες και όχι σε διαδικασίες που έχουν θεσπιστεί ειδικά για τα παιδιά και που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην επιβολή προστατευτικών, αναμορφωτικών ή εκπαιδευτικών μέτρων. Επίσης, τα κράτη μέλη υποχρεούνται βάσει της παρούσας οδηγίας να ενημερώνουν τον ασκούντα τη γονική μέριμνα για τα εφαρμοστέα δικονομικά δικαιώματα. Τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο σύμφωνα με την οδηγία 2013/48/ΕΕ, χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση. Περαιτέρω, η οδηγία διασφαλίζει ότι τα παιδιά ενημερώνονται άμεσα σχετικά με τα δικαιώματά τους σύμφωνα με την οδηγία 2012/13/ΕΕ και σχετικά με τις γενικές πτυχές της διεξαγωγής της διαδικασίας, ότι υπόκεινται σε ατομική αξιολόγηση και διαθέτουν αποτελεσματικά μέσα ένδικης προστασίας. Αποδέκτες της παρούσας οδηγίας είναι τα κράτη μέλη σύμφωνα με τις Συνθήκες. Τα κράτη μέλη υποχρεούνται να θεσπίζουν μέτρα ενσωμάτωσης των δικαιωμάτων που παρέχει η οδηγία, αναφέροντας ρητά ότι τα μέτρα

¹⁴⁵ Βλ. ΟΔΗΓΙΑ (ΕΕ) 2016/800 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 11ης Μαΐου 2016 σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, 21.5.2016, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης L 132/1.

βασίζονται στην ενσωμάτωση της οδηγίας στο εθνικό δίκαιο. Ένεκα τούτου, η εφαρμογή αυτή θεωρείται εφαρμογή «ενωσιακού δικαίου» κατά την έννοια του άρθρου 51 παρ.1 ΧΘΔΕΕ, άρα τα κράτη μέλη δεσμεύονται από τις διατάξεις του Χάρτη.

5.1.6. Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/1919.

Η Οδηγία (ΕΕ) 2016/1919¹⁴⁶ σχετικά με τη «δικαστική αρωγή για υπόπτους και κατηγορουμένους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και για καταζητούμενους σε διαδικασίες εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης». Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται σε υπόπτους και κατηγορουμένους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών οι οποίοι έχουν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο σύμφωνα με την οδηγία 2013/48/ΕΕ, ενώ εφαρμόζεται επίσης από τη στιγμή της σύλληψής τους στο κράτος μέλος εκτέλεσης, σε καταζητούμενους οι οποίοι έχουν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο σύμφωνα με την οδηγία 2013/48/ΕΕ, αλλά και σε πρόσωπα που δεν ήταν αρχικά ύποπτοι ή κατηγορούμενοι, αλλά καθίστανται ύποπτοι ή κατηγορούμενοι κατά τη διάρκεια της εξέτασης από την αστυνομία ή από άλλη αρχή επιβολής του νόμου.

Η οδηγία διασφαλίζει το δικαίωμα σε δικαστική αρωγή υπόπτων και κατηγορουμένων που δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους για να ανταπεξέλθουν οικονομικά στη συνδρομή δικηγόρου, όταν αυτό επιβάλλει το συμφέρον της απονομής δικαιοσύνης και το δικαίωμα παρέχεται αμελλητί και το αργότερο πριν την εξέταση από την αστυνομία, από άλλη αρχή επιβολής του νόμου ή δικαστική αρχή ή πριν τη διεξαγωγή των ανακριτικών πράξεων ή των πράξεων συλλογής αποδεικτικών στοιχείων. Επί διαδικασίας ΕΕΣ το κράτος μέλος εκτέλεσης διασφαλίζει την παροχή του σχετικού δικαιώματος. Στα ενδιαφερόμενα πρόσωπα παρέχονται ένδικα μέσα. Η ενσωμάτωση των σχετικών κανόνων από τα κράτη μέλη συνιστά ενσωμάτωση και εφαρμογή του παραγώγου δικαίου, άρα αποτελούν εφαρμογή «ενωσιακού δικαίου» κατά την έννοια του άρθρου 51 παρ.1 ΧΘΔΕΕ και συνεπώς τα κράτη μέλη δεσμεύονται από τις διατάξεις του.

Συνελόντι ειπείν, οι οδηγίες για τα δικονομικά δικαιώματα ως πράξεις παραγώγου δικαίου, εφαρμόζονται από τα κράτη μέλη αφού προηγουμένως αυτά έχουν λάβει τα κατάλληλα μέτρα για την ενσωμάτωσή τους, διότι σε αντίθεση με τους

¹⁴⁶ Βλ. ΟΔΗΓΙΑ (ΕΕ) 2016/1919 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 26ης Οκτωβρίου 2016 σχετικά με τη δικαστική αρωγή για υπόπτους και κατηγορουμένους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και για καταζητούμενους σε διαδικασίες εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, 4.11.2016, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, L 297/1.

κανονισμούς οι οδηγίες δεν έχουν άμεση ισχύ στα κράτη μέλη. Επομένως, τα εθνικά μέτρα εφαρμογής που λαμβάνονται για την ενσωμάτωση των εν λόγω οδηγιών είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με το ενωσιακό δίκαιο και επιδιώκουν την προάσπιση των συμφερόντων του, ήτοι συνιστούν «εφαρμογή ενωσιακού δικαίου» κατά την έννοια του άρθρου 51 παρ.1 του ΧΘΔΕΕ και τα κράτη μέλη δεσμεύονται πλήρως από το Χάρτη.

5.2. Μέτρα εφαρμογής της αμοιβαίας αναγνώρισης

Όπως προερρήθη, η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης αποτελεί θεμελιώδη αρχή του ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου και στοχεύει να κατοχυρώσει και αναδείξει την ύπαρξη πραγματικής αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών και των πολιτών της Ένωσης. Ταυτόχρονα, η αρχή καταδεικνύει τα όρια στα οποία υπόκεινται η δικαστική αρχή εκτέλεσης μιας απόφασης ή διαταγής σχετικά με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο κράτος έκδοσης της απόφασης ή διαταγής.

5.2.1. Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης

Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης αποτελεί το πρώτο μέτρο εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και θεσπίστηκε με την απόφαση πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ¹⁴⁷. Αξιοσημείωτο είναι ότι η απόφαση-πλαίσιο, όπως προκύπτει ειδικότερα από το άρθρο 1, παράγραφοι 1 και 2, αυτής, καθώς και από τις αιτιολογικές της σκέψεις 5 και 7, δημιουργήθηκε προκειμένου να αντικαταστήσει το πολυμερές σύστημα έκδοσης, το οποίο είχε δημιουργηθεί στη βάση της ευρωπαϊκής σύμβασης έκδοσης, της 13ης Δεκεμβρίου 1957, με σύστημα παράδοσης, εφαρμοζόμενο μεταξύ δικαστικών αρχών, των ατόμων εκείνων τα οποία είχαν καταδικασθεί ή τα οποία φέρονταν ως ύποπτα, προκειμένου να εκτελεσθεί εκδοθείσα απόφαση ή να ασκηθούν δίωξεις, με γνώμονα την αρχή της αμοιβαίας αναγνωρίσεως. Με στόχο την επιτάχυνση και διευκόλυνση της δικαστικής συνεργασίας θεσπίστηκε η παρούσα απόφαση-πλαίσιο για να κατοχυρώσει την εφαρμογή ενός απλουστευμένου και αποτελεσματικού συστήματος παράδοσης των ατόμων που καταδικάστηκαν σε ένα κράτος μέλος ή υπάρχουν υπόνοιες ότι τέλεσαν αξιόποινες πράξεις και πρέπει να παραδοθούν για να κινηθεί ποινική δίωξη και

¹⁴⁷ Βλ. 2002/584/ΔΕΥ: Απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου, 13.06.2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών, 18.7.2002, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, L 190/1.

διασφαλίζοντας την αμοιβαία εμπιστοσύνη που υπάρχει στα επιμέρους ποινικά συστήματα των κρατών μελών.

Σύμφωνα με το άρθρο 1 της απόφασης-πλαίσιο «1. Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης είναι δικαστική απόφαση, η οποία εκδίδεται από κράτος μέλος προς το σκοπό της σύλληψης και της παράδοσης από άλλο κράτος μέλος προσώπου που καταζητείται για την άσκηση ποινικής δίωξης ή για την εκτέλεση ποινής ή μέτρου στερητικών της ελευθερίας. 2. Τα κράτη μέλη εκτελούν κάθε ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας απόφασης-πλαίσιο. 3. Η παρούσα απόφαση-πλαίσιο δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την τροποποίηση της υποχρέωσης σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών νομικών αρχών, όπως διατυπώνονται στο άρθρο 6 της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση». Με τούτη τη ρητή μνεία ο ενωσιακός νομοθέτης υπενθυμίζει σε όλα τα κράτη μέλη την υποχρέωση που υπέχουν να σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα, εκφράζοντας την αμοιβαία εμπιστοσύνη τους προς τα συστήματα απονομής δικαιοσύνης των άλλων κρατών μελών. Η έκδοση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης προϋποθέτει προηγούμενη εθνική εκτελεστή απόφαση ή εθνικό ένταλμα σύλληψης (ά. 8 παρ. 1 γ απόφασης-πλαίσιο). Αντικείμενο της αμοιβαίας αναγνώρισης είναι το εθνικό ένταλμα σύλληψης ή η εθνική εκτελεστή δικαστική απόφαση, που περιβάλλεται του ευρωπαϊκού τύπου και αποκτά (εξωεδαφική) εκτελεστότητα εντός του χώρου της Ένωσης. Ο σκοπός του ΕΕΣ, ήτοι η εξυπηρέτηση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης αναγνωρίζεται και από τις οδηγίες για τα δικονομικά δικαιώματα, αφού στο πεδίο εφαρμογής όλων επισημαίνεται ότι εφαρμόζονται εξίσου και στα πρόσωπα που υπόκεινται στη διαδικασία του ΕΕΣ¹⁴⁸.

5.2.2. Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (ΕΕΕ)

Η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας εισήλθε και κατοχυρώθηκε στον ευρωπαϊκό νομικό κόσμο με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ¹⁴⁹. Όπως ρητά επισημαίνεται στο άρθρο 1 παρ. 1 της οδηγίας, «η ΕΕΕ είναι δικαστική απόφαση την οποία εκδίδει ή επικυρώνει δικαστική αρχή κράτους μέλους («κράτος έκδοσης») με σκοπό την εκτέλεση ενός ή περισσότερων συγκεκριμένων ερευνητικών μέτρων σε άλλο κράτος μέλος («κράτος εκτέλεσης») για τη

¹⁴⁸ Βλ. Οδηγία 2012/13/ΕΕ (άρθρα 1, 5), Οδηγία 2013/48/ΕΕ (άρθρα 1,2), Οδηγία 2016/800/ΕΕ (άρθρα 1,2), Οδηγία (ΕΕ) 2016/1919 (άρθρα 1,2), Οδηγία (ΕΕ) 2010/64, (άρθρα 1,2).

¹⁴⁹ Βλ. Οδηγία 2014/41/ΕΕ, ΟΔΗΓΙΑ 2014/41/ΕΕ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 3ης Απριλίου 2014 περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε ποινικές υποθέσεις, 1.5.2014, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης L 130/1.

λήψη αποδεικτικών στοιχείων βάσει της παρούσας οδηγίας. Η ΕΕΕ μπορεί επίσης να εκδίδεται για την λήψη αποδεικτικών στοιχείων ευρισκομένων ήδη στην κατοχή των αρμόδιων αρχών του κράτους εκτέλεσης.», ενώ στη σκ. 11, τονίζεται η συμβατότητα του μέτρου με τις αρχές της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας, ήτοι «η ΕΕΕ θα πρέπει να επιλέγεται όταν η εκτέλεση ενός ερευνητικού μέτρου δείχνει αναλογική, ενδεδειγμένη και εφαρμόσιμη σε μια υπόθεση. Η αρχή έκδοσης θα πρέπει συνεπώς να επαληθεύσει εάν τα απαιτούμενα αποδεικτικά στοιχεία είναι αναγκαία και αναλογικά για τους σκοπούς της διαδικασίας, εάν το επιλεγθέν ερευνητικό μέτρο είναι αναγκαίο και αναλογικό για τη συλλογή των στοιχείων και κατά πόσον, μέσω της έκδοσης ΕΕΕ, κάποιο άλλο κράτος μέλος θα πρέπει να μετάσχει στη συλλογή των στοιχείων».

Κατά την εφαρμογή της απόφασης- πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ για το ευρωπαϊκό ένταλμα Σύλληψης παρατηρήθηκε ότι τα κράτη-μέλη παρείχαν ελλιπή ή πλημμελή προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην εθνική έννομη τάξη, γι' αυτό και θεωρήθηκε σκόπιμο να συμπεριληφθεί στην οδηγία για την ευρωπαϊκή εντολή έρευνας, ρήτρα περί μη παραβίασης των θεμελιωδών δικαιωμάτων¹⁵⁰. Επισημαίνεται ότι για πρώτη φορά με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ, περιλαμβάνεται σε ενωσιακό νομοθέτημα για τη διευκόλυνση της συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις ρήτρα επιφύλαξης των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα, στα άρθρα 11 παρ. 1 στοιχ. στ' της Οδηγίας προβλέπεται η απόρριψη της ΕΕΕ από την αρχή εκτέλεσης, όταν υπάρχουν σοβαροί λόγοι για να θεωρηθεί ότι η εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου που έχει διαταχθεί θα ήταν ασύμβατη με τις υποχρεώσεις του κράτους εκτέλεσης σύμφωνα με το άρθρο 6 ΣΕΕ και τον ΧΘΔΕΕ¹⁵¹ και δη όταν παραβιάζονται θεμελιώδη δικαιώματα του υπόπτου ή του κατηγορουμένου.

Ο ενωσιακός νομοθέτης φροντίζει να υπενθυμίσει σε όλους τη σπουδαιότητα των θεμελιωδών δικαιωμάτων και την ανάγκη αυτά να προστατευτούν από τα κράτη μέλη. Γι' αυτό άλλωστε, σημειώνει στις αιτιολογικές σκέψεις του προοιμίου, «Όταν

¹⁵⁰ Ο.ΤΣΟΛΚΑ, ό.π., 2021, σελ.73 και τις υποσημειώσεις 290-294.

¹⁵¹ Βλ. οδηγία 2014/41/ΕΕ, άρθρο 11 παρ. 1, στ. στ': 1. «Με την επιφύλαξη του άρθρου 1 παράγραφος 4, η αναγνώριση ή η εκτέλεση μιας ΕΕΕ μπορεί να απορριφθεί από την αρχή εκτέλεσης όταν: (στ) υπάρχουν σοβαροί λόγοι να θεωρηθεί ότι η εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου που αναφέρεται στην ΕΕΕ θα ήταν ασύμβατη με τις υποχρεώσεις του κράτους μέλους εκτέλεσης σύμφωνα με το άρθρο 6 ΣΕΕ και το Χάρτη» και Ν.4489/2017 «1. Η αναγνώριση ή η εκτέλεση ΕΕΕ απορρίπτεται από την αρχή εκτέλεσης όταν: (στ) υφίστανται σοβαροί λόγοι να θεωρηθεί ότι η εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου που αναφέρεται στην ΕΕΕ θα ήταν ασύμβατη με τις υποχρεώσεις της Ελλάδας σύμφωνα με το άρθρο 6 ΣΕΕ και το Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων». Χρήζει επισήμανσης, εν προκειμένω, το γεγονός ότι στην οδηγία 2014/41/ΕΕ η απόρριψη της ΕΕΕ λόγω μη συμβατότητας με τα θεμελιώδη δικαιώματα είναι δυνητική, ενώ στο ελληνικό δίκαιο ο λόγος απόρριψης είναι υποχρεωτικός.

εκδίδει ΕΕΕ, η αρχή έκδοσης δίνει ιδιαίτερη σημασία στην εξασφάλιση του πλήρους σεβασμού των δικαιωμάτων κατά το άρθρο 48 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης («Χάρτης»). Το τεκμήριο αθωότητας και το δικαίωμα της υπεράσπισης σε ποινική διαδικασία αποτελούν ακρογωνιαίο λίθο των θεμελιωδών δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στο Χάρτη όσον αφορά τον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης. Οποιοσδήποτε περιορισμός των δικαιωμάτων αυτών από ερευνητικό μέτρο που διατάσσεται βάσει της παρούσας οδηγίας θα πρέπει να συμμορφώνεται πλήρως με τις απαιτήσεις του άρθρου 52 του Χάρτη σε ό,τι αφορά την αναγκαιότητα, την αναλογικότητα και τους στόχους γενικού συμφέροντος που θα πρέπει να επιδιώκει, ιδίως την προστασία των δικαιωμάτων των άλλων(σκ. 12). Η δημιουργία ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης στην Ένωση βασίζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη και σε τεκμήριο συμμόρφωσης των άλλων κρατών μελών με το δίκαιο της Ένωσης και ιδίως με τα θεμελιώδη δικαιώματα. Ωστόσο το τεκμήριο αυτό είναι μαχητό. Συνεπώς, εάν υπάρχουν σοβαροί λόγοι να θεωρηθεί ότι η εκτέλεση ερευνητικού μέτρου που περιέχεται στην ΕΕΕ θα είχε ως αποτέλεσμα την παραβίαση θεμελιώδους δικαιώματος του ενδιαφερομένου και ότι το κράτος μέλος εκτέλεσης θα παρέβαινε τις υποχρεώσεις του όσον αφορά την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η εκτέλεση της ΕΕΕ θα πρέπει να απορρίπτεται(σκ.19)». Η ρήτρα επιφύλαξης, δηλαδή, της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων συνιστά επιφύλαξη της ευρωενωσιακής δημόσιας τάξης. Η ευρωενωσιακή δημόσια τάξη συνίσταται σε θεμελιώδεις αντιλήψεις για τα θεμελιώδη δικαιώματα, οι οποίες διαπνέουν τις έννομες τάξεις όλων των κρατών μελών. Αυτές, όπως προερρήθη, αποτελούν «γενικές αρχές» του δικαίου της Ένωσης, κατοχυρώνονται στον ΧΘΔΕΕ και, κατ' άρθρο 6 ΣΕΕ, στην ΕΣΔΑ και απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών περί θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά την υποχρεωτική άρνηση εκτέλεσης της ΕΕΕ απαιτείται ι) να συντρέχουν «σοβαροί λόγοι» και ιι) να αντίκειται στην ευρωενωσιακή δημόσια τάξη. Επίσης, ορθά τονίζουν οι Καθηγητές, Τσόλκα και Αρβανίτης¹⁵² «Σημειωτέον ότι ο Ενωσιακός νομοθέτης εν προκειμένω δεν προβαίνει σε διάκριση των

¹⁵² Ο.ΤΣΟΛΚΑ και Ν. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ, Ν. 4489/2017 «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ και άλλες διατάξεις», Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι /7η ενημ. (Σεπτέμβριος 2021), σελ.74 και τις εκεί υποσημειώσεις.

τηρητέων δικαιωμάτων σε απόλυτα (όπως είναι η απαγόρευση βασανιστηρίων κατ' άρθρο 4 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, κατ' άρθρο 3 ΕΣΔΑ) και σε σχετικά (όπως είναι το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη κατ' άρθρα 47, 48 ΧΘΔΕΕ και, αντίστοιχα, κατ' άρθρο 6 ΕΣΔΑ). Η επιλογή αυτή είναι ορθή, καθώς διαφορετικά θα περιοριζόταν η προστατευτική εμβέλεια της διάταξης, η οποία ως έχει περιλαμβάνει τουλάχιστον τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στα άρθρα 1, 3, 4, 6, 7, 8, 20, 21, 47-50 ΧΘΔΕΕ (και στα αντίστοιχα άρθρα 3, 5, 6, 8, 10, 13, 14 ΕΣΔΑ και 1 Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου αυτής). Ως εκ τούτου, η αρχή εκτέλεσης οφείλει να απορρίψει την αναγνώριση/εκτέλεση της ΕΕΕ, εφόσον για (συγκεκριμένους) σοβαρούς λόγους πιθανολογείται ότι διαφορετικά θα παραβιαστεί απόλυτο είτε σχετικό θεμελιώδες δικαίωμα του καθ' ου».

Τα μέτρα εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης τα οποία στηρίζονται είτε σε απόφαση-πλαίσιο (π.χ. η απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ για το ΕΕΣ), είτε σε οδηγία (π.χ. η Οδηγία 2014/41/ΕΕ για την ΕΕΕ), αποτελούν «εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου» με την έννοια που αποδόθηκε ανωτέρω. Συνεπώς, τα κράτη μέλη όταν καλούνται να εκτελέσουν ένα ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης ή μια ευρωπαϊκή εντολή έρευνας υποχρεούνται να σέβονται τις διατάξεις του ΧΘΔΕΕ και δεσμεύονται από αυτές, διότι τα εθνικά μέτρα που εφαρμόζουν θεσπίζονται προκειμένου να εφαρμόσουν την ενωσιακή νομοθεσία. Εν κατακλείδι, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι το «τεκμήριο της αμοιβαίας εμπιστοσύνης» είναι πλέον μαχητό, αφού τόσο κατά την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης όσο και ευρωπαϊκής εντολής έρευνας θα πρέπει να διερευνάται η πιθανότητα παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων. Σε αυτή την περίπτωση η εκτέλεση του εντάλματος και της έρευνας απορρίπτονται.

5.2.3. Το παράδειγμα των αποφάσεων Aranyosi και Căldăraru

Σχετικώς αναφέρονται οι συνεκδικαζόμενες υποθέσεις **Aranyosi** (C-404/15) και **Căldăraru** (C-659/15 PPU)¹⁵³. Οι υπό κρίση προδικαστικές παραπομπές εντάσσονται στο πλαίσιο της εξετάσεως από την εισαγγελική υπηρεσία της Βρέμης, του επιτρεπτού της παραδόσεως των P. Aranyosi, Ούγγρου υπηκόου για τον οποίο εκδόθηκαν δύο ευρωπαϊκά εντάλματα σύλληψης για άσκηση ποινικής δίωξης και R. Căldăraru, Ρουμάνου υπηκόου, για τον οποίο εκδόθηκε ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης για

¹⁵³ ΔΕΕ 5.4.2016, C-404/15, *Aranyosi* και C-659/15 PPU, *Căldăraru*, EU:C:2016:198.

εκτέλεση στερητικής της ελευθερίας ποινής, στις δικαστικές αρχές του κράτους μέλους καταγωγής τους. Ωστόσο, οι δύο εκζητούμενοι εναντιώθηκαν στην παράδοσή τους λόγω της δυσλειτουργίας των ρουμανικών και ουγγρικών σωφρονιστικών συστημάτων, οφειλόμενης, μεταξύ άλλων, στον γενικευμένο υπερπληθυσμό στα σωφρονιστικά ιδρύματα, εξαιτίας της οποίας οι κρατούμενοι εκτίθενται ή κινδυνεύουν να εκτεθούν κατά την κράτησή τους σε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, κατά παράβαση των άρθρων 2, 3 και 5, της ΕΣΔΑ. **Ανέκυψε, λοιπόν, ενώπιον των αιτούντων δικαστηρίων το ζήτημα της νομιμότητας της εκτελέσεως ευρωπαϊκού εντάλματος συλλήψεως, από απόψεως της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του προσώπου το οποίο παραδίδεται.** Συγκεκριμένα, διατυπώθηκε και εστάλη σχετικώς με τα ανωτέρω το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα: *«1) Πρέπει το άρθρο 1, παράγραφος 3, της αποφάσεως-πλαισίου, να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν επιτρέπεται έκδοση με σκοπό την ποινική δίωξη (υπόθεση C-404/15) ή την εκτέλεση ποινής (υπόθεση C-659/15 PPU), όταν υφίστανται σοβαρές ενδείξεις ότι οι συνθήκες κρατήσεως στο κράτος μέλος εκδόσεως του εντάλματος θίγουν τα θεμελιώδη δικαιώματα του ενδιαφερόμενου προσώπου και τις γενικές αρχές του δικαίου, όπως κατοχυρώνονται στο άρθρο 6 ΣΕΕ, ή υπό την έννοια ότι στις περιπτώσεις αυτές το κράτος μέλος εκτελέσεως δύναται ή οφείλει να εξαρτά την απόφασή του επί του επιτρεπτού της εκδόσεως από την παροχή εγγυήσεων όσον αφορά την εξασφάλιση συγκεκριμένων συνθηκών κρατήσεως; Μήπως δύναται ή οφείλει το κράτος μέλος εκτελέσεως να θέσει συναφώς συγκεκριμένες ελάχιστες απαιτήσεις ως προς τις συνθήκες κρατήσεως που πρέπει να εξασφαλισθούν;».*

Ειδικότερα, ο Γεν. Εισαγγελέας Υ. ΒΟΤ¹⁵⁴ υποστηρίζει ότι το βασικό ζήτημα που τίθεται στις συγκεκριμένες υποθέσεις είναι «αν η ισχύς της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισεως έχει ως όριο τον κλονισμό της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών, λόγω ενδεχόμενης προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων τα οποία κατά τεκμήριο οφείλουν να σέβονται»(σκ.3), ενώ σημείωσε ότι εγείρεται «η κλασική προβληματική σταθμίσεως μεταξύ διαφορετικών θεμελιωδών σκοπών, της ανάγκης επιτεύξεώς τους και της δυνατότητας να επιτευχθούν χωρίς να αθετηθούν, ή έστω να αποδυναμωθούν, οι εγγυήσεις δυνάμει των οποίων η Ένωση αποτελεί χώρο δικαίου και ελευθερίας (σκ.68)».

¹⁵⁴ Βλ. προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα Υ. ΒΟΤ, 3.3.2016, EU:C:2016:140.

Η διαπίστωση του Γεν. Εισαγγελέα είναι σημαντική · δημιουργεί το εύλογο ερώτημα αν η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών αποτελεί θέσφατο ή μπορεί να καμφθεί σε ενδεχόμενη παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων;

Ο Γεν. Εισαγγελέας υποστηρίζει ότι η γενική υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων συνιστά τον περιορισμό εκείνο που επιτρέπει στις αρχές εκτέλεσης των εντάλματων να αναστέλλουν την εκτέλεση του εντάλματος μόνο όταν στο κράτος έκδοσης υφίστανται σοβαρές και διαρκείς παραβάσεις των αρχών που κατοχυρώνονται στο άρθρο 6 ΣΕΕ. Επίσης, θεωρεί ότι σε περίπτωση που υπάρχουν συστημικές πλημμέλειες σχετικά με τις συνθήκες κράτησης του κράτους μέλους έκδοσης ενός εντάλματος, πολλώ δε μάλλον αν αυτές έχουν διαπιστωθεί από το ΕΔΔΑ, η εκάστοτε δικαστική αρχή εκτελέσεως θα πρέπει να αναλογιστεί αν η παράδοση του προσώπου μπορεί να το εκθέσει πράγματι σε δυσμενείς συνθήκες κράτησης. Προς τούτο είναι αναγκαίο στη βάση της δικαστικής συνεργασίας να ανταλλάξει πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες κράτησης. Ο Γεν. Εισαγγελέας μνημονεύει ρητώς (σκ.151) το ευρωπαϊκό εγχειρίδιο σχετικά με τον τρόπο έκδοσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης θεωρώντας ότι οι αρχές έκδοσης πρέπει να το συμβουλεύονται και να εκδίδουν εντάλματα όταν τούτο είναι αποτελεσματικό και αναλογικό της δίωξης των «σοβαρότερων ή επιβλαβέστερων» εγκλημάτων. Κατά την άποψη του Γεν. Εισαγγελέα, οι επιταγές της απόφασης- πλαίσιο δεν αναγάγουν τον κίνδυνο προσβολής, στο κράτος μέλος έκδοσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων του εκζητουμένου προσώπου σε λόγο μη εκτελέσεως του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Θεωρεί ότι απόκειται στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών εκτελέσεως να συγκεντρώνουν χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες κρατήσεως στο κράτος μέλος εκδόσεως όταν γνωρίζουν για τις συστημικές πλημμέλειες στις συνθήκες κρατήσεως, καθώς και ότι εμπίπτει στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών εκδόσεως η λήψη μέτρων για συνθήκες κράτησης που σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα και παρέχουν μέσα ένδικης προστασίας.

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης επιβάλλει στα κράτη μέλη να αποδέχονται ότι όλα τα εθνικά κράτη τηρούν το δίκαιο της ένωσης και παρέχουν ίση μεταχείριση με τους υπηκόους τους και σε πολίτες άλλων κρατών μελών, διασφαλίζοντας το σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Με γνώμονα την εν λόγω αρχή, τα κράτη μέλη είναι υποχρεωμένα να εκτελούν τα ευρωπαϊκά εντάλματα

σύλληψης εκτός αν συντρέχει κάποια από τις εξαιρετικές περιπτώσεις αρνήσεως εκτέλεσης του εντάλματος που αναφέρεται ρητά στο νόμο (είτε ως υποχρεωτικός λόγος μη εκτέλεσης- άρθρο 3 της αποφάσεως-πλαisiού, είτε προαιρετικής μη εκτέλεσης κατά τα άρθρα 4 και 4α της αποφάσεως-πλαisiού). Δηλαδή, όπως επισημαίνεται και στην αιτιολογική σκέψη 10 της αποφάσεως-πλαisiού, η εφαρμογή του μηχανισμού του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης δύναται να ανασταλεί μόνο στην περίπτωση σοβαρής και διαρκούς παραβίασης από κράτος μέλος των αρχών που διατυπώνονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ, και σύμφωνα με την προβλεπόμενη στο άρθρο 7 ΣΕΕ διαδικασία, διότι δεν μπορεί η εφαρμογή αυτού του μέτρου εναρμόνισης να συνεπάγεται την τροποποίηση της υποχρέωσης σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων όπως διατυπώνονται, μεταξύ άλλων, στον Χάρτη. Στη σκ. 84 του Δικαστηρίου μνημονεύεται ότι ο σεβασμός του άρθρου 4 του Χάρτη σχετικά με την απαγόρευση των απάνθρωπων και εξευτελιστικών μεταχειρίσεων και ποινών **«επιβάλλεται, όπως προκύπτει από το άρθρο 51, παράγραφος 1, αυτού, στα κράτη μέλη και, ως εκ τούτου, στα δικαιοδοτικά τους όργανα, όταν αυτά θέτουν σε εφαρμογή το δίκαιο της Ένωσης, όπως συμβαίνει όταν η δικαστική αρχή έκδοσης και η δικαστική αρχή εκτέλεσης εφαρμόζουν τις εθνικές διατάξεις που θεσπίζονται σε εκτέλεση της αποφάσεως-πλαisiού».**

Σύμφωνα με την άποψη του Δικαστηρίου όταν σε βάρος κράτους μέλους έκδοσης υπάρχουν στοιχεία «αντικειμενικά, αξιόπιστα, συγκεκριμένα και δεόντως ενημερωμένα» που καταμαρτυρούν πραγματικό κίνδυνο για απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση, τότε το κράτος μέλος εκτέλεσης υποχρεούται να εκτιμήσει τον κίνδυνο να υποστεί το άτομο απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση προτού εκτελέσει το ένταλμα. Για την επίτευξη σωστής εκτίμησης, μάλιστα, θα πρέπει να ζητήσει, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 15, παράγραφος 2, της αποφάσεως-πλαisiού, από το κράτος μέλος έκδοσης κάθε σημαντική πληροφορία σχετικά με τις συνθήκες κράτησης.

Στις ανωτέρω υποθέσεις το Δικαστήριο απεφάνθη ότι *«εφόσον υπάρχουν αντικειμενικά, αξιόπιστα, συγκεκριμένα και δεόντως ενημερωμένα στοιχεία τα οποία μαρτυρούν την ύπαρξη είτε συστημικών ή γενικευμένων πλημμελειών είτε πλημμελειών που επηρεάζουν ορισμένες ομάδες προσώπων ή ακόμη ορισμένα κέντρα κράτησης όσον αφορά τις συνθήκες κράτησης στο κράτος μέλος έκδοσης, η δικαστική αρχή εκτέλεσης οφείλει να εκτιμήσει, συγκεκριμένα και με ακρίβεια, αν συντρέχουν σοβαροί και*

αποδεδειγμένοι λόγοι να θεωρηθεί ότι το πρόσωπο εις βάρος του οποίου έχει εκδοθεί ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης με σκοπό την άσκηση ποινικών διώξεων ή την εκτέλεση στερητικής της ελευθερίας ποινής θα διατρέξει, λόγω των συνθηκών κράτησής του στο κράτος μέλος έκδοσης, πραγματικό κίνδυνο απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης, κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη, σε περίπτωση παράδοσής του στο εν λόγω κράτος μέλος. Προς τον σκοπό αυτό, οφείλει να ζητήσει την προσκόμιση συμπληρωματικών πληροφοριών από την δικαστική αρχή έκδοσης, η οποία, αφού λάβει, εφόσον παραστεί ανάγκη, τη συνδρομή της κεντρικής αρχής ή μιας εκ των κεντρικών αρχών του κράτους μέλους έκδοσης, κατά την έννοια του άρθρου 7 της αποφάσεως-πλαisiού, οφείλει να διαβιβάσει τις πληροφορίες αυτές εντός της προθεσμίας που τάσσεται σε τέτοιο αίτημα. Η δικαστική αρχή εκτέλεσης οφείλει να αναβάλει την απόφασή της περί της παράδοσης του οικείου προσώπου έως ότου παραλάβει τις συμπληρωματικές πληροφορίες βάσει των οποίων μπορεί να αποκλείσει την ύπαρξη ενός τέτοιου κινδύνου. Εάν η ύπαρξη τέτοιου κινδύνου δεν μπορεί να αποκλειστεί εντός εύλογης προθεσμίας, η εν λόγω αρχή οφείλει να αποφασίσει εάν πρέπει να θέσει τέρμα στη διαδικασία παράδοσης.

Καταληκτικά συνάγεται από την απόφαση ότι το ΔΕΕ αποδέχεται ότι στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης υπάρχουν όρια, καθώς και ότι το τεκμήριο της αμοιβαίας εμπιστοσύνης δεν είναι αμάχητο, όταν θίγονται σοβαρά τα θεμελιώδη δικαιώματα. Τα κράτη μέλη εκτέλεσης έχουν την ευχέρεια να εξακριβώσουν τις διαθέσιμες πληροφορίες για την ύπαρξη πραγματικού κινδύνου απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης στο κράτος εκδόσεως και αν τούτο δεν συμβεί εντός εύλογου χρόνου, η εκτέλεση του εντάλματος δύναται να απορριφθεί. Συνεπώς, η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων έχει πρωτεύουσα ισχύ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΕΕ

6.1. Υπόθεση: Melloni

Στην υπόθεση **Melloni**¹⁵⁵, εκδόθηκαν εντάλματα σύλληψης από Ιταλικό δικαστήριο προκειμένου ο S.Melloni να δικαστεί για τις κατηγορίες που του αποδίδονταν. Παρότι συνελήφθη από ισπανικές αρχές, ο ίδιος κατάφερε και διέφυγε προτού παραδοθεί στις ιταλικές αρχές. Το ιταλικό δικαστήριο στη συνέχεια, τον καταδίκασε ερήμην για την πράξη της δόλιας πτωχεύσεως και απέρριψε την αίτηση αναιρέσεως των δύο

¹⁵⁵ ΔΕΕ 26.2.2013, C-399/11, *Melloni*, EU:C:2013:107.

συνηγόρων του. Ο γενικός εισαγγελέας της Ιταλικής Δημοκρατίας εξέδωσε ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης για την εκτέλεση της καταδικαστικής αποφάσεως, ο Melloni όμως αφού συνελήφθη από τις ισπανικές αρχές δεν συμφώνησε στην παράδοσή του στην Ιταλία, ισχυριζόμενος, αφενός ότι, κατά το στάδιο της εφέσεως, διόρισε άλλον δικηγόρο, εκτός των δύο συνηγόρων που τον εκπροσώπησαν, και αφετέρου ότι το ιταλικό δικονομικό δίκαιο δεν προβλέπει τη δυνατότητα ασκήσεως ενδίκου μέσου κατά καταδικαστικών αποφάσεων που έχουν εκδοθεί ερήμην και ότι για τον λόγο αυτό το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψεως θα έπρεπε στην περίπτωσή του να εκτελεσθεί εφόσον η Ιταλία μπορούσε να εγγυηθεί τη δυνατότητα ασκήσεως ενδίκου μέσου κατά της καταδικαστικής σε βάρος του αποφάσεως.

Ωστόσο, αποφασίστηκε η εκτέλεση του εντάλματος, καθώς το δικαστήριο θεώρησε ότι δεν αποδείχθηκε ότι οι δικηγόροι τους οποίους είχε διορίσει ο Melloni είχαν παύσει να τον εκπροσωπούν, καθώς και ότι δεν παραβιάστηκαν τα δικαιώματα υπερασπίσεως του ιδίου, αφού παρότι γνώριζε τη διεξαγωγή της δίκης, δεν παρέστη οικειοθελώς και διόρισε για την υπεράσπιση και την εκπροσώπησή του δύο δικηγόρους οι οποίοι παρέστησαν στον πρώτο και δεύτερο βαθμό, καθώς και στην κατ' αναίρεση δίκη, ασκώντας όλα τα προβλεπόμενα ένδικα βοηθήματα. Ο Melloni άσκησε έπειτα προσφυγή για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του και συγκεκριμένα για το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη (άρθρο 47 Χάρτη), ενώ ζήτησε να εξετασθεί η προσφυγή του και από άποψη συνταγματικού δικαίου, καθώς με βάση τη νομολογία του ισπανικού συνταγματικού δικαστηρίου, σε περίπτωση καταδικαστικών αποφάσεων για σοβαρές ποινικές παραβάσεις που εκδίδονται ερήμην του κατηγορουμένου, η παράδοση του καταδικασθέντος πρέπει να εξαρτάται από τη δυνατότητα αναθεωρήσεως της αποφάσεως. Η προσφυγή έγινε παραδεκτή, κατά την εξέταση όμως των ζητημάτων της ανέκυψαν ερωτήματα, για τα οποία το ισπανικό συνταγματικό δικαστήριο αποφάσισε να αποστείλει προδικαστικά ερωτήματα στο ΔΕΕ, διερωτώμενο για τη συμβατότητα του άρθρου 4^α της απόφασης-πλαίσιο του ΕΕΣ με τα άρθρα 47 και 48 παρ.2 του Χάρτη, αλλά για την σχέση τους με το άρθρο 53 του Χάρτη.

Κατά τη γνώμη του Γεν. Εισαγγελέα, *Υ.ΒΟΤ*¹⁵⁶, οι αποφάσεις-πλαίσια, ήτοι η απόφαση πλαίσιο 2002/584 και η απόφαση-πλαίσιο 2009/299 στην οποία

¹⁵⁶ Βλ. Προτάσεις του Γεν. Εισαγγελέα, *Υ. ΒΟΤ*, της 2ας Οκτωβρίου 2012, EU:C:2012:600, ιδιαίτερα τις σκ.71, 86, 93,133,135.

διευκρινίζονται οι λόγοι της αρνήσεως εκτελέσεως του ευρωπαϊκού εντάλματος συλλήψεως αν ο ενδιαφερόμενος δεν παρέστη στη δίκη αυτοπροσώπως, δεν επιφέρουν αλλαγές ως προς την υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών νομικών αρχών που καθιερώνονται στο άρθρο 6 ΣΕΕ, μέρος των οποίων αποτελεί το δικαίωμα υπερασπίσεως των προσώπων που δικάζονται στο πλαίσιο ποινικής δίκης. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι το άρθρο 4^α, παράγραφος 1 της αποφάσεως-πλαισίου ρυθμίζει με εξαντλητικό τρόπο, και ικανοποιητικά από την άποψη της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, το ζήτημα του δικαιώματος για νέα δίκη στο πλαίσιο της εκτελέσεως ευρωπαϊκού εντάλματος συλλήψεως εκδοθέντος για την εκτέλεση αποφάσεως που εκδόθηκε κατόπιν δίκης κατά την οποία ο ενδιαφερόμενος δεν εμφανίστηκε αυτοπροσώπως. Γι' αυτό και θεωρεί ότι δεν πρέπει να επιτρέπεται στις αρμόδιες επί της εκτελέσεως δικαστικές αρχές να απέχουν της εφαρμογής του άρθρου 4α, παράγραφος 1, της αποφάσεως-πλαισίου και να υιοθετούν αυστηρότερη αντίληψη του δικαιώματος για δίκαιη δίκη, απαιτώντας συστηματικά να είναι δυνατή νέα δίκη στο κράτος μέλος εκδόσεως, όταν το ευρωπαϊκό ένταλμα συλλήψεως αναφέρει ότι ο ενδιαφερόμενος υπάγεται σε μία από τις περιπτώσεις που περιγράφονται στα σημεία α' έως δ' της τελευταίας αυτής διάταξης.

Σχετικά δε με το αν θα πρέπει σύμφωνα με το άρθρο 53 του Χάρτη να παρέχεται ευρύτερη προστασία του δικαιώματος στο ισπανικό συνταγματικό δικαστήριο, ο Γεν. Εισαγγελέας επισημαίνει ότι, μεταξύ άλλων ερμηνειών που έχουν δοθεί, γίνεται αποδεκτό ότι το άρθρο 53, το οποίο στοχεύει «να οριοθετήσει τα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής του Χάρτη και των Συνταγμάτων των κρατών μελών», θα πρέπει να ερμηνεύεται ομοίως με το άρθρο 51 του Χάρτη, ήτοι ότι εντός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, το επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων που πρέπει να εφαρμόζεται είναι αυτό που προκύπτει από τον Χάρτη. Αντίθετα, εκτός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, ο Χάρτης δεν εμποδίζει την εφαρμογή του επιπέδου προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων που προβλέπεται στο Σύνταγμα του οικείου κράτους μέλους. Το συνταγματικό δικαστήριο της Ισπανίας διαφώνησε με την ερμηνεία αυτή θεωρώντας ότι καθιστά το άρθρο 53 περιττό, τη στιγμή που αποδίδεται η ίδια ερμηνεία με το άρθρο 51 του Χάρτη και ότι η εφαρμογή του Χάρτη θα συνεπαγόταν μείωση της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων από τους εθνικούς συνταγματικούς κανόνες. Στην ενδεχόμενη σύγκρουση επιπέδων προστασίας και προς αποφυγή παρερμηνειών, ο Γεν. Εισαγγελέας σημειώνει, «το άρθρο 53 του

Χάρτη έρχεται να συμπληρώσει τις αρχές που θεσπίζονται στα άρθρα 51 και 52 αυτού, υπενθυμίζοντας, αφενός, ότι, σε ένα σύστημα όπου κυριαρχεί πληθώρα πηγών προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ο Χάρτης δεν προορίζεται να καταστεί το αποκλειστικό εργαλείο προστασίας των δικαιωμάτων αυτών και, αφετέρου, ότι δεν μπορεί ο Χάρτης αυτός καθαυτός να έχει ως συνέπεια να αντιστρατεύεται ή να μειώνει το επίπεδο προστασίας που προκύπτει από τις διάφορες αυτές πηγές στα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής της καθεμιάς τους». Η έκφραση, λοιπόν, «στα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής τους» σκοπό έχει να διαβεβαιώσει τα κράτη μέλη ότι ο Χάρτης δεν έχει ως προορισμό να υποκαταστήσει το εθνικό τους Σύνταγμα όσον αφορά το επίπεδο προστασίας που αυτό εγγυάται εντός του πεδίου εφαρμογής του εθνικού δικαίου, διότι σε κάθε περίπτωση ο Χάρτης έχει θεσπιστεί για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε επίπεδο ενωσιακού δικαίου και θα πρέπει να διασφαλίζεται η αρχή της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου. Ένεκα τούτου ο Γεν. Εισαγγελέας φρονεί ότι είναι ορθότερο - αφού ληφθεί υπόψη η εθνική συνταγματική ταυτότητα ενός κράτους- να μην επιτρέπεται στην αρμόδια αρχή εκτέλεσεως να εξαρτά, κατ' εφαρμογή του εθνικού συνταγματικού δικαίου της, την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος συλλήψεως από τον όρο ότι το πρόσωπο το οποίο αφορά το ένταλμα δικαιούται να απαιτήσει νέα δίκη στο κράτος μέλος εκδόσεως, ενώ το άρθρο 4α, παράγραφος 1 της αποφάσεως-πλαϊσίου δεν προβλέπει την εφαρμογή ενός τέτοιου όρου.

Την θέση αυτή ενστερνίστηκε το Δικαστήριο διατυπώνοντάς τη στην απόφασή του, ενώ περαιτέρω σημείωσε ότι «Όσον αφορά την έκταση εφαρμογής του δικαιώματος για αποτελεσματική προσφυγή και δίκαιη δίκη, το οποίο προβλέπει το άρθρο 47 του Χάρτη, καθώς και των διασφαλιζόμενων από το άρθρο 48, παράγραφος 2, αυτού δικαιωμάτων άμυνας, πρέπει να διευκρινισθεί ότι, ναι μεν το δικαίωμα του κατηγορουμένου να παρίσταται αυτοπροσώπως στη δίκη συνιστά ουσιώδες στοιχείο του δικαιώματος για δίκαια δίκη, εντούτοις το δικαίωμα αυτό δεν είναι απόλυτο. Ο κατηγορούμενος μπορεί, εξ ιδίας βουλήσεως, να παραιτηθεί του δικαιώματος αυτού ρητώς ή σιωπηρώς... (σκ.49)».

Για το λόγο αυτό το Δικαστήριο απεφάνθη ότι το άρθρο 4α, παράγραφος 1, της αποφάσεως-πλαϊσίου 2002/584, είναι απολύτως συμβατό με το δικαίωμα σε αποτελεσματική προσφυγή και δίκαιη δίκη και τα δικαιώματα άμυνας που διασφαλίζουν τα άρθρα 47 και 48, παράγραφος 2 του Χάρτη. Σύμφωνα με το ΔΕΕ, η δυνατότητα ενός κράτους μέλους να επικαλεστεί το εθνικό συνταγματικό πλαίσιο

προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων βάσει του άρθρου 53, προκειμένου να εξαρτηθεί η παράδοση προσώπου που καταδικάστηκε ερήμην, από προϋπόθεση που δεν προβλέπεται στην απόφαση -πλαίσιο 2009/299, θα έθετε σε κίνδυνο τις αρχές της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και αναγνώρισεως των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών που οι αποφάσεις-πλαίσιο στοχεύουν να ενισχύσουν.

6.2. Υπόθεση: *Covaci*

Στην υπόθεση *Covaci*¹⁵⁷, εξετάστηκε από το ΔΕΕ η συμβατότητα του γερμανικού νόμου με την οδηγία 2010/64/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στην ποινική διαδικασία, καθώς και με την οδηγία 2012/13/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών. Ειδικότερα, στο πλαίσιο αστυνομικού ελέγχου που διενεργήθηκε από τη γερμανική αστυνομία ο Ρουμάνος υπήκοος *Covaci*, οδηγούσε, επί γερμανικού εδάφους, όχημα που δεν διέθετε αφενός ισχύον ασφαλιστήριο υποχρεωτικής ασφαλίσεως αστικής ευθύνης αυτοκινήτου και, αφετέρου, η βεβαίωση ασφαλίσεως (πράσινη κάρτα) που επέδειξε ο ενδιαφερόμενος στις γερμανικές αρχές ήταν παραποιημένη. Αφού ανακρίθηκε με διερμηνέα και διόρισε ως αντικλήτους του τρεις δικαστικούς υπαλλήλους για επίδοση δικαστικών εγγράφων, ζητήθηκε η έκδοση δικαστικής απόφασης, χωρίς ακροαματική διαδικασία λόγω της μικρής βαρύτητας της πράξης. Στη συνέχεια ζητήθηκε να γίνει επίδοση της αποφάσεως μέσω των αντικλήτων. Επί της αποφάσεως αυτής (σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο), ο καταδικασθείς μπορεί να προβάλει αντιρρήσεις εντός της τασσόμενης από το νόμο προθεσμίας, αρχόμενη από της επιδόσεως της αποφάσεως στους αντικλήτους του, ενώ το έγγραφο θα πρέπει να συντάσσεται στη γερμανική γλώσσα.

Το γερμανικό δικαστήριο αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιον του διαδικασία και να αποστείλει προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ διερωτώμενο αφενός, αν ο γερμανικός νόμος που υποχρεώνει την υποβολή εγγράφου αντιρρήσεων στη γερμανική γλώσσα συνάδει με τις διατάξεις της οδηγίας 2010/64/ΕΕ που προβλέπουν παροχή δωρεάν γλωσσικής συνδρομής στους κατηγορουμένους των ποινικών δικών και αφετέρου αν η διαδικασία επιδόσεως της αποφάσεως που εκδόθηκε κατά τη συνοπτική διαδικασία είναι σύμφωνη προς την οδηγία 2012/13/ΕΕ, και ιδίως προς την επιταγή

¹⁵⁷ ΔΕΕ 15.10.2015, C-216/14, *Covaci*, EU:C:2015:686.

προς τα κράτη μέλη να μεριμνούν ώστε, το αργότερο με τη διαβίβαση του κατηγορητηρίου στο δικαστήριο, να παρέχονται λεπτομερή στοιχεία για την ποινική κατηγορία.

Το Δικαστήριο έκρινε αρχικά ότι το να αναλαμβάνουν τα κράτη μέλη για κάθε ενδιαφερόμενο πρόσωπο συστηματικά τη μετάφραση κάθε δικογράφου και ενδίκου μέσου «θα υπερέβαινε τους σκοπούς που επιδιώκει η ίδια η οδηγία 2010/64 (σκ.38)» υπενθυμίζοντας παράλληλα ότι και στη νομολογία του ΕΔΔΑ προκύπτει «ότι για την τήρηση των απαιτήσεων που συνδέονται με τη δίκαιη δίκη αρκεί να διασφαλίζεται ότι ο κατηγορούμενος γνωρίζει την κατηγορία και μπορεί να αμυνθεί, χωρίς να επιβάλλεται γραπτή μετάφραση κάθε έγγραφου αποδεικτικού στοιχείου ή επίσημου εγγράφου της δικογραφίας (σκ.39)». Επίσης, διαπιστώνει ότι «το δικαίωμα σε διερμηνεία που προβλέπει το άρθρο 2 της οδηγίας 2010/64 έχει ως αντικείμενο την απόδοση από διερμηνέα σε άλλη γλώσσα της προφορικής επικοινωνίας μεταξύ των υπόπτων ή των κατηγορουμένων και των ανακριτικών αρχών, των δικαστικών αρχών ή, όπου χρειάζεται, του συνηγόρου, και όχι τη γραπτή μετάφραση κάθε εγγράφου που προσκομίζουν οι εν λόγω ύποπτοι ή κατηγορούμενοι» και ότι «το δικαίωμα σε μετάφραση που προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2010/64 δεν περιλαμβάνει, κατ' αρχήν, τη γραπτή μετάφραση προς τη γλώσσα διαδικασίας εγγράφου όπως οι προβληθείσες αντιρρήσεις κατά ποινικής αποφάσεως εκδοθείσας κατά τη συνοπτική διαδικασία (σκ.47)». Συνεπώς, κατέληξε το Δικαστήριο το έγγραφο των αντιρρήσεων δεν θα έπρεπε να γραφτεί σε γλώσσα διαφορετική από αυτή της διαδικασίας διότι δεν αποτελούσε ουσιώδες έγγραφο κατά το άρθρο 3 παρ.3 της οδηγίας.

Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 3 της οδηγίας 2012/13/ΕΕ οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι πρέπει, να ενημερώνονται, τουλάχιστον, για ορισμένα δικονομικά δικαιώματα που απαριθμούνται στο εν λόγω άρθρο. Ως εκ τούτου το Δικαστήριο θεωρεί ότι «η επίδοση εκδοθείσας κατά τη συνοπτική διαδικασία ποινικής αποφάσεως πρέπει, σύμφωνα με το άρθρο 6 της οδηγίας 2012/13, να θεωρηθεί ως μια μορφή ενημερώσεως σχετικά με την σε βάρος του ενδιαφερομένου ποινική κατηγορία, με αποτέλεσμα να απαιτείται η τήρηση των απαιτήσεων του εν λόγω άρθρου (σκ.61)». Το Δικαστήριο αποφαινεται ότι «αν η προθεσμία για την προβολή αντιρρήσεων του ενδιαφερομένου αρχίζει με την επίδοση της εκδοθείσας κατά τη συνοπτική διαδικασία αποφάσεως στον αντίκλητο του κατηγορουμένου, ο τελευταίος δεν μπορεί πραγματικά να

ασκήσει τα δικαιώματά του υπερασπίσεως και η δίκη δεν είναι δίκαιη παρά μόνον εάν ο κατηγορούμενος έχει στη διάθεσή του ολόκληρη την εν λόγω προθεσμία, ήτοι χωρίς η διάρκειά της να μειώνεται κατά το χρονικό διάστημα που χρειάζεται ο αντίκλητος για να διαβιβάσει την εκδοθείσα κατά τη συνοπτική διαδικασία απόφαση στον αποδέκτη της (σκ. 67)».

Εν προκειμένω, η ένδικη διαφορά σχετίζεται με την ενσωμάτωση παράγωγου ενωσιακού δικαίου, ήτοι των Οδηγιών για τα δικονομικά δικαιώματα. Τούτως ειπείν, το κράτος μέλος που καλείται να αποφανθεί σχετικά με το δικαίωμα ερμηνείας, μετάφρασης και ενημέρωσης του κατηγορουμένου εφαρμόζει κατά την έννοια του άρθρου 51 παρ.1 εδ. α' ΧΘΔΕΕ «ενωσιακό δίκαιο» και δεσμεύεται να παρέχει και να προστατεύει τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο Χάρτη.

6.3. Υπόθεση: PPU [Kamekris]

Στην υπόθεση *PPU [Kamekris]*¹⁵⁸, ο ΚΝ, Έλληνας και Γεωργιανός υπήκοος, καταδικάστηκε ερήμην σε ποινή ισόβιας καθειρξεως από πλημμελειοδικείο της Γεωργίας για διεθνή διακίνηση κοκαΐνης σε ιδιαιτέρως μεγάλες ποσότητες στο πλαίσιο εγκληματικής οργάνωσης, προετοιμασία ομαδικής δολοφονίας και παράνομη οπλοκατοχή. Οι γεωργιανές αρχές ζήτησαν την έκδοση «ερυθράς αγγελίας» από την Interpol για τον ΚΝ, ήτοι υπέβαλαν αίτημα προσωρινής συλλήψεως με σκοπό την έκδοση. Στη συνέχεια αυτός συνελήφθη στο Βέλγιο και έπειτα στη Γαλλία βάσει της ερυθράς αγγελίας. Το δικαστικό συμβούλιο του εφετείου των Βρυξελλών, απέρριψε την αίτηση εκδόσεως που είχαν υποβάλει οι γεωργιανές αρχές, κρίνοντας ότι υπήρχαν σοβαροί λόγοι που δικαιολογούσαν τον φόβο ότι η έκδοση του ΚΝ στη Γεωργία θα είχε ως αποτέλεσμα την αρνησιδικία και θα τον εξέθετε σε πραγματικό κίνδυνο απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης. Στο πλαίσιο της διαδικασίας εκδόσεως που είχε ξεκινήσει στη Γαλλία, ο ΚΝ δήλωσε ότι δεν συγκατατίθεται στην έκδοσή του και υποστήριξε ότι το δίκαιο της Ένωσης, ιδίως οι αρχές της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων που λαμβάνονται από τα κράτη μέλη, επιβάλλουν στις γαλλικές αρχές να αναγνωρίσουν την απόφαση του δικαστικού συμβουλίου του εφετείου Βρυξελλών και να αρνηθούν την έκδοσή του στη Γεωργία. Η απόφαση αυτή, ποινικής φύσεως, του αναγνώρισε ένα κατοχυρωμένο από την Ένωση δικαίωμα, ήτοι το δικαίωμα να μην εκδοθεί σε τρίτη χώρα εάν υπάρχει

¹⁵⁸ ΔΕΕ 19.11.2025, C-219/25, *PPU [Kamekris]*, EU:C:2025:456.

πραγματικός κίνδυνος να υποβληθεί στη χώρα αυτή σε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή να εκτεθεί σε αρνησιδικία.

Το γαλλικό δικαστήριο απέστειλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ, διερωτώμενο αν «ένα κράτος μέλος υποχρεούται να αρνηθεί την εκτέλεση αιτήσεως εκδόσεως πολίτη της Ένωσης προς τρίτο κράτος σε περίπτωση που άλλο κράτος μέλος έχει προηγουμένως αρνηθεί την εκτέλεση της ίδιας αιτήσεως εκδόσεως, για τον λόγο ότι η παράδοση του ενδιαφερομένου ενδέχεται να θίξει το θεμελιώδες δικαίωμα μη υποβολής σε βασανιστήρια ή σε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 19 του Χάρτη, και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη»

Το Δικαστήριο έκρινε ειδικότερα ότι αν η άσκηση των δικαιωμάτων της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών μπορεί να παρακωλυθεί από μια εθνική ρύθμιση, τότε αυτή η παρεμπόδιση μπορεί να θεωρηθεί συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης, μόνον εφόσον η εθνική ρύθμιση προστατεύει τα θεμελιώδη δικαιώματα ακολουθώντας τις προδιαγραφές που θέτει το Δικαστήριο¹⁵⁹. Σύμφωνα δε με την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, μια τέτοια ρύθμιση πρέπει να θεωρηθεί ως ρύθμιση που «εφαρμόζει το δίκαιο της Ένωσης», υπό την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη. Ακόμη, το Δικαστήριο εξέφρασε την άποψη ότι *«κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση εκδόσεως και το οποίο δεν εκδίδει τους υπηκόους του υποχρεούται να εξετάσει, προτού*

¹⁵⁹ Βλ. ΔΕΕ 14.09.2023, C-55/22, ΝΚ, EU:C:2023:670, ειδικότερα σκ. 29 «Το Δικαστήριο έχει κρίνει επίσης ότι όταν διαπιστώνεται ότι μια εθνική ρύθμιση μπορεί να παρακωλύει την άσκηση μιας ή περισσότερων από τις θεμελιώδεις ελευθερίες που κατοχυρώνονται με τη Συνθήκη, μπορεί να ισχύσει ως δικαιολογητικός λόγος της παρακώλυσης αυτής κάποια από τις εξαιρέσεις που προβλέπει το δίκαιο της Ένωσης μόνο εφόσον αυτό είναι σύμφωνο με τα θεμελιώδη δικαιώματα, των οποίων τον σεβασμό διασφαλίζει το Δικαστήριο. Αυτή η υποχρέωση συμφωνίας με τα θεμελιώδη δικαιώματα εμπίπτει προφανώς στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, άρα και του Χάρτη. Επομένως, όταν ένα κράτος μέλος χρησιμοποιεί τις εξαιρέσεις που προβλέπει το δίκαιο της Ένωσης ως δικαιολογητικό λόγο της παρακώλυσης μιας από τις θεμελιώδεις ελευθερίες που κατοχυρώνει η Συνθήκη, πρέπει να γίνεται δεκτό ότι το κράτος μέλος «εφαρμόζει το δίκαιο της Ένωσης», υπό την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη». Βλ. ωστόσο και σκ. 63, «Ωστόσο, περιορισμός του θεμελιώδους δικαιώματος που κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του Χάρτη μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη». Σημειώνεται ότι στην υπό κρίση υπόθεση παραβιάστηκε το άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ, διότι κατόπιν επ' ακροατηρίου συζήτησης στο πλαίσιο της οποίας διεξήχθη αποδεικτική διαδικασία, εκδόθηκε κατά τον ΝΚ, δικαστική απόφαση η οποία κατέστη αμετάκλητη και με την οποία το πρόσωπο αυτό απαλλάχθηκε για την παράβαση άλλης διάταξης της εθνικής νομοθεσίας με βάση τα ίδια πραγματικά περιστατικά, συνεπώς η άσκηση δεύτερης δίωξης για την επιβολή κυρώσεων για την παράνομη προσφορά τυχερών παιχνίμων μέσω μηχανημάτων (υπό κρίση υπόθεση) αντίκειται στην αρχή της απαγόρευσης επιβολής διττής κύρωσης. Άλλωστε, το ΔΕΕ έχει κρίνει ότι «το άρθρο 50 του Χάρτη απαγορεύει την επιβολή, βάσει των αυτών πραγματικών περιστατικών, πλειόνων κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα κατά το πέρασ διαφόρων διαδικασιών οι οποίες κινούνται προς τούτο (σκ.56)».

αποφασίσει να εκδώσει, κατ' εφαρμογήν, μεταξύ άλλων, της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Εκδόσεως, υπήκοο άλλου κράτους μέλους, **εάν η εν λόγω απόφαση, ως εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, ενδέχεται να προσβάλει τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται σε αυτόν, ιδίως στο άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, το οποίο κατοχυρώνει το θεμελιώδες δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, ή στο άρθρο 19, παράγραφος 2, σύμφωνα με το οποίο κανείς δεν μπορεί να απομακρυνθεί, να απελαθεί ή να εκδοθεί προς κράτος όπου διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση (σκ.41)».** Παρατηρείται, δηλαδή, ότι προτού το Δικαστήριο εξετάσει την παραβίαση των άρθρων 19 και 47 ΧΘΔΕΕ, που ενδεχομένως να υφίσταται στην υπό κρίση περίπτωση, προβαίνει πρώτα στην **κρίση ότι η απόφαση εκτέλεσης του αιτήματος εκδόσεως υπηκόου τρίτης χώρας αποτελεί εφαρμογή του «ενωσιακού δικαίου» σύμφωνα με το άρθρο 51 παρ. 1 ΧΘΔΕΕ.** Υπό αυτή την παραδοχή σημειώνεται ότι το κράτος μέλος δεσμεύεται ως προς την προστασία των οικείων δικαιωμάτων και την εφαρμογή του Χάρτη.

Αξιοσημείωτες είναι οι προτάσεις της Γεν. Εισαγγελέως, *J. KOKOTT*,¹⁶⁰ η οποία υποστήριξε ότι «Στο μέτρο που εφαρμόζεται το δίκαιο της Ένωσης, το εν λόγω δικαστήριο οφείλει, εντούτοις, να λάβει δεόντως υπόψη, στο πλαίσιο της εξέτασής στην οποία θα προβεί το ίδιο, τους λόγους στους οποίους στηρίζεται η απορριπτική απόφαση του άλλου δικαστηρίου» (σκ.17). Επίσης, σημειώνει σχετικά με την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης ότι «η αρχή αυτή επιβάλλει σε κάθε κράτος μέλος να δέχεται, πλην εξαιρετικών περιστάσεων, ότι όλα τα άλλα κράτη μέλη τηρούν το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, ότι σέβονται τα αναγνωρισμένα από το δίκαιο της Ένωσης θεμελιώδη δικαιώματα. Συνεπώς, αν το δικαστήριο κράτους μέλους διαπιστώσει ορθώς ότι, σε περίπτωση εκδόσεως, υφίσταται κίνδυνος προσβολής θεμελιωδών δικαιωμάτων του Χάρτη, τα δικαστήρια των άλλων κρατών μελών οφείλουν να λάβουν δεόντως υπόψη τη διαπίστωση του πρώτου δικαστηρίου όταν αποφαινόμενοι επί της ίδιας εκδόσεως. Ωστόσο, τούτο δεν συνιστά ήδη υποχρέωση αναγνώρισης της απόφασης του πρώτου δικαστηρίου. Μια τέτοια υποχρέωση θα απαιτούσε ρητή ρύθμιση -η οποία δεν υφίσταται έως σήμερα (σκ.27). Κατά τα λοιπά, η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης εφαρμόζεται

¹⁶⁰ Βλ. Προτάσεις της Γεν. Εισαγγελέως *J. KOKOTT*, 22.05.2025, Υπόθεση C-219/25 PPU [Kamekris], EU:C:2025:379.

υπό τη μορφή αυτή μόνον αν έχουν εφαρμογή τα θεμελιώδη δικαιώματα του Χάρτη. Σύμφωνα όμως με το άρθρο 51, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, του Χάρτη, οι διατάξεις του απευθύνονται στα κράτη μέλη μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης (28). Η φράση «όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης», κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, του Χάρτη, **επιβάλλει την ύπαρξη συνδέσμου μεταξύ μιας πράξης του δικαίου της Ένωσης και του αντίστοιχου εθνικού μέτρου, ο οποίος να υπερβαίνει την εγγύτητα των σχετικών τομέων ή τις έμμεσες επιπτώσεις του ενός τομέα στον άλλο. Τα θεμελιώδη δικαιώματα της Ένωσης έχουν, επομένως, εφαρμογή σε σχέση με εθνική κανονιστική ρύθμιση μόνον εφόσον οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης στον οικείο τομέα επιβάλλουν ορισμένες υποχρεώσεις στα κράτη μέλη όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης (σκ.29).** Ωστόσο, δεδομένου ότι ούτε το άρθρο 67, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ ούτε το άρθρο 82, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ θεμελιώνουν τέτοιες υποχρεώσεις, δεν επιφέρουν και την εφαρμογή του Χάρτη ή της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης (σκ.30). Κατά την άποψη, δηλαδή, της Γεν. Εισαγγελέως θα πρέπει να υφίσταται ένα συνδυαστικό στοιχείο μεταξύ μιας πράξης ενωσιακού δικαίου και ενός εθνικού μέτρου, η πράξη δε του ενωσιακού δικαίου θα πρέπει να εμπεριέχει διατάξεις που να υποχρεώνουν το κράτος- μέλος σε πράξη και συμμόρφωση στον οικείο τομέα.

Στην συγκεκριμένη περίπτωση, το Δικαστήριο επεσήμανε, συναφώς ότι «ούτε το άρθρο 67, παράγραφος 3, ούτε το άρθρο 82, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ μπορούν να θεμελιώσουν υποχρέωση αμοιβαίας αναγνώρισης όσον αφορά αποφάσεις που λαμβάνονται από τα κράτη μέλη για την απόρριψη αιτήσεως εκδόσεως υποβληθείσας από τρίτη χώρα (σκ. 44). Δεύτερον, μολονότι το δίκαιο της Ένωσης περιλαμβάνει πλείονες πράξεις παραγώγου δικαίου που προβλέπουν υποχρέωση αμοιβαίας αναγνώρισεως ορισμένων δικαστικών αποφάσεων και διαταγών σε ποινικές υποθέσεις, μεταξύ άλλων την απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών (ΕΕ 2002, L 190, σ. 1), καθώς και την απόφαση-πλαίσιο 2008/909/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2008, σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης σε ποινικές αποφάσεις οι οποίες επιβάλλουν ποινές στερητικές της ελευθερίας ή μέτρα στερητικά της ελευθερίας, για το σκοπό της εκτέλεσής τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ 2008, L 327, σ. 27), επιβάλλεται η διαπίστωση ότι **καμία πράξη του δικαίου της Ένωσης δεν προβλέπει υποχρέωση αμοιβαίας αναγνώρισεως των**

αποφάσεων που εκδίδονται από τα κράτη μέλη σχετικά με τις αιτήσεις εκδόσεως που προέρχονται από τρίτη χώρα (σκ.47). Κατά συνέπεια, η αρχή της αμοιβαίας αναγνωρίσεως δεν εφαρμόζεται στις αποφάσεις των κρατών μελών για την απόρριψη των αιτήσεων εκδόσεως (σκ.48). Αντιθέτως, η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης επιβάλλει, ιδίως όσον αφορά τον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, σε κάθε κράτος μέλος να δέχεται, πλην εξαιρετικών περιστάσεων, ότι όλα τα λοιπά κράτη μέλη τηρούν το δίκαιο της Ένωσης, ιδίως δε ότι σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα που διασφαλίζει το δίκαιο της Ένωσης (σκ.49). Όσον αφορά το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης που διέπεται από την απόφαση-πλαίσιο 2002/584, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η εν λόγω αρχή επιτάσσει, σε περίπτωση απόφασης για μη εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης εκδοθείσας εντός ενός κράτους μέλους λόγω της ύπαρξης κινδύνου προσβολής του θεμελιώδους δικαιώματος σε δίκαιη δίκη που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη, η αρχή εκτέλεσης του εντάλματος αυτού εντός άλλου κράτους μέλους, η οποία επιλαμβάνεται νέας αίτησης για παράδοση του ενδιαφερόμενου, να λάβει δεόντως υπόψη τους λόγους στους οποίους στηρίζεται η συγκεκριμένη απόφαση, στο πλαίσιο της δικής της εξέτασης περί συνδρομής λόγου μη εκτέλεσης (σκ.50). Για τους ίδιους λόγους, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης επιτάσσει, στην περίπτωση απόφασης περί αρνήσεως εκδόσεως του εκζητούμενου προσώπου σε τρίτη χώρα, η οποία λαμβάνεται από κράτος μέλος λόγω σοβαρού κινδύνου προσβολής του θεμελιώδους δικαιώματος να μην υποβληθεί το εν λόγω πρόσωπο σε βασανιστήρια ή σε άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 19, παράγραφος 2, του Χάρτη, καθώς και του θεμελιώδους δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη, η αρμόδια αρχή άλλου κράτους μέλους, η οποία έχει επιληφθεί νέας αιτήσεως εκδόσεως που υποβλήθηκε από την ίδια τρίτη χώρα και αφορά το ίδιο πρόσωπο, να λάβει δεόντως υπόψη τους λόγους στους οποίους στηρίζεται η απόφαση περί αρνήσεως της εκδόσεως στο πλαίσιο της δικής της εξέτασεως σχετικά με την ύπαρξη κινδύνου προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνει ο Χάρτης (σκ.51)».

Γίνεται, επομένως, αντιληπτό από τις προεκτεθείσες σκέψεις του Δικαστηρίου και της Γεν. Εισαγγελέως ότι η απόφαση επί της αιτήσεως εκδόσεως υπηκόου τρίτης χώρας αποτελεί εφαρμογή του «ενωσιακού δικαίου» σύμφωνα με το άρθρο 51 παρ. 1 ΧΘΔΕΕ. Μάλιστα, η Γεν. Εισαγγελέας επισημαίνει την ανάγκη ύπαρξης συνδέσμου

μεταξύ ενωσιακής και εθνικής ρύθμισης προκειμένου να θεωρείται ότι συντρέχει περίπτωση «εφαρμογής ενωσιακού δικαίου», καθώς την ανάγκη το ενωσιακό δίκαιο να επιβάλλει υποχρεώσεις στα κράτη μέλη στον τομέα που εμπίπτει η εθνική ρύθμιση. Σημειώνεται δε εμφατικά ότι η αρχή της αμοιβαίας αναγνωρίσεως δεν εφαρμόζεται στις αποφάσεις των κρατών μελών για την απόρριψη των αιτήσεων εκδόσεως που προέρχονται από τρίτη χώρα, συνεπώς, η απορριπτική απόφαση ενός κράτους μέλους δεν συνεπάγεται άνευ άλλου τινός απορριπτικές αποφάσεις και από άλλα κράτη μέλη. Ωστόσο, εφόσον υπάρχει υποψία σοβαρού κινδύνου παραβίασης των θεμελιωδών δικαιωμάτων το εκάστοτε κράτος μέλος οφείλει να προβαίνει σε εκτιμήσεις και αξιολογήσεις ευόδωσης του κινδύνου προτού λάβει την απόφασή του.

6.4. Υπόθεση: IR

Στην υπόθεση *IR*¹⁶¹, ασκήθηκε ποινική δίωξη στον IR, από την εισαγγελία της Βουλγαρίας με την κατηγορία της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση με σκοπό τη διάπραξη φορολογικών παραβάσεων. Κατά το προκαταρκτικό στάδιο της κινηθείσας εις βάρος του ποινικής διαδικασίας, ο IR ενημερώθηκε για ορισμένα μόνον από τα δικαιώματά του ως κατηγορουμένου. Με το πέρας της ποινικής διαδικασίας εκδόθηκε διάταξη του βουλγαρικού δικαστηρίου με την οποία αυτό επέβαλε στον IR το μέτρο της προσωρινής κράτησης, που συνιστά εθνικό ένταλμα σύλληψης. Στη συνέχεια εκδόθηκε ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης εις βάρος του IR, ο οποίος εξακολουθούσε να μην έχει βρεθεί. Επειδή το αιτούν δικαστήριο δεν ήταν βέβαιο ότι το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης που είχε εκδώσει εις βάρος του IR ήταν σύμφωνο με το δίκαιο της Ένωσης, καθώς δεν είχαν γνωστοποιηθεί σε αυτόν ορισμένα από τα δικαιώματα που μπορούσε να επικαλεστεί κατά το βουλγαρικό δίκαιο, αποφάσισε να ακυρώσει το εν λόγω ένταλμα σύλληψης και να αποστείλει προδικαστικά ερωτήματα στο ΔΕΕ, πριν εκδώσει εκ νέου ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης.

Σημειώνεται, εν προκειμένω, ότι το άρθρο 5 της οδηγίας 2012/13/ΕΕ αφορά ρητώς τα δικαιώματα των προσώπων που συλλαμβάνονται για τον σκοπό της εκτέλεσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου αυτού, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν την άμεση παροχή στα πρόσωπα αυτά ενός κατάλληλου εγγράφου δικαιωμάτων με πληροφορίες για τα δικαιώματά τους σύμφωνα με το δίκαιο εφαρμογής της απόφασης-πλαισίου 2002/584 στο κράτος μέλος της

¹⁶¹ ΔΕΕ 28.1.2021, C-649/19, *IR*, EU:C:2021:75.

εκτέλεσης. Σκοπός της οδηγίας 2012/13/ΕΕ είναι η θέσπιση ελάχιστων κανόνων για την ενημέρωση των υπόπτων ή των κατηγορουμένων για την τέλεση αξιόποινης πράξης, προκειμένου να μπορούν να προετοιμάσουν την υπεράσπισή τους και να διασφαλίζεται ο δίκαιος χαρακτήρας των διαδικασιών, αλλά και η διαφύλαξη των ιδιαιτεροτήτων της διαδικασίας για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης. Το Δικαστήριο παραπέμποντας στη στο σημείο 44 των προτάσεων του Γενικού εισαγγελέα αναφέρει ότι το πρόσωπο το οποίο αφορά ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης που εκδόθηκε στο πλαίσιο ποινικής δίωξης, αφότου παραδοθεί στις αρχές του κράτους μέλους έκδοσης του εντάλματος αυτού, αποκτά την ιδιότητα του «κατηγορουμένου» κατά την έννοια της οδηγίας 2012/13/ΕΕ και απολαύει όλων των δικαιωμάτων που συνδέονται με την ιδιότητα αυτή, ιδίως δε των δικαιωμάτων που προβλέπονται στα άρθρα 4, 6 και 7 της οδηγίας. Συνεπώς, μπορεί το πρόσωπο αυτό να προετοιμάσει την άμυνά του και να διασφαλιστεί ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας, σύμφωνα με τους σκοπούς της εν λόγω οδηγίας (σκ.61).

Συναφώς, επισημαίνεται ότι «*Η απόφαση-πλαίσιο 2002/584 για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης κατατείνει, μέσω της καθιέρωσης ενός απλουστευμένου και αποτελεσματικότερου συστήματος παραδόσεως, απευθείας μεταξύ δικαστικών αρχών, των καταδικασθέντων ή υπόπτων για παραβάσεις της ποινικής νομοθεσίας, στη διευκόλυνση και στην επιτάχυνση της δικαστικής συνεργασίας, συμβάλλοντας στην επίτευξη του σκοπού τον οποίο έχει θέσει η Ευρωπαϊκή Ένωση να καταστεί χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης επί τη βάση του υψηλού βαθμού εμπιστοσύνης που πρέπει να υφίσταται μεταξύ των κρατών μελών (σκ. 59) και υπενθυμίζεται από το Δικαστήριο ότι «Το σύστημα του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης που καθιερώνεται με την απόφαση-πλαίσιο 2002/584 βασίζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, η οποία εδράζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών ως προς το ότι οι αντίστοιχες εθνικές έννομες τάξεις τους είναι σε θέση να παρέχουν ισοδύναμη και αποτελεσματική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται σε επίπεδο Ένωσης, ιδίως από τον Χάρτη (σκ.71). Στο πλαίσιο αυτό, όταν εκδίδεται ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης με σκοπό τη σύλληψη και παράδοση από άλλο κράτος μέλος ενός καταζητούμενου προσώπου για την άσκηση ποινικής δίωξης, το πρόσωπο αυτό πρέπει να έχει, σε ένα πρώτο στάδιο της διαδικασίας, τις δικονομικές εγγυήσεις και τα θεμελιώδη δικαιώματα, των οποίων την προστασία πρέπει να διασφαλίζουν οι δικαστικές αρχές του κράτους μέλους έκδοσεως του εντάλματος, σύμφωνα με το*

εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο, ιδίως κατά την έκδοση εθνικού εντάλματος σύλληψης (σκ.72). Πρέπει να προστεθεί ότι, όπως επισημαίνει ο Γενικός Εισαγγελέας στο σημείο 81 των προτάσεών του, η απόφαση-πλαίσιο 2002/584 εντάσσεται σε ένα συνολικό σύστημα εγγυήσεων σχετικών με την αποτελεσματική δικαστική προστασία και προβλεπόμενων από άλλα νομοθετήματα της Ένωσης, στα οποία ανήκει και η οδηγία 2012/13 και τα οποία έχουν εκδοθεί στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις και συμβάλλουν στη διευκόλυνση της άσκησης των δικαιωμάτων του προσώπου εις βάρος του οποίου έχει εκδοθεί ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης (σκ.76)».

Υπενθυμίζεται, εν προκειμένω, ότι τόσο η απόφαση-πλαίσιο 2002/584 για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, όσο και η οδηγία 2012/13/ΕΕ για το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο και επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα είναι αμφοτέρως πράξεις του παραγώγου ενωσιακού δικαίου. Τούτο σημαίνει ότι τα κράτη μέλη, όταν καλούνται να εκδώσουν ή να εκτελέσουν ένα ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης ή να ενσωματώσουν διατάξεις της σχετικής οδηγίας και να παρέχουν τα δικαιώματα που αυτή κατοχυρώνει, εφαρμόζουν «ενωσιακό δίκαιο» κατά την έννοια του άρθρου 51 παρ.1 του ΧΘΔΕΕ και συνεπώς δεσμεύονται να προστατεύουν και να εφαρμόζουν τις διατάξεις του Χάρτη.

6.5. Μελέτη περίπτωσης: Το παράδειγμα του ελληνικού κράτους

Το ελληνικό κράτος στην προσπάθειά του να αποδώσει στο ΧΘΔΕΕ τη σημασία και αξία που οφείλει να έχει σε κάθε ευρωπαϊκό κράτος δικαίου και συγκεκριμένα στο χώρο του ποινικού δικαίου ενσωμάτωσε την υποχρέωση σεβασμού των δικαιωμάτων του ΧΘΔΕΕ κατά τη διεξαγωγή της ποινικής διαδικασίας στο άρθρο 171 παρ.1 εδ. δ' του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

Αναλυτικότερα, προκειμένου να εξασφαλίζεται η δικαιοσύνη της ποινικής διαδικασίας σε ένα κράτος δικαίου είναι απαραίτητο να τηρούνται κάποιες στοιχειώδεις κανόνες στο πλαίσιο της δικανικής δίκης. Οι κανόνες αυτοί αν παραβιαστούν δημιουργούν απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας. Οι απόλυτες ακυρότητες στην ποινική διαδικασία του ελληνικού ποινικού δικαίου προσδιορίζονται σε έναν κλειστό κατάλογο και προβλέπονται στο άρθρο 171 Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ΚΠΔ). Σύμφωνα με το ποινικό μας δίκαιο, απόλυτα ακυρότητα υπάρχει : 1) Αν δεν τηρηθούν οι διατάξεις που καθορίζουν: **δ)την εμφάνιση, την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση του κατηγορουμένου ή του προσώπου στο οποίο αποδίδεται η πράξη**

κατά την προκαταρκτική εξέταση και την άσκηση των δικαιωμάτων που τους παρέχονται από το νόμο, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και τον Χάρτη Θεμελιωδών Ελευθεριών της Ε.Ε».

Για πρώτη φορά με το νέο άρθρο 171 του ΚΠΔ που τέθηκε σε ισχύ την 1-7-2019 προβλέφθηκε η απόλυτη ακυρότητα που επιφέρει η περίπτωση δ. Υπήρξε, άλλωστε ανάγκη η χώρα να συμμορφωθεί και να ενσωματώσει, όπως όφειλε, το σύνολο του οδικού χάρτη για τα δικονομικά δικαιώματα¹⁶². Επίσης, η προσθήκη αυτή κρίθηκε σκόπιμη εξαιτίας των πολλαπλών καταδικών της Ελλάδας από το ΕΔΔΑ, διότι η νομολογιακή πρακτική των δικαστηρίων ήταν φειδωλή στο να ενσωματώσει και εφαρμόσει την προστασία των σοβαρών θεμελιωδών δικαιωμάτων¹⁶³. Απόρροια τούτου είναι η δέσμευση του Έλληνα νομοθέτη και δικαστή από τις επιταγές του ΧΘΔΕΕ, διαφορετικά προκαλείται απόλυτη ακυρότητα της ποινικής διαδικασίας κατ' άρθρο 171 παρ.1 περ. δ'¹⁶⁴ ΚΠΔ. Τα δικαστήρια λαμβάνουν υπόψη τους την απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας λόγω παραβίασης των θεμελιωδών δικαιωμάτων αυτεπαγγέλτως · ωστόσο, αν η ακυρότητα δεν ληφθεί υπόψη, το θιγόμενο πρόσωπο μπορεί να την προτείνει ανάλογα με το διαδικαστικό στάδιο που αυτή βρίσκεται, ενώ σε περίπτωση έκδοσης παραπεμπτικού βουλεύματος ή καταδικαστικής απόφασης το πρόσωπο έχει στη διάθεσή του τα ένδικα μέσα της εφέσεως και αναιρέσεως με λόγο εφέσεως ή αναιρέσεως την απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας¹⁶⁵. Αξίζει δε να

¹⁶² Ειδικότερα, η οδηγία [2010/64/ΕΕ](#) σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση και η οδηγία [2012/13/ΕΕ](#) σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης ενσωματώθηκαν με το [Ν. 4236/2014](#), η Οδηγία [2013/48/ΕΕ](#) σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο ενσωματώθηκε με το [Ν. 4478/2017](#), η οδηγία (ΕΕ) [2016/343](#) για την ενίσχυση ορισμένων πυλών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παρουσίας κατά τη δίκη ενσωματώθηκε στην ελληνική νομοθεσία κυρίως με τον [Ν. 4596/2019](#), η Οδηγία [2016/800/ΕΕ](#) ως προς τις δικονομικές εγγυήσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών ενσωματώθηκε με το [Ν. 4689/2020](#) και η Οδηγία [2016/1919\(ΕΕ\)](#) σχετικά με τη «δικαστική αρωγή για υπόπτους και κατηγορούμενους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και για καταζητούμενους σε διαδικασίες εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης» ενσωματώθηκε με το [Ν.4689/2020](#).

¹⁶³ Βλ. π.χ. Απόφαση Perlala κατά Ελλάδος της 22.2.2007, Παραπονιάρης κατά Ελλάδος της 25.9.2008, Poronitsi κατά Ελλάδος της 14.1.2010,

¹⁶⁴ Βλ. άρθρο 171 παρ. 1 περ. δ' ΚΠΔ «Απόλυτη ακυρότητα υπάρχει: 1. Αν δεν τηρηθούν οι διατάξεις που καθορίζουν: δ) την εμφάνιση, την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση του κατηγορουμένου ή του προσώπου στο οποίο αποδίδεται η πράξη κατά την προκαταρκτική εξέταση και την άσκηση των δικαιωμάτων που τους παρέχονται από το νόμο, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και τον Χάρτη Θεμελιωδών Ελευθεριών της Ε.Ε.

¹⁶⁵ Βλ. π.χ. άρθρο 478 ΚΠΔ, Έφεση κατά βουλεύματος: «Πότε επιτρέπεται στον κατηγορούμενο.»: «1. Το ένδικο μέσο της έφεσης επιτρέπεται στον κατηγορούμενο μόνο κατά του βουλεύματος του

επισημανθεί για ακόμη μία φορά ότι ο ΧΘΔΕΕ εφαρμόζεται σε εθνική υπόθεση όταν υπάρχει σύνδεση της εθνικής ποινικής υπόθεσης με το ενωσιακό δίκαιο, π.χ. όταν ο κατηγορούμενος επικαλείται κάποια οδηγία για τα δικαιώματά του ή κατηγορείται για διάπραξη αδικήματος το οποίο έχει ενσωματώσει το εθνικό κράτος κατόπιν ενωσιακής νομοθέτησης.

Επί παραδείγματι, στην απόφαση ΑΠ 221/2023¹⁶⁶ ασκήθηκε αίτηση αναίρεσης σε απόφαση του Πενταμελούς Εφετείου Θράκης, με την οποία επιβλήθηκε στον καταδικασθέντα ποινή κάθειρξης δώδεκα ετών για τα αδικήματα της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα, της χρήσης πλαστών εγγράφων, κατά συρροή, της ηθικής αυτουργίας σε νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα και της ηθικής αυτουργίας σε χρήση πλαστών εγγράφων, κατά συρροή, περιείχε δε ως λόγο αναίρεσης την περίπτωση Α' του άρθρου 510 παρ. 1 ΚΠΔ (απόλυτη ακυρότητα που συνέβη κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο), διότι το δικαστήριο παρέλειψε να παρέχει στο θιγόμενο πρόσωπο το δικαίωμα σε διερμηνεία, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 233 ΚΠΔ. Η παράλειψη δε της υποχρέωσης αυτής επιφέρει απόλυτη ακυρότητα, κατά το άρθρο 171 παρ. 1 εδ. δ' του ΚΠΔ, διότι αφορά την εμφάνιση και υπεράσπιση του κατηγορουμένου¹⁶⁷. Στην υπό κρίση περίπτωση το δικαστήριο έκρινε ότι η παράλειψη του προέδρου να εξακριβώσει με κάθε δυνατό τρόπο την ανάγκη διορισμού διερμηνέα, καθώς ο αιτών ήταν αλλοδαπός, υπήκοος Τουρκίας, παρόλο που εκείνος δεν δήλωσε ότι αγνοεί ή δεν γνωρίζει επαρκώς την

συμβουλίου πλημμελειοδικών το οποίο τον παραπέμπει στο δικαστήριο για κακούργημα και μόνο για τους λόγους: α) της απόλυτης ακυρότητας και β) της εσφαλμένης ερμηνείας ή ευθείας εσφαλμένης εφαρμογής ουσιαστικής ποινικής διάταξης.», άρθρο 484 ΚΠΔ, Λόγοι αναίρεσης: «1. Λόγοι για να αναιρεθεί το βούλευμα είναι μόνο: α) η απόλυτη ακυρότητα (άρθρο 171 αριθ.1) και άρθρο 510 ΚΠΔ, Λόγοι αναίρεσης: «1. Ως λόγοι για να αναιρεθεί η απόφαση μπορεί να προταθούν μόνο: Α) η απόλυτη ακυρότητα που συνέβη κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο (άρθρο 171)».

¹⁶⁶ Βλ. 221/2023 ΑΠ (ΠΟΙΝ) (839342), ΤΝΠ, ΝΟΜΟΣ και ενδεικτικά Βλ. 1281/2022 ΑΠ (ΠΟΙΝ) (840765), ΤΝΠ, ΝΟΜΟΣ, σχετικά με την παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας καθόσον στον κατηγορούμενο αποδόθηκαν πράξεις για τις οποίες δεν άσκησε τα υπερασπιστικά του δικαιώματα από τη διάταξη του άρθρου 171 παρ.1 περ. δ' Κ.Π.Δ. Η απόφαση αναιρέθηκε, διότι εσφαλμένα το δικαστήριο της παραπομπής αναγνώρισε βαρύτερη ενοχή για τον αναιρεσειόντα, από ό,τι είχε δεχθεί το δευτεροβάθμιο δικαστήριο κρίνοντας, επιπλέον, αυτόν ένοχο για βασικό έγκλημα για χρονικό διάστημα για το οποίο δεν είχε ασκηθεί ποινική δίωξη, ούτε υπήρχε σχετική κατηγορία.

¹⁶⁷ Παραβιάστηκαν δηλαδή, τα δικαιώματα τα δικαιώματα υπεράσπισης, όπως αυτά κατοχυρώνονται στο άρθρο 48 παρ. 2 ΧΘΔΕΕ. Βλ. σχετικά Ο. ΤΣΟΛΚΑ σε Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ- Χ.ΤΑΓΑΡΑΣ, 2020, σ. 532 «Τα δικαιώματα που κατοχυρώνει η παρ.2 του άρθρου 48 ΧΘΔ είναι εκείνα που ρητώς απαριθμούνται στην παρ.3 του άρθρου 6 ΕΣΔΑ. Όσον αφορά τις stricto sensu ποινικές διαδικασίες, η πλειονότητα των <δικαιωμάτων υπεράσπισης> της παρ.2 του άρθρου 48 ΧΘΔΕΕ έχουν αποτελέσει αντικείμενο ρύθμισης επιμέρους οδηγιών. Πρόκειται για την οδηγία 2010/64 σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση, την οδηγία 2012/13 σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης, την οδηγία 2013/48 σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο και την οδηγία 2016/1919 σχετικά με το δικαίωμα σε δικαστική αρωγή».

ελληνική γλώσσα, αποτέλεσε παραβίαση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και επέφερε απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας, διότι είναι αβέβαιο αν ο κατηγορούμενος κατανοούσε τουλάχιστον επαρκώς, τα ερευνώμενα ζητήματα. Αποτέλεσμα τούτου ήταν το δικαστήριο να διατάξει εκ νέου τη συζήτηση της υπόθεσης από το ίδιο δικαστήριο.

Συνοψίζοντας, το παράδειγμα της οικείας νομοθεσίας του ελληνικού κράτους στο βαθμό φυσικά που έχει ενσωματώσει τις ενωσιακές διατάξεις επαρκώς, παρέχοντας την αντίστοιχη προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων που η ευρωπαϊκή νομοθεσία υποδεικνύει, αποδεικνύει ότι είναι αναγκαίο κάθε κράτος μέλος να λαμβάνει εκείνα τα μέτρα που θεωρούνται κατάλληλα και αποδοτικά για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, σύμφωνα με τις επιταγές των ενωσιακών προτύπων, όπως είναι οι διατάξεις του ΧΘΔΕΕ, καθώς και να προβλέπει σοβαρές κυρώσεις επί παραβιάσεων των διατάξεων αυτών. Μόνο αν αναλογιστεί κανείς τη σπουδαιότητα των διατάξεων του ΧΘΔΕΕ στο χώρο του ποινικού δικαίου μπορεί να τις προστατέψει με κάθε προσήκουσα ρύθμιση του εθνικού δικαίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα διπλωματική εργασία κατέδειξε τη σημασία της θέσπισης και νομικής κατοχύρωσης του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘΔΕΕ), αφενός ως κρίσιμου συνταγματικού εργαλείου για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη και ως απόρροια της προσπάθειας να δοθεί μια περισσότερο ανθρωποκεντρική προσέγγιση στην ιδέα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αφετέρου ως σημείου αναφοράς για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο χώρο του ποινικού δικαίου. Ταυτόχρονα, εστιάζοντας στις προβλέψεις του άρθρου 51, η παρούσα μελέτη προσπάθησε να αποσαφηνίσει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι επιταγές του Χάρτη δεσμεύουν τόσο τα ενωσιακά όργανα, όσο και τα κράτη μέλη, όταν εφαρμόζουν το ενωσιακό δίκαιο, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στον τρόπο που αυτό υλοποιείται στις ποινικές διαδικασίες.

Επιπρόσθετα, η εργασία εξέτασε αναλυτικά την έννοια των «αποδεκτών» του Χάρτη, δηλαδή των φορέων που δεσμεύονται από τις διατάξεις του, συμπεριλαμβανομένων όχι μόνο των θεσμικών και λοιπών ενωσιακών οργάνων και οργανισμών ή των κρατικών οργάνων αλλά και ανεξάρτητων αρχών, τοπικών υπηρεσιών και δημόσιων νομικών προσώπων όταν ενεργούν εντός του πεδίου του

ενωσιακού δικαίου. Περαιτέρω, όσον αφορά τη δέσμευση των κρατών μελών διευκρινίστηκαν οι περιπτώσεις όπου τα κράτη μέλη «εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης» και εξειδικεύτηκαν μέσω της νομολογίας οι διαφορετικές ερμηνείες που έχουν δοθεί στην εν λόγω έννοια, καθώς αυτή εκτείνεται σε πολλές καταστάσεις όπου το εθνικό δίκαιο εμπλέκεται, ευθέως ή εμμέσως, σε ευρωπαϊκές ρυθμίσεις, αρκεί να υπάρχει ένας επαρκής σύνδεσμος με το δίκαιο της Ένωσης. Εξετάστηκε επίσης η προβληματική του ενδεχόμενου «οριζόντιου αποτελέσματος» του Χάρτη στις σχέσεις ιδιωτών μεταξύ τους, το οποίο δεν αναγνωρίζεται ρητά, αλλά εν μέρει αναδύεται μέσα από τη νομολογία.

Επίσης, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη σύνδεση του Χάρτη με το ποινικό δίκαιο. Η εργασία ανέδειξε ότι η γενική διάταξη του άρθρου 51 αποτελεί τον απαραίτητο ερμηνευτικό κανόνα προκειμένου τα κράτη να γνωρίζουν πότε πραγματικά δεσμεύονται να τηρούν τις διατάξεις του ΧΘΔΕΕ στο χώρο του ποινικού δικαίου, καταδεικνύοντας επί παραδείγματι ότι τα άρθρα 47 έως 50 του Χάρτη που περιλαμβάνουν θεμελιώδεις δικονομικές και ουσιαστικές εγγυήσεις εφαρμόζονται και δεσμεύουν τα κράτη μέλη στις ποινικές διαδικασίες όταν αυτά «εφαρμόζουν δίκαιο της Ένωσης», όταν δηλαδή υφίσταται ένα επαρκές συνδετικό στοιχείο με το ενωσιακό δίκαιο. Παράλληλα με τις θεμελιώδεις αρχές, σχολιάστηκαν οι οδηγίες της Ένωσης για τα δικονομικά δικαιώματα, οι οποίες αποτελούν πρακτικά εργαλεία κατοχύρωσης των εγγυήσεων του Χάρτη στο πλαίσιο της ποινικής συνεργασίας των κρατών μελών επί τη βάση της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, αλλά και τα μέτρα εφαρμογής της αμοιβαίας αναγνώρισης στα οποία τίθεται ως όριο για τη μη εφαρμογή τους η ενδεχόμενη παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Απεδείχθη, δηλαδή, ότι η εφαρμογή του Χάρτη και η προστασία που παρέχει αναβαθμίζει την ποιότητα της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών της Ένωσης, οι οποίοι προσδοκούν και αναμένουν μια ενιαία και ομοιόμορφη εφαρμογή των ευρωπαϊκών προτύπων στα εθνικά κράτη, όπως αναλογικά συμβαίνει με τα εθνικά συντάγματα. Σε αυτή την προσδοκία, άλλωστε βασίζεται και η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης στη θεμελίωση της οποίας στοχεύουν οι διατάξεις του Χάρτη. Η παράθεση δε και ο σχολιασμός των νομολογιακών παραδειγμάτων από το Δικαστήριο της Ε.Ε. επιρρωνύουν την σπουδαιότητα της συμπερίληψης των διατάξεων του Χάρτη στο χώρο της ποινικής δικαιοσύνης και της εν τοις πράγμασι προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Εν κατακλείδι, από την επισκόπηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας προκύπτει ότι, αν και ο Χάρτης αποτελεί ισχυρό «συνταγματικό» θεμέλιο προστασίας για τους πολίτες όλων των κρατών μελών, η εφαρμογή του παραμένει συχνά περίπλοκη και εξαρτάται από την νομολογιακή στάση που θα υιοθετήσει το Δικαστήριο της ΕΕ. Η ανάγκη για μεγαλύτερη σαφήνεια, τόσο νομοθετική όσο και νομολογιακή, είναι αδήριτη και επιτακτική τώρα που η Ε.Ε. έχει υιοθετήσει μια περισσότερο ανθρωποκεντρική προσέγγιση, ώστε να διασφαλίζεται αφενός η ασφάλεια δικαίου και αφετέρου μια συνεκτική και προβλέψιμη προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε όλο το εύρος της Ένωσης. Συνεπώς, το βασικό συμπέρασμα της παρούσας εργασίας είναι ότι η ερμηνεία και εφαρμογή του Χάρτη βρίσκονται σε συνεχή εξέλιξη αναλόγως της διαμορφωθείσας νομολογίας, γεγονός που διαμορφώνει κατ' επέκταση δυναμικά την σχέση μεταξύ κρατικής κυριαρχίας, ευρωπαϊκού δικαίου και προστασίας των δικαιωμάτων. Ο Χάρτης έχει αναγορευτεί σε ύψιστο σύμβολο υπεράσπισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων · οψόμεθα αν τα εθνικά κράτη θα αποδώσουν στο Χάρτη τη θέση που του αξίζει στο χώρο της ποινικής δικαιοσύνης.

ΠΗΓΕΣ- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

ΒΙΒΛΙΑ- ΑΡΘΡΑ

Βλαχόπουλος Σ. (2022). *Θεμελιώδη Δικαιώματα*, 2^η έκδοση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Καϊάφα-Γκμπάντι Μ. (2011). *Ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο και Συνθήκη της Λισαβώνας : θεσμικό πλαίσιο ανάπτυξης και αρχές ποινικοποίησης σε ευρωπαϊκό περιβάλλον*. Αθήνα, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Καϊάφα-Γκμπάντι Μ. & Παπακυριάκου Θ. (2019). *Στοιχεία Ενωσιακού Ποινικού Δικαίου*, 2^η έκδοση. Αθήνα, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Κανελλοπούλου-Μαλούχου Ν. Αθ. (2011). *Ευρωπαϊκή Ένωση II, Πώς η Λισαβόνα δίνει το λόγο στα εθνικά συντάγματα*, Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική, Αφιέρωμα: *Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗΝ ΕΚ/Ε.Ε: 1981-2011*, τεύχος 21-22, σελ 161-171

Κανελλοπούλου-Μαλούχου Ν. Αθ. (2012). *Η χειραφέτηση της Ευρώπης: συνταγματική θεωρία της ευρωπαϊκής ενοποίησης*. Αθήνα: Παπαζήσης

Κανελλοπούλου-Μαλούχου Ν. Αθ. (2015). *Η Ελλάδα στην Ευρώπη, Πρακτικά συνεδρίου στην μνήμη των καθηγητών συνταγματικού δικαίου Δημήτρη Θ. Τσάτσου και Γιώργου Παπαδημητρίου (20-21/02/2015)*. Αθήνα: Ευρασία

Κανελλοπούλου-Μαλούχου Ν. Αθ. σε Πασσάς Α.- Δημητρακόπουλος Δ. (2025), *Εισαγωγή στο Πολιτικό Σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Κεφάλαιο 11: Τα θεμελιώδη δικαιώματα, σελ. 265-280. Αθήνα: Πεδίο

Καρράς Α. (2020). *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, 7^η έκδοση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Κτενίδης Ι. (2020). *Τα ελληνικά δικαστήρια και το δίκαιο του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων*. Αρμενόπουλος, τεύχος 9/2020

Κωνσταντινίδης Α. (2020). *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Βασικές Έννοιες, 4^η έκδοση*. Αθήνα, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Πέρρου Α.Μ. (2022). *Θεμελιώδη Δικαιώματα και Φορολογική Διαδικασία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Πλιάκος Α. (2018). *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2^η έκδοση*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Σαχπεκίδου Ε. (2013). *Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 2^η έκδοση*. Αθήνα, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Σαχπεκίδου Ε. – Ταγαράς Χ. (2020). *Κατ' άρθρον ερμηνεία του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Τζέμος Β. (2019). *Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ – Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2^η έκδοση*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Τσόλκα Ο. & Αρβανίτης Δ. (Σεπτέμβριος 2021). *N. 4489/2017 «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ και άλλες διατάξεις»*. Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι /7η ενημ. Διαθέσιμο στο: <https://www.sakkoulas.com/wp-content/uploads/pdf/9786182030646.pdf>

Τσόλκα Ο. σε Σαχπεκίδου Ε. – Ταγαράς Χ. (2020). *Κατ' άρθρον ερμηνεία του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ.*, Κεφάλαια: άρθρο 47 δεύτερο και τρίτο εδάφιο, άρθρο 48, άρθρο 49, άρθρο 50. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Τσόλκα Ο. *Κεφάλαιο πρώτο, Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και ποινικό δίκαιο*. Αδημοσίευτο έργο

Ξενόγλωσση

W.B.T. MOCK and G. DEMURO, *Human Rights in Europe, Commentary on the Charter of Fundamental Rights of the European Union*, 2010

Lenaerts, K., «*L'invocabilité du principe de non-discrimination entre particuliers*», *Le droit du travail au XXI^e siècle, Liber Amicorum Claude Wantiez, Larcier, Βρυξέλλες, 2015,*

Θεσμικά Κείμενα και Νομοθεσία Ευρωπαϊκού Δικαίου

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2007/C, 303/02)

Ευρωπαϊκή Ένωση, *Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, (2000/C 364/01).

Ευρωπαϊκή Ένωση, *Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ)*, (2007/C 306/01).

Ευρωπαϊκή Ένωση, *Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, (ΣΕΕ)* (92/C 191 /01).

Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)

Ευρωπαϊκή Ένωση, *Οδηγία 2010/64/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Οκτωβρίου 2010 σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία, 26.10.2010, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 280/1.*

Ευρωπαϊκή Ένωση, *Οδηγία 2012/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2012 σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, 1.6.2012, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, L 142/1.*

Ευρωπαϊκή Ένωση, *Οδηγία 2013/48/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Οκτωβρίου 2013 σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του και με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας, 6.11.2013 EL Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης L 294/1.*

Ευρωπαϊκή Ένωση, *Οδηγία 2014/41/ΕΕ, ΟΔΗΓΙΑ 2014/41/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 3ης Απριλίου 2014 περί της ευρωπαϊκής εντολής*

έρευνας σε ποινικές υποθέσεις, 1.5.2014, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης L 130/1

Ευρωπαϊκή Ένωση, Οδηγία 2016/343 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016 για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, 11.3.2016, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, L 65/1.

Ευρωπαϊκή Ένωση, Οδηγία 2016/800 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2016 σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, 21.5.2016, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης L 132/1

Ευρωπαϊκή Ένωση, Οδηγία 2016/1919 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Οκτωβρίου 2016 σχετικά με τη δικαστική αρωγή για υπόπτους και κατηγορουμένους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και για καταζητούμενους σε διαδικασίες εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, 4.11.2016, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, L 297/1

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2002). Απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ της 13ης Ιουνίου 2002 σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ κρατών μελών, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, L 190/1.

Πρόγραμμα της Στοκχόλμης — Μια ανοικτή και ασφαλής Ευρώπη που εξυπηρετεί και προστατεύει τους πολίτες (2010/C 115/01).

Πρωτόκολλο [αριθ. 30] στη Συνθήκη της Λισαβόνας «ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΧΑΡΤΗ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΩΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ»

Ψηφίσματα, Συστάσεις και Γνωμοδοτήσεις

Γνωμοδότηση 2/13 του Δικαστηρίου (Ολομέλεια) της 18^{ης} Δεκεμβρίου 2014,

Ψήφισμα του Συμβουλίου της 30ής Νοεμβρίου 2009 για έναν οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες (2009/C 295/01).

Draft Council conclusions on model provisions, guiding the Council's criminal law deliberations, (16798/09 και 16542/2/2009).

Συστάσεις προς τα εθνικά δικαστήρια, σχετικές με την υποβολή προδικαστικών ερωτημάτων (ΔΕΕ 8.11.2019, 2019/C 380/01)

Νομολογία ΔΕΚ/ΔΕΕ και Προτάσεις Γενικών Εισαγγελέων

Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ)

ΔΕΚ, υπόθ. C-11/70, *Internationale Handelsgesellschaft*, απόφ. 17.12.1970

ΔΕΚ, υπόθ. C-41/74, *Van Duyn*, απόφ. 4.12.1974

ΔΕΚ, υπόθ. C-299/95, *Kremzow*, απόφ. 29.5.1997

ΔΕΚ, υπόθ. C-309/96, *Annibaldi*, απόφ. 18.12.1997

ΔΕΚ, υπόθ. C- 36/02, *Omega*, απόφ. 14.10.2004

ΔΕΚ, υπόθ. C-144/04, *Mangold*, απόφ. 22.11.2005

Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ)

ΔΕΕ, , υπόθ. C-617/10, *Åkerberg Fransson*, απόφ. 26.2.2013

ΔΕΕ, υπόθ. C-399/11, *Melloni*, απόφ. 26.2.2013

ΔΕΕ, υπόθ. C-206/13, *Siragusa*, απόφ. 6.4.2014

ΔΕΕ, υπόθ. C-198/13, *Hernández*, απόφ. 10.07.2014

ΔΕΕ, υπόθ. C-650/13, *Delvigne*, απόφ. 6.10.2015

ΔΕΕ, υπόθ. C-216/14, *Covaci*, απόφ. 15.10.2015

ΔΕΕ, συνεκδικ. υπόθ. C-404/15, *Aranyosi* και C-659/15, *Căldăraru*, απόφ. 5.4.2016

ΔΕΕ, υπόθ. C-218/15, *Paoletti*, απόφ. 6.10.2016

ΔΕΕ, υπόθ. C-201/15, *ΑΓΕΤ Ηρακλής*, απόφ. 21.12.2016

ΔΕΕ, υπόθ. C-524/15, *Menci*, απόφ. 20.3.2018

ΔΕΕ, υπόθ. C-414/16, *Egenberger*, απόφ. 17.4.2018

ΔΕΕ, υπόθ. C-260/17, *Ανοδική Services ΕΠΕ*, απόφ. 25.10.2018

ΔΕΕ, συνεκδικ. υποθ. C-569/16 *Wuppertal κ. Bauer* και C-570/16, *Willmeroth κ. Brossonn*, απόφ. 6.11.2018

ΔΕΕ, υπόθ. C-467/18, *Rayonna*, απόφ. 19.9.2019

ΔΕΕ, συνεκδικ. υποθ. C-609/17 και C-610/17, *TSN*, απόφ. 19.11.2019

ΔΕΕ, υπόθ. C-177/18, *Baldonado Martín*, απόφ. 22.2.2020

ΔΕΕ, υπόθ. C-649/19, *IR*, απόφ. 28.1.2021

ΔΕΕ, υπόθ. C-209/22, *AB*, απόφ. 7.09.2023

ΔΕΕ, υπόθ. C-55/22, *NK*, απόφ. 14.09.2023

ΔΕΕ, υπόθ. C-219/25, *PPU [Kamekris]*, απόφ. 19.11.2025

Προτάσεις Γενικών Εισαγγελέων

Προτάσεις του Γεν. Εισαγγελέα *Y. BOT*, 5.04.2011, ΔΕΕ υπόθ. C-108/10, *Scattolon*, σκ.117

Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέως *V. TRSTENJAK*, 15.05.2012, ΔΕΕ, υπόθ. C-40/11, *Iida*

Προτάσεις του Γεν. Εισαγγελέα *C. VILLALÓN*, 12.06.2012, ΔΕΕ, υπόθ. C-617/10, *Åkerberg Fransson*

Προτάσεις του Γεν. Εισαγγελέα *Y. BOT*, 2.10.2012, ΔΕΕ, υπόθ. C-399/11, *Melloni*

Προτάσεις του Γεν. Εισαγγελέα, *Y. BOT*, 3.3.2016, ΔΕΕ, συνεκδ. υποθέσεις C-404/15 και C-659/15 *PPU, Aranyosi και Căldăraru*

Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα *H. SAUGMANDSGAARD*, 18.05.2017, ΔΕΕ, υπόθ. C-64/16, *Associação Sindical dos Juizes Portugueses*, σκ.51.

Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα, των προτάσεων του *P. PIKAMÄE*, 30.09.2020, ΔΕΕ, υπόθ. C-649/19, *IR* σκ. 31

Προτάσεις της Γεν. Εισαγγελέως *J. KOKOTT*, 22.05.2025, ΔΕΕ, υπόθ. C-219/25, *PPU [Kamekris]*

Εθνικό Δίκαιο και Νομολογία

Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

Άρειος Πάγος, απόφ. 221/2023 ΑΠ (ΠΟΙΝ) (839342) ΤΝΠ, ΝΟΜΟΣ

Άρειος Πάγος, απόφ. 1281/2022 ΑΠ (ΠΟΙΝ) (840765) ΤΝΠ, ΝΟΜΟΣ

Ιστοσελίδες

https://www.greeklanguage.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=41

<https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un>

www.echr.coe.int.

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2025-fundamental-rights-report-2025_en.pdf